

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/18705>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-05 and may be subject to change.

AAN DE KANT VAN DE STRAAT

DIAKONAAL JONGERENPASTORAAT IN LIMBURG

Bijdragen:

Arthur Borgers

Philippe Cremers

Aloys de Haan

Toine van den Hoogen

Frans Schormans

Redactie: Jan van der Wal

1. wat is diakonaal pastoraat?

In het begin van de jaren tachtig deed een aantal theologiestudenten van de toenmalige Hogeschool voor Theologie en Pastoraat te Heerlen een pastorale stage met en voor jongeren. Deze jongeren werden betiteld als 'werkende en baanloze jongeren' of 'randgroepjongeren'. Het betrof een vorm van jongerenpastoraat welke veelzeggend het bijvoeglijk naamwoord 'diakonaal' kreeg. T. Raaijmakers introduceerde de term diakonaal jongerenpastoraat in 1985 als onderscheiden aanduiding ten opzichte van het reguliere (grootstedelijke) jongerenpastoraat met de vele groepen voor de middenklassen¹. De diakonale functie van de Kerk wil in dit geval betekenen, dat de pastores zich, vanuit de plaatselijke geloofsgemeenschap, richten op dienstverlening aan en ondersteuning van jongeren die in maatschappelijk opzicht in de knel zijn gekomen².

Het handelen van pastores krijgt zo de kenmerken van bijbelse barmhartigheid en rechtvaardigheid, speciaal bij hen die weerloos, kwetsbaar en 'gewond' zijn: het is een (opnieuw pogen) recht te doen aan jongeren om hun geschonden werkelijkheid te herstellen. Deze dienstverlening en ondersteuning houdt onvermijdelijk ook een bewustwording in van de ongelijkheid in de maatschappelijke en economische verhoudingen en de ongelijke verdeling van goederen en weldaden in onze huidige samenleving.

Diakonaal pastoraat kunnen we kenschetsen als een wijze van handelen "dat zijn basis vindt en gevoed wordt door de aanwezigheid bij de 'minsten onder ons'. Dit houdt in een present- zijn en een present stellen van deze groep

¹ T. Raaijmakers, Jongerenpastoraat of dienst van de kerk aan jongeren, in: *Praktische Theologie* 12 (1985) 5, p.513-524.

² idem p. 517.

vanuit hun persoonlijke en maatschappelijke situatie... In het bijzonder dient men daarbij oog te hebben voor de structurele knechting en uitbuiting van mensen"³.

2. jongerenpastoraat in Limburg

In diezelfde periode dat de theologiestudenten tijdens hun stage pastoraat bedreven ten behoeve van jongeren in de marge van kerk en samenleving, waren er ook enkele experimenten met deze vorm van jongerenpastoraat in Roosendaal en Eindhoven⁴. Tevens was er in Limburg een aantal personen in kerkelijke kring in discussie over de verantwoordelijkheid van de geloofsgemeenschap voor de huidige generatie 'arbeidersjongeren'. Een en ander resulteerde in het aanstellen van drie pastoraal werkers, respectievelijk in 1984 in de Oostelijke Mijnstreek (Aloys de Haan), in 1986 in de Westelijke Mijnstreek (Arthur Borgers) en in 1988 in Venlo-Blerick (Philippe Cremers). Hoewel de formuleringen onderling variatie vertoonden, was de gemeenschappelijke doelstelling van de drie aanstellingen het verrichten van pastorale arbeid onder werkende en baanloze jongeren, present-zijn onder deze groep met waar mogelijk materiële en existentiële positieverbetering van de groep 15/25-jarigen.

De jongerenpastores startten niet blanco. Zij namen allen deel aan de bovengenoemde pastorale-stageprojecten met en voor jongeren. Bovendien konden zij zich oriënteren op enkele publicaties waarin de methodiek voor de jongerenpastoraal beschreven was⁵. Tijdens hun stage hadden de Limburgse jongerenpastores deze vorm al op enige wijze beproefd: aanwezig zijn bij en optrekken met werkende en werkloze jongeren.

³ Paul van Gerven (red.), *Om-Jongeren! Fragmenten van Diakonaal Jongeren Pastoraat*, Breda 1996, p.156.

⁴ Hub Crijns e.a., *Luisteren, relaties leggen, handelen* in: *"Jullie zijn mooi te laat"*. Verslag over drie pastorale projecten met (werkende/werkloze) jongeren, S.A.F., Utrecht 1981. Bob van Geffen, *Jongerenpastoraat als keuze en als vraag*, in: *Praktische Theologie* 12 (1985) 5, p.501-512.

⁵ idem.

Dat betekende concreet dat de methode van het 'straathoekwerk' werd toegepast, tezamen met de technieken en de inzichten die daarbinnen ontwikkeld waren in het pastoraat.

Deze methode houdt onder andere in dat het opzoeken van de jongeren op de plekken waar zij vertoeven, luisterend aanwezig zijn en eventueel daar vanuit ingaan op hun vragen, van groot belang is voor het welslagen van jongerenpastoraat. De jongerenpastores zijn uitgesproken missionair present en actief. Daarbij is dit missionaire kenmerk van de methode van het straathoekwerk gekoppeld aan een theologische optie die zich baseert op de verhalen van de jongeren. Deze optie wordt ook wel aangeduid als een 'praktische theologie op basis van een present-zijn'⁶. Deze theologie wordt dienstbaar gemaakt door nauw aan te sluiten bij de levenspraktijk van de jongeren. Dit primaat van de praxis overheerst in het zoeken van de jongerenpastores naar een theologie "die naar inhoud en vorm herkenbaar is voor de groepen in wier presentie ze functioneert. De betekenis van de theologie wordt uitgemaakt door de functie die ze heeft voor het leven van alledag en het levensverhaal van mensen bij wie ze present is"⁷. Het diakonaal pastoraat is als het ware een theologisch-narratief pastoraat dat functioneert op basis van de verhalen van hetgeen de jongeren vertellen over hun levenservaringen. Zo ontstaat in de pastorale praktijk een theologie op basis van een present-zijn van de pastores bij de jongeren.

3. pastoraat en present-zijn

Dit present-zijn voltrekt zich bij jongeren die zich in de marge van de samenleving bevinden: een grote en groter wordende groep jongeren die onder invloed van gebrek aan opleiding, gebrek aan werk, gebrek aan financiële middelen - en daarmee gebrek aan kansen - naar de rand van de samenleving gedrongen zijn en daar steeds minder vandaan lijken te kunnen komen. Door hen op te zoeken op de plaatsen waar zij samenkomen (jongerencentra, cafés,

⁶ Bob van Geffen, De Heerlense School, in: *Info-brief UTP* 18 (1992) 19-26. Dit artikel is later overgenomen in: Paul van Gerven (red.), o.c., p.27-33.

⁷ Paul van Gerven (red.), o.c., p.31.

een kelder, op straat) wordt ontmoeting en solidariteit mogelijk. Door present te zijn in het leven van deze jongeren is de jongerenwerker in staat hen te ondersteunen: zij kunnen hun verhaal kwijt, ze worden gestimuleerd om hun eigen kansen op te pakken en van hun mogelijkheden gebruik te maken, of om te vechten voor hun plaats in de samenleving. Door en in deze ontmoeting leren jongerenwerkers de leefwereld en cultuur van deze jongeren op een onvervangbare wijze kennen en kunnen zij pogen voeling te krijgen met de levensbeschouwelijke ervaring van hen. De jongeren worden zodanig in staat gesteld over hun bestaan te spreken 'dat het opengebrouwen kan worden naar God toe'.

De jongerenwerkers binnen deze speciale vorm van pastoraat hebben hun werkwijze ontwikkeld vanuit hun eigen ervaring met het straathoekwerk, waarin zij hun opleiding in de pastoraaltheologie dienstbaar wilden maken. Langzamerhand is bij hen de behoefte gegroeid aan verheldering en fundering van de aan dit werk ten grondslag liggende intuïties en ideeën. Zij hebben niet alleen de behoefte ondervonden aan deze verduidelijking om hun werkwijzen verder te kunnen ontwikkelen; zij hebben ook behoefte aan een fundering om hun ervaring en deskundigheid beter te kunnen overdragen aan een volgende generatie van pastorale werkers. Om een deskundig en professioneel pastor te kunnen zijn, zijn tenslotte criteria en richtlijnen noodzakelijk om de overgenomen en zelfontworpen werkwijzen zo te arrangeren, te hantieren en te wijzigen, dat zij inderdaad een adequate pastorale ondersteuning kunnen geven.

4. theorievorming rond diakonaal pastoraat

Zulke criteria en richtlijnen zouden eigenlijk ontleend moeten worden aan een goede praktijktheorie, waarin het werk als geheel op zo'n manier wordt doordacht en geordend, dat de keuzes op samenhangende wijze zichtbaar, bespreekbaar en controleerbaar worden. Echter, helaas is er nauwelijks een dergelijke praktijktheorie voorhanden. In theologisch Nederland is er gedurende een groot aantal jaren, buiten de eigen Heerlense kring, nauwelijks

relevante literatuur verschenen die de positie(verbetering) van deze groepen jongeren en het pastoraat onder hen als thema had⁸.

Vorig jaar publiceerde Hans van der Ven een artikel over het jongerenpastoraat, waarin slechts in de marge gewag wordt gemaakt van het diakonaal pastoraat. Van der Ven gaat hier, zij het in zeer bescheiden mate, in op de verschillende vormen van jongerenpastoraat, zoals de pastoraal werkers in Limburg haar doelgroepen op grond van sociale criteria hebben geformuleerd. Zonder hen, evenals hun werkzaamheden te noemen, definieert Van der Ven hun diakonaal pastoraat als een 'missionaire benadering', waarbij "er vormen van gemeenschap [onder jongeren] kunnen ontstaan, die niet zo zeer ontsloten behoeven te worden voor de boodschap van de kerk, maar die juist zelf een boodschap voor de kerk inhouden"⁹.

Een andere publicatie die onlangs over jongerenpastoraat verscheen, noemt het diakonaal jongerenpastoraat daarentegen uitdrukkelijk en voegt er ook de benaming 'Heerlense School' aan toe: een typisch kenmerk dat eigen is aan alle in deze bundel vermelde (ex)jongerenpastores vanwege hun opleiding aan de Hogeschool/Universiteit voor Theologie en Pastoraat in Heerlen¹⁰.

Deze bundel wil een begripsverheldering bevorderen. Maar de bundel wil ook, zoals zowel blijkt uit de beschrijvingen van de jongerenwerkers zelf, alsook in de agogische en theologische reflectie hierop, de theorievorming

⁸ Hans van der Ven, Heeft de kerk een boodschap aan de jeugd en omgekeerd?, in: Brentjens e.a., Waar blijft de jeugd, Baarn 1982. Aloys de Haan, Randgroepjongerenpastoraat, opdracht en uitdaging. Een literatuuronderzoek naar de strategie van pastoraat ten behoeve van jongeren in de marge van de samenleving, UTP Heerlen 1984. Jan Franken, In de verdrukking. Over het jongerenpastoraat in Strijp, TF Tilburg 1984. Opgroeien in Nederland. Perspectieven voor levensbeschouwelijk Jongerenwerk en Jongerenpastoraat, KCL 1987. Arthur Borgers en Philippe Cremers, Pastoraat in Limburg, UTP Heerlen 1988. Walther Burgering, Is de kloof te overbruggen? Hoe de geloofsgemeenschap aanwezig kan zijn temidden van werkende jongeren, UTP Heerlen 1993. Zie verder de noten 1 en 4.

⁹ Hans van der Ven, Het religieus bewustzijn van jongeren en de crisis van het jongerenpastoraat, in: *Praktische Theologie* 22 (1995) 3, p. 342-364, citaat p. 350.

¹⁰ Paul van Gerven (red.), o.c.

van diakonaal pastoraat onder jongeren verder ontwikkelen. Bob van Geffen heeft reeds enige kenmerken van het diakonaal pastoraat nader aangeduid¹¹. Deze vorm van pastoraat vindt steeds plaats in de nabijheid van vergelijkbare andere werksoorten, hetzij pastoraal werk, hetzij welzijnswerk. In die zin staat het, ten behoeve van de jongeren, steeds in verbinding met bondgenoten. Daarbij wordt kritiek op de overheid en op andere instellingen niet geschuwd, met name in de belangenbehartiging van deze jongeren. Zowel in de werkopbouw, in de keuze voor de doelgroepen, als in de werkuitvoering wordt uitgegaan van voorkeuren, waartoe men zich ook verplicht. Vergelijkend met het formeel gestructureerde jongerenpastoraat elders, heeft het diakonaal jongerenpastoraat een groot uithoudingsvermogen als het gaat om in ongestructureerde omstandigheden te werken.

De nadruk op godsdienstpedagogiek, die men in het Nederlandse jongerenpastoraat in het algemeen aantreft, is in het diakonaal pastoraat zoals dat in Limburg is ontwikkeld, nauwelijks aanwezig. Daardoor is geloofsoverdracht als zodanig geen centraal gegeven. Gerelativeerd wordt hetgeen elders als vanzelfsprekend wordt ervaren: een bepaalde doelgroep (scholieren), een bepaalde werkwijze (thematische bijeenkomsten met gastouders) en bepaald doel (geloofsoverdracht). Daar waar men de noodzaak ervaart van theologische onderbouwing vanuit de traditie, wordt in deze vorm van pastoraat, verwezen naar enkele Europese theologen (M.-D. Chenu, J.-B. Metz) en naar Latijnsamerikaanse bevrijdingstheologen (G. Gutiérrez, L. Boff).

5. nieuwe ontwikkelingen in het diakonaal pastoraat

De drie genoemde pastoraal werkers hebben hun vorm van diakonale arbeid onder de werkende en baanloze jongeren in alle rust kunnen ontwikkelen. Enkele malen per jaar kwamen zij bijeen om te reflecteren. Er was in het begin nauwelijks een kerkelijk of pastoraal kader voorhanden, hetgeen samenhang met de conflictueuze pastorale situatie in Limburg sinds de benoeming van Jo Gijsen tot bisschop. Pastoraal werkers worden sinds diens benoeming niet aangesteld. Dat heeft zijn uitwerking op het jongerenpastoraat van de diocesane kerk niet gemist. Deze kerk is, vanwege haar keuze voor een sterk binnen-kerkelijk pastoraal beleid, pijnlijk afwezig in de wereld van

¹¹ Zie Bob van Geffen, *De Heerlense School*, o.a.

de randgroepjongeren en andere gemarginaliseerde groeperingen. Een aantal religieuze ordes en congregaties heeft het mogelijk gemaakt dat de jongerenpastores er toch gekomen zijn. Sindsdien is een groot aantal nieuwe pastorale initiatieven ontwikkeld, mede dankzij de oprichting, in 1987, van het Solidariteitsfonds van de Vereniging van Pastoraal Werkenden Roermond¹².

Na een aantal jaren gewerkt te hebben bleek dat de jongerenpastores over veel ervaring beschikten. Gezien het feit, mede gelet op de lacune in publicaties over het jongerenpastoraat in-de-marge-van-de-samenleving, dat deze deskundigheid niet verloren zou mogen gaan is tot bundeling van de ervaringen van de drie pastoraal werkers besloten. Daar kwam bij dat de pastoraal werkers in de jaren dat zij onder de randgroepjongeren werkten, een zekere ontwikkeling doormaakten, zowel in praktisch als in theoretisch opzicht. Hun pastoraat behoefde geleidelijk aan de nodige bijstelling, op grond van veranderende inzichten vanuit de pastorale praktijk en de verslechterende economische en sociale situatie van jongeren halverwege de jaren tachtig. Maar ook de wending naar een collectieve belangenbehartiging van gemarginaliseerde jongeren in de lokale politiek aan het begin van de jaren negentig maakte een bijstelling wenselijk.

Een laatste belangrijke reden tot publicatie is dat het diakonaal pastoraat onder deze jongeren niet verloren mag gaan, ook niet als er nieuwe opvolgers zullen en moeten komen. Deze opvolgers zullen de aandacht voor de werkende en baanloze jongeren die veelal in de marge van de samenleving vertoeven, opnieuw en blijvend moeten bevestigen. Het diakonaal pastoraat is bovendien een vorm van pastoraat dat zich in Limburg onder redelijk vrije omstandigheden heeft kunnen ontwikkelen, buiten de bemoeienis van het bisschoppelijk bestuur: de formele kerkelijke autoriteiten negeren in Limburg nog steeds het bestaan van pastoraal werkers. Maar de schaduwzijde is ook dat er vanuit het bisdom geen initiatieven komen teneinde op enige wijze bij te dragen aan de verdere ontwikkeling van het jongerenpastoraat in Limburg. Het is nogmaals gezegd van groot belang dat het diakonaal jongerenpastoraat ononderbroken wordt voortgezet en verder wordt ontwikkeld, zowel qua methode en keuzen voor bepaalde groepen jongeren, qua kerkelijke betrok-

¹² Jan van der Wal, Pastoraal werk-st-er in Limburg, Roermond 1996, p. 11.

kenheid, alsook qua theologische reflectie, gebaseerd op het verstaan van de jongeren in hun culturele en maatschappelijke positie.

6. inhoud van de bundel

In *Hoofdstuk Een, Twee en Drie* worden de jongeren zelf aan het woord gelaten door middel van drie uiteenlopende beschrijvingen van de projecten in de Oostelijke Mijnstreek, Stein en Venlo-Blerick en beschreven door respectievelijk *Aloys de Haan*, *Arthur Borgers* en *Philippe Cremers*.

Aloys legt de nadruk in zijn artikel '*We zijn maar bij-mensen; jongerenpastoraat in de Oostelijke Mijnstreek*' op de methodische werkwijze in combinatie met individuele en groepsbelangenbehartiging, waardoor een zekere ontwikkeling en bijstelling in zijn werk plaatsvond.

Arthur schetst in '*De koffie is bij jullie veel duurder; jongerenpastoraat in Stein*' een ontwikkeling, die begon vanwege een verzoek uit de parochie - het accommodatiegebonden werk in Stein - waardoor er enkele 'leefbaarheidsgebieden' ontstonden. Tenslotte beschrijft Philippe in '*Ik denk dat hij de winter niet doorkomt; jongerenpastoraat in Venlo-Blerick*' hoe hij te werk ging volgens de specifieke 'straathoekwerkmethode' en pas na een jaar specifieke keuzes maakte voor diverse groepen jongeren.

Hoofdstuk Vier '*De agogiek van het diakonaal pastoraat onder jongeren; het competent handelen van jongerenpastores*' bevat een agogische reflectie van de hand van *Frans Schormans*, op basis van beschrijvingen van enkele handelingsmodellen.

Hoofdstuk Vijf tenslotte bevat een theologische reflectie '*Kansloos een verhaal van God vertellen; de parabel van de kansloze jongere*' op het diakonale pastoraat op basis van een present-zijn, waarin *Toine van den Hoogen* de theorieën over het diakonaal pastoraat verder tracht te ontwikkelen¹³.

¹³ Toine van den Hoogen, De dilemma's van diakonaal pastoraat. Het voorbeeld van Limburg, in: *Praktische Theologie* 16 (1989) 4, p. 415-440.

HOOFDSTUK EEN

We zijn maar bij-mensen

Jongerenpastoraat in de Oostelijke Mijnstreek

Aloys de Haan

1. Doelstelling

De formulering van het pastoraal-jongerenproject in Heerlen en omstreken, dat in september 1984 startte, werd als volgt omschreven: 'presentie onder werkende en baanloze jongeren, waarbij op meer systematische wijze gepoogd wordt om vanuit de kerken een brug te slaan naar in het bijzonder de werkende/baanloze jongeren'.

Zo'n project komt niet uit de lucht vallen. Diverse personen en groeperingen wisselden al enige tijd van gedachten over het jongerenpastoraat onder werkenden en baanloze jongeren. Enkele dekenen en Raden van Kerken vroegen al enige tijd of het toch niet noodzakelijk was om onder deze arbeiders-jongeren, kinderen van de generatie na de mijnsluitingen, pastoraal werk te verrichten. Het bleek dat deze groep jongeren geheel buiten het dagelijkse aandachtsveld van het pastoraat was gevallen¹.

Het project had de intentie een vorm van pastoraat te zijn dat op solidariteit gebaseerd is. Dit betekende in de praktijk: met jongeren optrekken, hen serieus nemen, in hen geloven, hun vragen en opmerkingen trachten te verstaan. Een weg bewandelen, waarop ontmoeting centraal staat, een samen

¹ Na de nodige reacties, onderhandelingen met financiers en met direct medeweten van de dekenen en de Raden van Kerken in de Oostelijke Mijnstreek, werd het project ondergebracht bij de oecumenische stichting Open Deur, waar reeds een project Missionair Pastoraat bestond. Vanuit het bestuur werd een projectgroep samengesteld die het project inhoudelijk begeleidde.

optrekken waarbij ruimte ontstaat, waarin jongeren iets mee kunnen krijgen in hun ontwikkelingsproces tot zelfstandige personen. Daarbij was de optie dat zij zich zouden kunnen bevrijden van een aantal knechtende structuren om (opnieuw) een eigen waardigheid te kunnen ontwikkelen.

Present zijn in het leven van de groepen werkende en baanloze jongeren betekende de hoop zichtbaar maken in hun concrete leefsituatie en samen zoeken naar nieuwe perspectieven. Het betekende heel dichtbij zijn in hun zoeken en worstelen, in hun kleine successen en mislukkingen. Van belang bleek dat zij kans kregen zelf zaken ter hand te nemen, of dat nu lag op het vlak van regelingen waar zij mee te maken kregen, het zoeken naar werk of op het vlak van het organiseren van activiteiten, zoals muziek maken of het opzetten van een (tafel-)voetbaltoernooi. Zelf de kans krijgen je te ontplooien is een stap op weg naar een volwaardige plaats in onze samenleving.

De kern van het werk is het rechtstreeks opzoeken van de jongeren. Jongeren zaten niet te wachten op een 'pastor', of hoe zij mij ook betitelden. Opzoeken op de plaatsen waar zij leven en samenkomen, dus op straat, in jongeren-ruimtes, in cafés en op flatjes... De methode van het huisbezoek wordt ook wel aangeduid met de 'straathoekwerk-methode'. Ik constateerde dat de jongeren, die ik voor ogen had, veelal rondzwierven in zowel figuurlijke als letterlijke zin; jongeren die niet zelf initiatieven tot contact konden ontplooiën. Dat maakte het noodzakelijk hen op te zoeken, met hen op te trekken, dus: aan hun activiteiten mee gaan doen. Zo werd contact gelegd en luisterde ik naar hen, naar hun verhaal.

Voor sommige jongeren word je een 'praatpaal', een aantal groepen zien in jou een deelnemer. Je gaat er bij horen. Jongeren worden, wanneer daar prijs op gesteld wordt, thuis opgezocht. Soms groeit een heel directe relatie die over en weer vriendschappelijk is. Door heel dichtbij te zijn in hun zoeken en worstelen, hun kleine successen en vaak grote mislukkingen, door de mogelijkheid aan te bieden hun verhaal kwijt te kunnen, groeit ook de mogelijkheid om jongeren te ondersteunen of te begeleiden in hun zoeken naar de zin van en voor hun leven, op dit moment. Ze worden verder gestimuleerd om hun eigen kansen op te pakken en van hun mogelijkheden gebruik te maken of - om het anders te zeggen - te vechten voor hun plaats in de samenleving. Jongeren zijn echter niet zo scheutig met het vertellen van hun echte verhaal. Daar gaat een lange weg van vertrouwen wekken aan vooraf.

Zo wordt er meegewerkt aan een situatie waarin jongeren hun bestaan terugkrijgen, waarin zij weer recht staan, weer persoon worden. Het gaat er om hoop zichtbaar te maken in hun concrete leefwereld en samen te zoeken naar nieuwe perspectieven. Als jongerenpastor heb ik het volgende uitgangspunt gesteld: het gaat mij om de persoonswording van jonge mensen en om hun positieverbetering. Ik stelde mij de vraag, hoe jongeren greep krijgen op eigen handelen en daarmee inzicht verwerven in hun eigen verhaal. Hoe krijgen ze zicht op hun leven, hoe verhouden zij zich tot hun leven en welk perspectief zien zij?

Methodisch kunnen de volgende vragen gesteld worden:

- is iemand in staat greep op zijn/haar eigen verhaal te krijgen? (vaardigheidsaspect)
- voelt iemand zich thuis bij zijn/haar eigen verhaal? (belevingsaspect)
- welk perspectief, welke zin geeft het verhaal aan haar/zijn leven? (reflectieaspect)

Door en in die ontmoeting leerde ik de leefwereld en de cultuur van jongeren op een unieke wijze kennen. Ik kwam in een leerschool terecht. Ook werden voor mij als pastor de wegen erheen en de keuzes voor bepaalde groepen binnen die grote jongerenpopulatie bepaald vóór dit pastoraat: enerzijds door de specifieke gerichtheid op die jongeren die dreigden buiten de 'maatschappelijke' boot te vallen, beter geformuleerd: buiten de boot te worden gezet. Anderzijds door de jongeren zelf die zich niet lieten voorschrijven hoe zij pastoraal benaderd wilden worden.

2. De methode

De eerste jaren van mijn werk zijn te kenschetsen als *pionieren* in het 'jongerenveld'. Vooreerst stond de kennismaking met, en de presentatie en verkenning van het werkgebied centraal. Dat betekende bezoek aan jongerenwerkers, jongerencentra en buurtcentra. Maar ook het in kaart brengen van organisaties en activiteiten, het bezien van eventuele eigen mogelijkheden en

het bezoek aan pastores in de regio². Op basis van verschillende gesprekken met sleutelfiguren ben ik enkele jongerengroepen gaan bezoeken³. Het tweede en derde jaar hebben in het teken gestaan van uitbouw van deze verschillende en diverse contacten.

Binnen het werk, omschreven als '*pastoraat van de presentie*' kunnen we de volgende fases onderscheiden.

- Het werk begint met het 'als een onbekende' binnenlopen in centra. Zo'n centrum is meestal onbekend, de jongeren zijn onbekend en ik ben voor hen niet bekend. Voorzichtig wordt de sfeer geproefd en word ik bekeken.

- Na enkele keren raken de gezichten van de jongeren enigszins bekend, wordt mijn vreemde gezicht onderzocht en wordt men nieuwsgierig naar wie ik ben en wat ik kom doen. Voorzichtig vindt er een gesprekje plaats, een korte babbel of doe ik mee aan een of ander spel.

- Vervolgens worden we - enigszins - vertrouwd met elkaar. Als ik een voorzet lever, komt er een gesprek op gang over school-werk-thuis, over verveling. Na enige tijd vraagt men of ik een maatschappelijk werker ben, 'of zo iets'. Op mijn reactie waarom zij mij dit vragen ontstaat er een gesprek. Heel langzaam ontstaat er een situatie waarin we elkaar, vanuit een beginnende vertrouwensrelatie, iets kunnen zeggen.

Vanuit deze contacten kom ik vervolgens bij anderen terecht, word ik bij anderen geïntroduceerd en ook bij de groep waar die persoon 'thuis' hoort. Dit alles valt samen te vatten met de term '*nabijheid*': enkele dagdelen van de week met deze jongeren optrekken, bekend met hen raken en zij met mij,

² Zie JOWEK-Nieuwsbrief no.1., januari 1985. In de eerste twee jaar heeft het project enige rondzendbrieven aan pastores en andere geïnteresseerden verstuurd. Oorspronkelijk was de officiële naam van het project: JOngerenWERk vanuit de Kerken.

³ Met name betrof dit een groep jongeren die ik nog kende vanuit mijn stage in Heerlen-Noord, een groep jongeren van vooral Indische afkomst in Heerlerheide en een jongerengroep in Lot broek/Hoensbroek. Daarnaast liep ik daar binnen waar jongeren samenkwamen.

laten zien dat ik mij voor hen interesseer. Dus hier en nu luisteren, tijd nemen, aandacht geven. Iemand begrijpen in zijn of haar verbondenheid in het relationele netwerk waar zij of hij toebehoort.

Dit proces verschilt al naar gelang de groepen waar ik kom en al naar gelang de mate van vertrouwdsheid en openheid die er ontstaat tussen hen en mij. Bij de ene groep ontstaat er snel contact en een relatie, bij een andere groep gebeurt dit heel langzaam of helemaal niet.

Een tweede aspect kan betiteld worden als 'actieve nabijheid' of '*participatie*'. Ik denk hierbij vooral aan een groep 'randgroepjongeren' in Heerlen-Noord. Bij deze groep hield ik anderhalf jaar samen met een straathoekwerker een timmerwerkplaats open en zaalvoetbalde ik iedere week met hen mee. Daarnaast zette ik een cursus op waarin wij gezamenlijk thema's bespraken zoals wonen, arbeid, solliciteren, wat is een beroepskeuzetest, alcohol enz.: thema's die direct met hun levenssituatie te maken hebben. Bij een jeugdgroep participeerde ik elke week een avond aan hun activiteiten in een wijkcentrum. Ik stimuleerde en onderhield de contacten. Het zijn activiteiten waaraan de pastor langzamerhand ook daadwerkelijk deelneemt.

Tenslotte zijn er de zogenoemde '*eigen activiteiten*' die opgezet worden met of voor jongeren. Dit geldt voor het jongeren-parochiewerk in Brunssum-Noord. In die parochie heb ik een gespreksgroep geleid, een ontmoetingsmiddag voor baanlozen opgezet en, in samenhang met een werkgroep, een aanzet gedaan tot een 'Op-blote-voetenproject'. Tevens zette ik een maandelijkse activiteit voor 14 tot 15 jarigen op, mede begeleid door twee vrijwilligers. Daarnaast organiseerde ik activiteiten met de Indische jongerengroep MIX. Deze laatste groep zocht een eigen ruimte die we in een jongerencentrum vonden. Ik begeleidde de kerngroep en daaruit is het muziekcollectief NOX gegroeid, hetgeen ik nu rangschik onder een participatie-activiteit: op verzoek van de jongeren ben ik bestuurslid.

3. Daadwerkelijke betrokkenheid

Uit deze verschillende activiteiten zijn ook individuele contacten ontstaan van uiteenlopende aard: van individueel bezoek aan jongeren tot directe ondersteuning. Juist in deze contacten ontstaat iets dat aangeduid kan worden met 'actieve solidariteit' vanuit een daadwerkelijke betrokkenheid. Ik leerde

daarin van hen en zij konden ervaren dat zelfs de kerk, in mijn persoon, zich wel degelijk voor hen wilde inzetten.

Deze weg, die het project volgde, werd grotendeels bepaald door die contacten met jongeren en in die zin bepaalden zij de agenda van het project. De keuze lag dus zowel bij hen als bij de mogelijkheden als pastor met deze groep op pad te gaan en ontwikkelingen te verwachten.

De keuzes om met bepaalde groepen te werken wordt vrij letterlijk door hen gemaakt. Hun vraag om contact of het vormen van een groep staat voorop, gekoppeld aan het gegeven dat dit pastoraat deze jongeren en groepen actief opzoekt. Verondersteld wordt dat het om werkende en werkloze jongeren gaat, die op de een of andere wijze iets willen opbouwen, hetzij via de ontmoeting, hetzij door een activiteit voor en met anderen.

Twee voorbeelden kunnen dit verduidelijken: de MIX-groep en de Dinsdagavondgroep.

De jongeren uit de MIX-groep kwam ik op het spoor door een welzijnswerker uit Brunssum. Daar de groep in Heerlen een ruimte zocht en, zoals deze welzijnswerker het betitelde, 'open stond voor allerlei levensvragen en iets voor anderen wilde opzetten', had hij de deelnemers ervan naar mij verwezen. Gezamenlijk hebben de jongeren, ondersteund door mij, een ruimte gezocht en gevonden in een jongerencentrum, waar zij in eerste instantie een afkeer van hadden. Daarnaast interesseerde mij de vraag op welke wijze het welzijnsjongerenwerk groepsmatig met jongeren werkte. Voor een jaar sloot ik mij aan bij een bestaande groep op de dinsdagavond in een buurtcentrum. Deze Dinsdagavond-jeugdgroep⁴ bestond toentertijd (1984) uit jongeren tussen de 14 en 18 jaar, afkomstig uit wat genoemd wordt de arbeidersklasse⁵.

⁴ Deels is dit gedeelte eerder verschenen in: A. de Haan, Vertel ons verhaal. Een verslag van ervaringen, opgedaan in vijf jaar pastoraal werk onder werkende en baanloze jongeren, Stichting Open Deur Brunssum, september 1989.

⁵ Zo'n groep is gemêleerd van samenstelling: enkelen zitten op school, LBO/MAVO, CBB of op een schoolverlatersproject; anderen hebben werk: de bouw, timmerwerkplaats, slopersbedrijf enz. Ook zijn sommigen baanloos. Het zijn vooral jongens. De meeste leden van de groep wonen thuis, enkelen wonen op kamers of op een flatje.

Ze kwamen op de dinsdagavond onder leiding van de jongerenwerker samen in een ruimte van een gemeenschapshuis in één van de wijken. De ene week wordt er een 'thema' behandeld en de andere week is er een recreatieve activiteit. Wanneer ik de eerste keer binnenkom, word ik voorgesteld als 'iemand, een jongerenwerker vanuit de kerk die enige tijd wil meemaken wat deze groep zoal doet'. Men keek een beetje vreemd, maar al snel was ik welkom. Een jaar lang kijk ik rond, doe ik mee aan hun activiteiten, leren we elkaars gezicht kennen en zelfs wat daar achter zit.

We constateerden een ontwikkeling van een toeschouwer, een passant - als jongerenpastor zomaar binnenlopen, rondkijkend, trachten mee te doen - naar participant aan hun groep: van toeschouwer tot deelnemer en deels voorganger. Toen ik na een jaar afscheid wilde nemen, rees de vraag bij mij en bij hen: 'kan dat zomaar', 'naar wie ga je dan toe, naar andere jongeren en wij dan?' Een indringende vraag. De vraag gaf tevens de richting van het antwoord aan: ze deden een beroep op mij.

4. Een eigen plek en ontmoetingsruimte

Vanaf het begin dat de pastor een groep bezoekt, hoort hij de vraag - zoals bij vele groepen - naar een eigen ruimte, een ontmoetingsplek. Wanneer ik hen opzoek zitten ze in die eerste tijd rond een visvijver bij een houten keet, daarna onder een afdakje bij een bejaardencentrum, onder een luifel bij een school, in het bos, onder een brug bij de verkeersweg, bij speelapparaten van kinderen, enz. Steeds opnieuw worden ze dringend verzocht elders hun heil te zoeken. 's Middags en 's avonds treft men elkaar; de 'groep' is soms klein, maar kan oplopen tot zo'n dertig jongeren. Regelmatig wordt er toezicht gehouden door de politie. Voor hun eigen gevoel is er nauwelijks herrie of overlast. Toch blijven ze samenkomen op soortgelijke plekken. De mogelijkheid van het open jongerencentrum is er niet meer. In het kader van de bekende bezuinigingen op het welzijnswerk is dit centrum (ook al) gesloten. Wat overblijft is de straat waarop men niet gewenst is, of de commerciële gelegenheden als cafés en speelautomatenhallen. Ook trekt men in de zomer naar het centrum van dit stadsgedeelte; daar wordt men wanneer de totale groep te groot wordt door de politie uiteengejaagd.

Sinds 1990 zit deze groep in een aparte jongeren-inloop-ruimte, genaamd OASE: een kleine ontmoetingsruimte. 's Middags is OASE open voor advies

en ontmoeting. Er is dan een beheerder aanwezig en een jongerenwerker, afwisselend van het C.A.D. (Centrum voor Alcohol en andere Drugs), pastoraal werk, jongerenwerk en straathoekwerk. Iedere werker legt op zijn of haar manier accenten. Voor de pastor blijft dat de ontmoeting. De koffie staat klaar en verder is er van alles mogelijk.

Waarom komen jongeren naar zo'n plek? Veelal komen ze omdat zij een eigen plek willen hebben, om leeftijdsgenoten te ontmoeten, om een spelletje tafelvoetbal, om te kaarten, om verveling tegen te gaan, om rustig een kop koffie te drinken, 'zonder veel gezeik aan de kop te krijgen', of om een praatje. Op de dinsdagavond is er voor de vermelde groep een wekelijks programma, begeleid door een sociaal-cultureel werker en mijzelf, op basis van inbreng van de jongeren. Het heeft het karakter van een 'georganiseerd' bijeen zijn. Daarnaast heeft deze groep de ruimte op woensdagavond en de zaterdag- en zondagmiddag in eigen beheer.

Ik heb met name aandacht voor de inbreng van de jongeren zelf, voor de jongeren die met vragen, op wat voor gebied dan ook, zitten en diegenen die enige tijd wegblijven. Die bezoek ik op een ander tijdstip. Voor een aantal is het niet zo interessant wat er in de jongerenruimte gedaan wordt; maar bij bepaalde activiteiten wordt vrijwel iedereen actief. Voorbeelden daarvan zijn de bijeenkomsten met een Kenyaanse katechist en met Braziliaanse straathoekwerkers over alcoholgebruik (waarbij enkele jongeren alcoholvrije drankjes hadden voorbereid), alsook over racisme en geloven in de toekomst, de betekenis van Kerstmis en Pasen, over vriendschap, relaties, ruzies en solliciteren.

De jongeren stellen op deze samenkomsten en ook op andere ontmoetingsmomenten vragen van uiteenlopende aard. Het kan gaan over de uitkering, het G.A.K., de Sociale Dienst, huisvesting, justitie en dergelijke. We trachten dan samen uit te zoeken waar de oplossing gevonden dient te worden. Anderzijds zijn er vragen die met hun persoonlijke ontwikkeling en situatie te maken hebben, over vriendschappen, over psychische problemen, over druggebruik, over levenszaken, over...

Soms ontstaat dan een zware discussie over werk, over buitenlanders, over gokken of over de betekenis van dopen en Kerstmis. De meningen vliegen over de tafel en velen discussiëren, op hún manier, open en zonder een blad voor de mond te nemen. Mijn mening wordt op prijs gesteld, als ik echter eerst duidelijk naar hún verhaal en mening heb geluisterd.

5. Individuele contacten

Vanuit deze groep vindt ook het huisbezoek plaats, op verzoek of op eigen initiatief bij die personen die niet meer komen in de jongerenruimte. Een praatje, een glas cola, zomaar luisteren naar de verhalen, de vreugde over de flat of de nieuwe baan of het verdriet over het ontbreken daarvan. Ze vragen en vertellen, over het werk dat bevalt of juist helemaal niet: "... maar de pieken moeten toch verdiend worden". Vaak is een of ander probleem de aanleiding: met vriend of vriendin, of met ouders, problemen met de huur, werk, scholing, met het rondkomen van het leefgeld, met sociale dienst of met advocaten. Of ze vragen om eens te praten omdat ze niet lekker in hun vel zitten: "waar moet het naar toe? Waarom leef ik überhaupt?". Ze vertellen, verhalen over hun toekomstplannen, over een eigen woning, een eigen bedrijf, over kinderen, over...: "weet jij nog werk voor me, weet jij nog een woning, weet jij waar ik terecht kan voor..." Ook in deze gesprekken zitten we plotseling over dood en leven te praten, soms vanuit een directe aanleiding, bijvoorbeeld toen een van de jongeren zonder zijn schuld iemand aanreed die daarna overleed. Soms zonder aanleiding. Soms word ik zo aan anderen voorgesteld of ze nemen iemand mee naar de jongerenruimte. Daarnaast bezoek ik jongeren die het veel minder goed gaat, hetzij door gebruik van drugs of alcohol, of door een psychische terugslag. Daar ben ik soms kort, soms voor langere tijd op bezoek, 'n contact voor hen met die 'andere buitenwereld'.

De meest gestelde vraag luidt: "hoe zit dit of dat nou eigenlijk in elkaar?". Veel regelingen zijn écht ondoorgrondelijk, onduidelijk of niet toegankelijk. "Vraag jij het maar, naar jou willen ze wel luisteren, jou geven ze wel antwoord", hoor ik vaak.

Het is net een wisselwerking: door groepen ontstaan diverse individuele contacten en door contacten ontstaan groepen. En personen verwijzen anderen naar mij door. Soms vragen zij om een gesprek: "kan ik eens met je praten", "kom eens langs". Af en toe nodig ik me zelf uit. Er ontstaan langdurige contacten. Contacten waarin ik met hen de zaken op een rij zet. Ik verwijs naar andere instanties of bel voor hen.

Een van hen - Frans - belt mij wel eens op of komt langs. Enkele keren doet hij dat omdat hij van werk is veranderd of omdat hij in de ziektewet loopt. Op zijn manier kan Frans niet tegen de arbeidsdruk, tegen het produceren.

Nachtdiensten zijn een kwelling voor hem. Hij wil verantwoordelijkheid dragen in zijn werk, maar dat is bij productie-arbeid moeilijk of onmogelijk. Ook wordt hij herhaaldelijk aangenomen onder voorwaarden die later anders uitgelegd worden. Hij komt naar mij toe om advies; beter gesteld, hij wil zijn verhaal kwijt en vraagt ook nog om mijn mening. "Er is toch meer in het leven dan dit aardse gebral. Gaat het in het leven niet om liefde en vriendschap?" In zijn zoektocht, die ook verloopt via huisarts, Gemeenschappelijke Medische Dienst, RIAGG en Maatschappelijk werk, kruist Frans enkele malen per jaar mijn pad. Een kortstondige en krachtige ontmoeting. Frans gaat weer verder, zijn verhaal is gehoord, mijn mening neemt hij mee.

6. Ontwikkeling van mijn contacten

Het karakter van de contacten is in de loop der jaren veranderd. Van doorverwijzen en 'praatpaal-functie' word ik meer betrokken bij directe vragen en problemen die nauwelijks door-verwijsbaar zijn. En soms willen ze niet dat je doorverwijst. Soms zijn ze niet door te verwijzen, omdat andere instellingen niet 'bereikbaar' voor hen zijn, letterlijk niet of qua werkwijze niet. Je gaat dan mee naar diverse instanties of wijst op alternatieven. Tegen die achtergrond gaf één der jongeren, in een discussie over de wijze waarop hij benaderd wordt door velen in onze samenleving, oftewel hoe hij niet werd aangesproken als persoon, het zeer typerend aan: "Ach, wat maakt het toch allemaal uit, we zijn maar bij-mensen"⁶. Benadrukt wordt dat de samenleving met hen niet meer uit te voeren kan en de mensen, zoals de bevrijdingstheologen het noemen, gedevalueerd worden tot niet-personen, niet meer als personen worden bejegend.

In die zin is het van belang dat je oog hebt voor de gehele situatie waarin jongeren zich bevinden, vanuit een integrale werk- en denkwijze: je hebt met haar of hem te maken en ze hebben vaak niet met een afzonderlijk probleem op een enkel gebied te maken, zoals huisvesting, maar met diverse zaken⁷. Je

⁶ Eerder beschreven in A. de Haan, Vertel ons verhaal.

⁷ In de literatuur wordt gesproken over 'leefbaarheidsgebieden'. Zie ook het artikel van Arthur Borgers in deze bundel.

hebt dus oog voor de persoon in zijn of haar gehele omgevingssituatie die zich steeds bevindt in een bepaalde maatschappelijke context.

Ondanks de vaak moeilijke en ingewikkelde situatie waarin de jongeren verkeren, tracht ik te bereiken dat zij zelf de stap zetten naar de betreffende instantie. Als ze zelf iets bereiken zijn ze daar trots op. Maar daar staat tegenover dat ze vaak, steeds weer opnieuw, hun hele levensverhaal aan de betreffende ambtenaar moeten vertellen. Een vaak vernederende ervaring waarbij ze ook nog de ervaring hebben niet serieus genomen te worden. Vaak is hun vraag: "waar en wanneer worden we daadwerkelijk geholpen, zodat we ons eigen leven kunnen leiden, zodat we niet meer afhankelijk zijn van iedereen?".

Door met hen mee te gaan, hun verhalen steeds opnieuw te horen (door steeds opnieuw te erkennen dat de arbeidscultuur een cultuurvariant is en geen cultuurdeficiëntie) komen we tegen wat zij dagelijks ervaren: wantrouwen, ook wel professionele achterdocht genoemd, vooroordelen, veroordelingen en verder geconfronteerd worden met heel veel onvolledige en soms onbegrijpelijke informatie. Door mee te gaan, ga je begrijpen dat veel reguliere hulpverleningsinstanties voor hen niet functioneren. In het korte tijdsbestek dat hun daar gegund wordt, krijgen zij hun vragen niet 'hulpklaar' geformuleerd. In een langdurig contact groeit vertrouwen en een openheid om hun verhaal te vertellen en vragen zij naar mij, willen zij ook van mijn verhaal iets weten. In die zin zijn plekken waar zij hun verhaal kwijt kunnen noodzakelijk. Veel van dergelijke 'open ruimtes', ontmoetingsplekken zijn er niet. Onze samenleving is voor hen niet zo veilig. In het welzijnswerk mag van de gemeente nauwelijks meer gesproken worden van de functie-ontmoeting. Er dient enkel nog ingegrepen te worden in probleemsituaties.

7. Groepen

Het initiëren van groepen is een aparte opgave. Veel jongeren zijn in hun situatie uiteraard ook aangetast door de individualisering en het maatschappelijke virus dat men niet op hen zit te wachten. Lekker 's avonds uitrusten en de volgende dag weer naar het werk is voor hen voldoende. Als er tenminste werk is. Idealen zijn verschoven naar het niveau van het 'huisje-boompje-beestje'. Enerzijds blijken velen letterlijk en figuurlijk ver-a-maatschappelijk. Anderzijds zoeken ze toch naar plekken om samen te komen.

Jeugdigen treffen elkaar op pleinen en hoeken van straten: zij hebben daar hun eigen clubs. Groepen van wat oudere jongeren ontstaan meestal min of meer toevallig, vanuit hun eigen cultuur.

Soms is er een specifieke situationele vraag. Dat gold in de beginperiode bijvoorbeeld voor de MIX, een groep jongeren van Indische afkomst die een ontmoetingsruimte zocht. Daar vloeide later een muziekcollectief uit voort. En dit geldt nu voor de 'oudere' jongerengroep. Maar het valt ook op dat jongeren op de flats bij elkaar op bezoek zijn en ook andere jongeren aantrekken: zo ontstaan kleine jongerencentra per straat!

Het is kort gezegd van groot belang te trachten groepsactiviteiten te creëren waaraan zij deel kunnen nemen of die zij zelf opzetten. Vaak ben ik in de individuele contacten bezig met hun problemen, terwijl in groepsactiviteiten er juist met hun mogelijkheden gewerkt kan worden. Dan kunnen ze zelf actief worden. En er kan ont-spanning plaatsvinden, enige afstand gecreëerd worden ten opzichte van de chaotische toestand in de strijd om overeind te blijven, elke dag opnieuw.

Zoals reeds eerder gezegd, de jongeren zelf, verbonden met deze groepen, bepalen de agenda van het pastoraat. Jongeren die veelal van school komen zonder diploma, hun vertier niet in georganiseerde groepen kunnen vinden, in groepjes de straat als ontmoetingsplek nemen en door de buitenwereld als lastig en vervelend worden gezien. Jongeren die moeilijk aan een baan kunnen komen, aangewezen zijn op de banen op de secundaire arbeidsmarkt en op het tweede-kansonderwijs. Jongeren die met moeite een eigen woonruimte kunnen verwerven. Jongeren die hoe dan ook willen werken aan een eigen levensperspectief dat gedomineerd wordt door de droom van een eigen huisje, gezin, kinderen en werk. Jongeren met vragen naar een woning, naar leefgeld, naar een soepel doorlopen van de instanties en loketten en het zoeken naar levensmogelijkheden in de breedste en diepste zin van het woord.

Maar ook jongeren die na het vinden van werk, een partner, een flatje en het krijgen van een kind opnieuw met vragen zitten en in situaties terechtkomen waarin zij weer om ondersteuning vragen, nu in een andere situatie, en heel wat jaren later.

Oftewel: het zoeken naar een plek waar zij steeds opnieuw de vraag kunnen stellen welke plaats zij innemen in tijd en ruimte.

8. *Present-zijn in verandering*

Als pastoraal werker ben ik jaren met dergelijke groepen en individuele jongeren opgetrokken, als het ware met hen meegetrokken. Velen vielen weg uit de groepen door verkering, het vinden van een flat oftewel omdat zij hun plek gevonden hadden. Toch kwam ik hen op verschillende tijden weer tegen, of zij zochten mij op met vragen over relaties, regelingen. En zij verwezen onderling naar mij. In die zin blijft het present-zijn in de drie elementen van nabijheid, participeren en activiteit centraal staan in mijn pastorale arbeid. Na zeven jaar werd duidelijk dat het werk niet blijvend zou moeten bestaan uit steeds opnieuw jeugdgroepen bijeenbrengen. Tevens bleek dat lokale parochies en reformatorische gemeenten niet in staat waren dergelijke groepen 'over te nemen'. De '*continuïteit van de presentie*' blijkt van enorm belang te zijn. Je bent en blijft een herkenbaar en aanspreekbaar gezicht. Met name de 'oudere' jongeren verwijzen onderling naar de pastor. Jongeren die in de beginjaren contacten hebben gehad, individueel of in een groep, vragen om het starten van een 'oudere-jongerengroep', waarin zij hun verhaal kwijt kunnen over relatie, werk, geen-werk, het zoeken naar werk, verslaving. Daarbij is het een gegeven dat juist de groep jongeren, geboren rond 1963, toen zij van school kwam, met een hardnekkige schoolverlaterswerkloosheid te maken kreeg. Vele jongeren uit deze groep hebben feitelijk nooit vast werk kunnen bemachtigen, met alle consequenties van dien⁸.

Binnen het project constateerde ik dat op de 'markt van welzijn en geluk' een herkenbaar gezicht, een persoon waarop men kan terugvallen een belangrijke waarde heeft.

Dat betekent vorm blijven geven aan plekken waar men in alle - relatieve - rust kan zoeken naar de eeuwenoude vragen die jongeren stellen naar wie ze zelf zijn; oriëntatiepunten te vinden bij vragen als: "welke is nu mijn taak, met welke mensen kan ik nu verder gaan, met wie wil ik verder leven, voor welk deel van de samenleving kies ik, binnen welk verband hoor ik eigenlijk". De zinvragen bij uitstek.

⁸ H. Beckers, *Generaties en hun kansen*, Amsterdam 1992.

Dat vraagt om een openheid en om plekken van rust in hun vaak zeer ruoerige leven temidden van een ingewikkelde en snel veranderende samenleving, steeds opnieuw. De tijdsbeleving verandert en de levensfase 'jeugd' die gekarakteriseerd wordt door het 'nog niet' breidt zich steeds meer uit naar een oudere leeftijdscategorie. Dit gebeurt in een periode dat de economische groei en sociale welstand stagneert, sociale ongelijkheid groeit en de groep 'verliezers' groter wordt⁹.

Vanwege deze ontwikkelingen wordt nu de keuze binnen het Heerlense diakonale jongerenpastoraat gemaakt voor de 'oudere jongeren'¹⁰ en verandert de naam, vanwege de samenwerking met een ander project - het Baanlozenpastoraat onder vrouwen - in 'Diakonaal Pastoraat'.

9. Present-stellen

Vanaf het begin heeft mijn pastorale werk uit twee delen bestaan: naast de presentie onder de jongeren ook het present-stellen, oftewel de belangenbehartiging, individueel en collectief. Van meet af aan heeft het project de ervaringen teruggekoppeld, in eerste instantie naar de kerken. In de loop der tijd is dit verlegd naar met name de (plaatselijke) politiek. Daarmee heb ik ervaringen opgedaan in het werken met en onder de jongeren en deze gebundeld en gepresenteerd aan politiek en kerken, o.a. in de nota 'Vertel ons verhaal'. Een nota waarin vier grote portretten centraal stonden, de knelpunten waar jongeren tegen aanliepen, enige reflecties en aanbevelingen¹¹.

Daarnaast hebben ook de andere pastoraal werkers van het jongeren- en vrouwenpastoraat van de Stichting Open Deur mede het initiatief genomen tot het samenstellen van de 'Werkgroep 9MAART'90', ook wel aangeduid met werkgroep 'De arme kant van Heerlen'. Een werkgroep van belangenvereni-

⁹ M. Bouverie-de Bie, De jeugdperiode als risico en als kans; T. van Knippenberg, Grensgangers worden voorgangers in: *Tijdschrift voor Geestelijk Leven* 194, 3.

¹⁰ A. de Haan, 10 jaar jongerenpastoraat en het vervolg. Notitie t.b.v. het bestuur van de Stichting Open Deur, Heerlen 1994.

¹¹ Zie noot 4.

gingen en ondersteunende organisaties, die de minima-situatie van de burgers in Heerlen centraal stelt, er aandacht voor vraagt en gesprekken voert met de politici en ambtenaren. Dit alles ter positie-verbetering van de groepen die het betreft¹².

In de afgelopen jaren heeft zich een verschuiving voorgedaan van een terugkoppelen van individuele ervaringen naar een collectieve belangenbehartiging, nadrukkelijk ten behoeve van de groepen zelf. Het is een van de opties van dit diakonaal pastoraat: de ervaringen opgedaan in het individuele ondersteuningswerk dienen een vervolg te krijgen in de collectieve belangenbehartiging. Onder de problematiek die individueel wordt ervaren liggen meestal structurele oorzaken. Deze dienen benoemd en aangepakt te worden.

10. Epiloog

Enerzijds heb ik mijn werk als een opdracht gezien om te gaan werken als pastoraal werker onder werkende en baanloze jongeren, voor een deel aangeduid als randgroepjongeren. Een éénmanspost in een nieuw op te zetten project. Als pastoraal werker was ik niet alleen een vrijwel onbekend fenomeen onder jongeren, maar ook bij de instanties en groeperingen in het 'jongerenveld' en in de kerken. De jongeren werden in de parochies niet gezien, wel opgemerkt: als de bekende lastposten, rondhangend bij kerkportalen en winkels. Maar zij werden niet gezien als jongeren, mensen Gods, kinderen en deelnemers aan het volk Gods. Ze waren geen kerkgangers en bepaalden duidelijk niet de agenda.

In dit veld ga je in opdracht van kerken aan de slag. Pastor zijn in een woestijn van een betonnen wereld, zowel qua stedelijke omgeving als qua diversiteit aan meningen. Door de contacten met de jongeren groei je. Je wordt een plek waar verteld en geluisterd kan worden en waar ontmoeting is. Je hoort de verhalen aan en de jongeren vinden dat ze gehoord worden. Na een paar jaar zeggen ze tegen je: "vertel jij ons verhaal maar, naar ons wordt toch niet geluisterd, niet door al die instanties, noch door die kerk van jou." In die zin ben je vertrouwd met hen geworden én blijf je tegelijk van een andere

¹² Aloys de Haan, Brigitte Hollands en Gea Söntjens, *Perspektief in belangenbehartiging*. Kort Jaarverslag 1994, Diakonaal Pastoraat Stichting Open Deur.

planeet die kerk heet. Ze herkennen je omdat je je voor hen interesseert, hen blijft opzoeken. Dat is voor mij zelf de sterkste zijde om het als pastor onder hen vol te houden: een plek waar even afstand gecreëerd kan worden van de voortdurende strijd om werk, een relatie, een woning of anderszins. Deze plek creëren zou een nadrukkelijke taak van het pastoraat moeten zijn.

Anderzijds ben ik pastoraal werker in een 'veld' waar welzijnswerkers van verschillende aard actief zijn. Vaak is de vraag gesteld naar mijn onderscheiding ten opzichte van deze werksoort en haar werkers. Moeten we over onderscheid praten of juist stellen dat ik, samen met mijn collega's, geprobeerd heb samenwerking te betrachten met het doel: de positieverbetering van groepen die aan de rand van onze samenleving geplaatst worden, de armen maakten. Natuurlijk, als pastor heb ik geen gemeentelijke of andere overheidstaak om de groepen die onrust in onze samenleving zouden veroorzaken, rustig te houden, oftewel oplossingen te zoeken voor groepen die hun recht nauwelijks kunnen vinden of verkrijgen.

In die zin heeft de pastor in de eerste plaats een vrijplaats-karakter; 'om niet' deze groepen opzoeken, hun vragen en verhalen aanhoren en zorgen dat zij zich veilig voelen, dat zij hun vragen naar de zin van hun bestaan kunnen stellen. Indien er niemand anders iets voor hen regelt kan er ook daadwerkelijk ondersteund worden, op verzoek van hem of haar. Samen met hem of haar zin trachten te zoeken in een vaak chaotisch leven en ingewikkelde samenleving én samen met hen en andere groeperingen de verhalen bij de betreffende instanties brengen, de kerken, de instellingen en de politiek.

Tenslotte een opmerking over de leermomenten voor de lokale geloofsgeenschappen. Ik heb op verschillende wijzen en op verschillende tijden de verhalen verteld en overgebracht aan deze gemeenschappen. Gebleken is dat de wereld van deze (oudere) jongeren aan de rand van onze samenleving en het diakonale werk onder hen ook veraf ligt van de parochiële gemeenschappen en dat ook 'de gemiddelde kerk-geïnteresseerde' in een andere wereld leeft en werkt. In die zin ligt het leermoment in de vraag of de geloofsgeenschappen willen en kunnen inzien dat deze groepen ook deel willen, mogen en moeten uitmaken van onze samenleving en van onze geloofsgeenschap in het bijzonder. Maar dan moet je wel uit het kerkgebouw durven te stappen naar deze jongerenwereld. Dat dit mogelijk is heeft de wijze van werken in het model van het Limburgse diakonale jongerenpastoraat laten zien. Zoals ze ook heeft laten zien dat deze jongeren geïnteresseerd zijn in de

belangstelling wanneer deze echt is, in woord en daad. De beweging naar hen toe is voor mij het essentiële, naast het willen verstaan van hun verhalen en van hun leven.

De positie van deze groepen ter discussie stellen houdt in dat je ook je eigen positie nader bekijkt. Hun vragen en verhalen zijn immers duidelijk en tegelijk wonderlijk. Een voorbeeld:

John vroeg mij de gebedsdienst te leiden bij het overlijden van zijn vader. Hij had ook wat liederen uitgezocht. Niet uit de bundel die achterin de kerk ligt, maar thuis. Hij gaf mij een blad aan waarin de tekst (uit een musical) stond die de aanhangers van F.C. Liverpool gebruiken: '*You'll never walk alone*'. Een toelichting in die dienst was eigenlijk niet meer nodig.

Eerst dus hun vragen en verhalen, hun levenssituatie serieus nemen. Daarna is er van alles mogelijk; waar een wil is is een weg. Pastoraat dat de boekrol openslaat, dat gestalte tracht te geven aan de opdracht het Evangelie te vertellen, maar vooral te doen, heeft overal een kans. In geloof, hoop en liefde.

HOOFDSTUK TWEE

De koffie is bij jullie veel duurder

Jongerenpastoraat in Stein

Arthur Borgers

1. Inleiding

Bij het vertrek van een kapelaan uit de St. Martinusparochie te Stein in 1985 was duidelijk dat hiervoor geen opvolger kwam. Er waren gewoonweg te weinig priesters die de gaten, die links en rechts in het bisdom vielen, konden opvullen. Het pastorale werk binnen de parochie zou derhalve verdeeld moeten worden tussen de twee overgebleven priesters. Deze werden echter al een dag ouder en konden niet meer alle werkzaamheden van de vertrekkende kapelaan overnemen. De kapelaan was o.a. actief geweest onder jongeren. Zo begeleidde hij het jongerenkoor en had hij contacten met de plaatselijke KWJ. Voor het jongerenwerk heeft het parochiebestuur toen mij als pastoraal werker aangesteld. Ik zou twee dagen per week gaan werken onder en met jongeren.

2. Enkele uitgangspunten en doelstellingen

Voordat ik met het daadwerkelijke werk begon zijn in overleg met het parochiebestuur enkele uitgangspunten opgesteld. Deze waren de volgende:

- a. De keuze werd gemaakt om te werken met een bepaalde doelgroep: werkende en baanloze jongeren. De keuze voor een speciale categorie jongeren werd niet alleen gedaan uit een soort praktische overweging (je kunt nu eenmaal niet alle jongeren bereiken). De keuze hing ook samen met een pastoraal-theologische visie; namelijk de optie voor de armen en de opvatting dat je de vragen en noden van individuele

mensen alleen maar kunt begrijpen als je deze in een structurele maatschappelijke context plaatst.

- b. Het werken zou onder het 'terrein' van de diakonie vallen. De pastoraal werker zou niet liturgisch of katechetisch met jongeren aan de slag gaan. Het werken met het jongerenkoor viel derhalve niet onder zijn takenpakket.
- c. Methodisch werd gekozen voor de weg van het onderzoek om daarna over te gaan tot het opzetten van activiteiten met jongeren. Jongeren zouden zelf meebeslissen over de inhoud en vorm van de activiteiten en zodoende zelf verantwoordelijkheid dragen. Uitdrukkelijk werd niet gekozen voor een vooropgezet programma-aanbod aan jongeren.

Na de bespreking van deze uitgangspunten werd een dubbele doelstelling geformuleerd:

- * Het jongerenpastoraat zou zich inzetten voor de verbetering van de sociaal-economische positie van deze jongeren.
- * De jongerenpastor diende de ontwikkelingen terug te koppelen naar de parochie.

De pastoraal werker zou de eerste jaren ondersteund worden door een begeleidingsgroep en aan de hand van voortgangsverslagen zouden de ontwikkelingen van het jongerenpastoraat worden besproken in het parochiebestuur.

3. Het onderzoek onder jongeren

Via de methode van het straathoekwerk ben ik in contact gekomen met de doelgroep. Aan de hand van enkele hieronder weergegeven categorieën, die door H. van Ewijk¹ zijn ontwikkeld, heb ik toen enig inzicht verworven omtrent de leefsituatie van de werkende en baanloze jongeren in Stein.

H. van Ewijk, Randgroepjongeren, een probleem apart, in: *Jeugd en Samenleving* 11 (1981) 4, p. 263vv.

a. Scholing

In het algemeen kon in 1986 gesteld worden: hoe hoger de scholing hoe groter de kansen op de arbeidsmarkt. Praten over werkende jongeren betekende praten over jongeren met een lage opleiding met laagbetaalde banen. Driekwart van de baanloze jongeren in Stein hebben hooguit een LBO- of Mavo-opleiding.

b. Arbeid

De meeste laaggeschoolde jongeren kwamen terecht op de zgn. 'secundaire arbeidsmarkt'. Deze is onderscheiden van de 'primaire arbeidsmarkt'. Deze laatste wordt gevormd door (vaak grotere) bedrijven die hun mensen goed opleiden, behoorlijk betalen en op die wijze ook aan zich binden. Andere, meestal kleinere, bedrijven doen dit niet. Zij trachten zo goedkoop mogelijk arbeidskrachten in dienst nemen. Er is hier dus sprake van een duidelijk verschil in het soort baan, in de mogelijkheden tot bevordering, in het arbeidsklimaat. De meeste jongeren die op de secundaire arbeidsmarkt terecht kwamen, waren al eens werkloos geweest en waren in eerste instantie enthousiast over hun nieuwe baan. Want voor velen gold dat alle werk, hoe slecht dan ook, beter is dan een uitkering. Concreet ging het over jongeren die werkten bij de VOLVO, de bouw en bij winkelbedrijven. Uit hun verhalen bleek de grote onvrede met de bestaande werksituatie. Ook proefde ik uit hun verhalen een angst, met name de angst voor ontslag: "voor jou tien anderen".

En angst is een slechte raadgever. Velen durfden niet te vragen wat hun contract precies inhield. Kritisch zijn naar de arbeidsomstandigheden was er niet bij. Velen deden alles wat hen werd opgedragen. Vragen naar loonsverhoging was er helemaal niet bij en het niet uitbetalen van overwerk durfde men niet aan te kaarten. Binnen dit werk waren er weinig mogelijkheden tot contact met collega's. Ieder had een zeer gespecificeerde taak. Ofwel je collega was tien meter verderop aan het werk, ofwel was er zoveel lawaai dat je je toch niet verstaanbaar kon maken. Zo was er ook geen mogelijkheid om samen met je collega's bepaalde zaken aan de kaak te stellen. Zo was het ook niet vreemd dat nagenoeg niemand lid was van een vakbond. De vrije tijd en de weekends werden gebruikt om zichzelf nog verder te verdoven. Meestal werden die voor de tv of video doorgebracht met bier, andere drank en/of de hasjplank. In het weekend werd de disco bezocht. Muziek en licht maakten

een gesprek niet mogelijk. Ook buiten het werk had men zodoende weinig communicatie.

c. Financiën

De jongeren kwamen op verschillende manieren aan hun geld: RWW, WW, Bijstand, WAO, Kinderbijslag, zwart verdiend geld, wit geld, zakgeld. Een enkeling kwam aan geld via diefstal. Voor hen die alleen woonden bleef er weinig over om te spenderen. Ook jongeren die nog thuis woonden hadden niet veel om uit te geven na aftrek van hun huisgeld. Het hoogtepunt van de uitgaven lag in het weekend. Vooral het stappen kostte veel geld. Er werd behoorlijk wat gedronken en niemand dronk alleen. Gegeten werd in de fritu-re. Door de week waren de uitgaven van de baanlozen veel groter dan bij iemand die werkte of nog naar school ging. Door de tijdsruimte en de talloze mogelijkheden om het geld uit te geven kwam het niet zelden voor dat iemand in de schulden raakte. Jezelf bezig houden, amusement en vertier zoeken kostten nu eenmaal ook geld. Er werd soms veel geld uitgegeven bij het kaarten. Verder werden er grammofoonplaten, video's, kleren, shag en af en toe wat shit gekocht. Sommigen staken al het geld in een auto die ze koste wat kost wilden behouden.

d. Wonen

De meeste jongeren woonden thuis bij hun ouders, maar soms woonden ze op kamers, in een flat, alleen, of samen met hun vrouw of vriendin. De jeugd-maatschappelijk werker en een huisarts zagen huisvesting als een van de grote problemen waar jongeren mee zaten. De meeste problemen leverde dit op in de kleinere huizen, waar weinig ruimte was voor privacy. Het thuiswonen leverde ook vlug spanningen op met de ouders. Hoewel de meeste jongeren behoefte hadden aan een zelfstandige ruimte bleef men toch thuis omdat dit gemakkelijker en goedkoper was. Overigens wilde men het liefst in de buurt zelfstandig gaan wonen. Om verschillende redenen werd weleens uitgeweken naar Geleen.

e. Gezinssituatie

Het was een structureel gegeven dat kinderen uit een arbeidersmilieu minder snel een hogere opleiding gaan volgen. Studie werd in deze gezinnen niet gestimuleerd: "het leven leer je niet uit boeken, maar door te gaan werken".

Er was ook een grote scheiding tussen het dagelijks leven en het schoolleven. Van de kinderen werd gehoorzaamheid gevraagd en er heersten nog traditionele rollenpatronen. De meeste baanloze jongeren kwamen uit deze gezinnen. Het was niet vreemd dat velen hun vertier buitenshuis zochten. Ook was het vanuit deze achtergrond niet vreemd dat meisjes uit deze gezinnen hun werkloosheid anders beleefden dan jongens. Veel meisjes ervoeren zichzelf niet als werkloos. Hun toekomst lag vooralsnog in het huishouden.

f. (Vrije)tijdsbesteding

De vrijetijdsbesteding van de werkende jongeren zagen we reeds onder punt a. Bij baanloze jongeren kon je niet spreken over vrijetijdsbesteding. Zij hadden allemaal veel tijd, die tevens ongestructureerd was. De meesten sliepen uit tot in de middag en gingen na de allerlaatste onbeduidende tv-beelden op een of ander kanaal naar bed. De tijd ertussen werd doorgebracht met uitgebreid de krant lezen, video's kijken en wat spelletjes doen. Sommigen zochten overdag de cafés op in oud-Stein, waar in sommige gelegenheden grof om geld werd getoept. Echte hobby's hadden ze niet (meer). Ik heb niet zelden met verbazing beluisterd dat jongeren met uitgesproken hobby's hier niet meer toe kwamen als ze langer dan twee weken baanloos waren. Dit was tekenend voor de situatie hoe hard de apathie, de gevoelloosheid en de desinteresse had toegeslagen. Zoals we reeds gezien hadden, ging de tijdsbesteding gepaard met grote uitgaven.

g. Relaties

Hoewel veel jongeren hun vertier buitenshuis zochten, hadden ze maar weinig contacten. Van sommigen kon je gerust zeggen dat ze in een sociaal isolement leefden. Vanuit hun eenzaamheid werd er door jongens vaak hard gezocht naar een vaste vriendin. Het is me vaker opgevallen dat sommigen zelfs niet de behoefte hadden aan veel contacten. Dit kwam enerzijds door de afgenomen interesses en anderzijds door het grote aanbod van het individuele consumptieve vermaak. Van de andere kant zag ik ook veel jongeren die in groepen optrokken. Een groep gaf in hoge mate een gevoel ergens bij te horen.

Door de baanloosheid werd vaak de ontwikkeling naar een eigen identiteit geblokkeerd. Dit uitte zich vaak in puberaal gedrag maar ook in het lidmaatschap van een groep die aan een individu een bepaalde identiteit ver-

schaften. Zo waren er groepen stappers, BMW-rijders, muziekliefhebbers van hele speciale richtingen (wave, hardrock e.d.). Bij meisjes zag ik deze groepsmentaliteit veel minder. Hun optreden was vaak veel individueler; maar het kwam ook voor dat zij als een soort twaalfvingerige darm bij een groep jongens hingen.

h. Contacten met politie/justitie

Ik kende jongeren die als gevolg van diefstal in aanraking kwamen met de politie. De contacten met de politie ontstonden meestal door overmatig drankgebruik en door vandalisme. In de weekends werd ontzettend gezopen en het gebeurde niet zelden dat zij na een avondje stappen in Heerlen of België op weg naar huis de auto in puin reden. De agressie die bij veel jongeren aanwezig was, kwam na een avondje pinnen ook iets vlugger naar boven. Het gevolg, een robbertje vechten of vernielingen aanrichten, vielen vlug in het oog van de politie, met een hoop narigheid vanden. Bij de meesten werkte het zo dat men na veel schade wel wijzer werd. Hoe ouder men werd hoe minder de uitpattingen op dit gebied zich voordeden.

i. Toegang tot maatschappelijke instellingen

Jongeren ervoeren baanloosheid niet als iets waarvoor men deskundige hulp nodig had. Die was er voor acute problemen. In de meeste gevallen was de weg naar professionele hulpverleners ook niet bekend. Daarnaast was men ook bijna totaal onbekend met instituten als arbeidsbureau en sociale dienst, met alle gevolgen vanden. Men wist geen raad met strafkortingen en stopzetten van uitkeringen. De oplossing die sommigen dan zochten was veel zwart te gaan werken, zodat men toch aan een inkomen kwam.

4. Accommodatie-gebonden jongerenpastoraat: de activiteiten

Diverse redenen lagen ten grondslag aan het besluit om met jongeren te gaan werken in een bepaalde accommodatie, het KWJ-gebouw. Twee daarvan wil ik hier noemen. Op de eerste plaats leidde mijn onderzoekende aanwezigheid bij de doelgroep ertoe dat deze jongeren zelf ideeën gingen aandragen voor activiteiten. Activiteiten die toevallig (?) ruimte-gebonden waren. Op de tweede plaats trof ik op mijn tocht langs sleutelfiguren die met jongeren werkten, enkele vrijgastelden aan van de 'Jongerenbeweging

verbonden met de FNV', die graag met mij wilden samenwerken. Zij beschikten over een eigen ruimte die zij, na een woelig disco-verleden, wilden bestemmen voor het werken met dezelfde doelgroep.

De keuze om binnen of vanuit een bepaalde accommodatie te werken is een methodische keuze. Elke methode kent haar eigen mogelijkheden, maar ook haar eigen moeilijkheden. Na een korte beschrijving van de ontwikkelde activiteiten wil ik enkele mogelijkheden en moeilijkheden van het accommodatie-gebonden jongerenpastoraat benoemen.

In de gesprekken met jongeren tijdens mijn eerste jaar van straathoekwerk, gaven zij aan welke problemen zij ondervonden van het baanloos-zijn, welke behoeften onder hen leefden en welke oplossingen zij voor zichzelf gevonden hadden. In de gesprekken droegen zij expliciet en impliciet ook allerlei ideeën aan voor mogelijke activiteiten.

Na mijn keuze om te gaan werken vanuit het KWJ-gebouw ontstond er in een tijdsbestek van drie jaren een veelheid aan activiteiten, die ik samen met de jongeren had opgezet.

a. Ontmoetingsruimte

Als eerste activiteit richtte ik met enkele baanloze jongeren een ontmoetingsruimte in. Er werd een biljart gekocht, een ping-pongtafel en een goed koffiezetapparaat. De jongeren gaven haar de naam 'Geharrear' naar een toenmalige strip in de Panorama. Na enige bekendmaking in een lokaal blad trok de belangstelling stevig aan. Met name baanloze jongeren kwamen hier dagelijks naar toe om tegen een luttel bedrag koffie te drinken, spelletjes te doen, naar muziek te luisteren enz. Het spreekt vanzelf dat er tijdens dit gebeuren gepraat werd over sollicitaties, strafkortingen, problemen met ouders en noem maar op. De ervaringen van de een hielpen de ander weer verder. Het mag ook duidelijk zijn dat men hier nieuwe jongeren leerde kennen en zo de sociale contacten uitbreidde. Sommigen benutten de ontmoetingsruimte ook om hun tijd te structureren. Zo ontstonden er al snel allerlei taken en verantwoordelijkheden m.b.t. het verzorgen van de koffie, het poetsen van het gebouw en het opknappen van klussen in het gebouw. Vanuit deze activiteit ontstonden er allerlei andere activiteiten.

b. Eetcafé

Nu men de smaak van het samen-zijn - het gezamenlijk activiteiten ondernemen - had ervaren, ontstond het idee om ook samen te gaan eten. Op een oud fornuis ging een klein groepje jongeren spontaan aan de slag. Al vlug groeide het aantal uit tot dertig eters. Er werd een groter fornuis gekocht en iedere donderdagavond verzorgde een wisselend koppel koks een buitenlandse maaltijd tegen een gering bedrag.

c. Naaigroep

Enkele meiden wilden graag zelf kleren leren maken. Er werd een ervaren naaister gezocht, naaimachines gekocht en een nieuwe club was geboren.

d. Jongerencafé

Door de week zag men elkaar regelmatig en de behoefte groeide om elkaar ook in het weekend te treffen. Er werd een goede muziekinstallatie aangeschaft, de aanwezige tap werd weer in orde gemaakt en voortaan kon men op vrijdagavond een pilsje drinken, dansen en stappen in het KWJ-gebouw.

e. Andere activiteiten

Naast deze wekelijkse activiteiten ontstond er een veelheid aan incidentele en maandelijkse activiteiten: wandelingen; droppings; popconcertjes; dia-avonden over vakantie-reizen van jongeren. De ontmoetingsruimte en het vervolg van activiteiten nam vooral de negatieve belevingsaspecten van het baanloos-zijn weg. Men structureerde zijn of haar tijd. Er ontstonden contacten, vriendschappen, liefdesrelaties. Men vond een bepaalde zin in het vrijwilligerswerk etc. Het was echter geen oplossing van de werkloosheid zelf. Daartoe werden andere sporen ontwikkeld.

f. Bewustwording

De slechte situatie waarin werkende en baanloze jongeren in Stein waren terechtgekomen, was niet toe te schrijven aan het individuele gedrag van deze jongeren. De oorzaken waren niet terug te voeren op luiheid of het niet hebben van een ruggegraat, maar lagen veeleer in de structurering van onze maatschappij, waarin met name het economisch systeem een doorslaggevende rol speelt.

Door middel van de gesprekjes in de ontmoetingsruimte en later door georganiseerde gespreksmiddagen met ingehuurde sprekers werden de jongeren zich

steeds meer bewust van de oorzaken van hun slechte situatie. Er ontstond een ideologisch klimaat onder de baanloze jongeren: de regering is 'klote', de economie is rot, de koningin krijgt teveel geld etc.

Naast een bepaalde kijk op de samenleving, die zeer zuur was, werd men zich ook meer bewust van de positie op de arbeidsmarkt. Een enkeling wilde zich helemaal geen positie verwerven op die arbeidsmarkt, anderen gingen steeds beter zien dat ze scholing en werkervaring misten om een positie te kunnen verwerven. Door een plotselinge snelle aantrek van de economie werd dit bewustwordingsproces afgekapt en gingen de meeste jongeren in laagbetaalde, vaak geestdodende banen werken.

g. Het creëren van eigen banen

Door een groep van dertien jongens en meisjes werden mogelijkheden onderzocht om zonder overheidssubsidie, een baan voor enkelen van hen te scheppen. Op een creatieve manier werd getracht banen te scheppen waarvoor ze zelf verantwoordelijk zouden zijn, waar ze hun eigen centen mee konden verdienen, waarin de arbeidsomstandigheden zelf bepaald konden worden, waarin niet gestreefd werd naar winst enz. Zo werd geprobeerd om van het eetcafé een echt bedrijfje te maken; een kinderdagverblijf te realiseren en een reisbureautje met jongerenreizen naar Indonesië op te zetten. Geen van deze pogingen is gelukt. De diploma's en de know-how over het opstarten van een eigen zaak ontbraken hiertoe, maar ook de ondernemingsgeest en het doorzettingsvermogen. Bovendien werd men overspoeld door de bureaucratische regels die hierbij kwamen kijken.

5. Accommodatie-gebonden jongerenpastoraat: de mogelijkheden

Jongeren treffen elkaar op verschillende plaatsen: in het café, op straat, bij iemand thuis, bij een vereniging. Al deze plekken hebben voor jongeren een eigen onvervangbare waarde. Een eigen jongerenhonk, compleet met tap, muziekinstallatie en huiskamer, kan de sfeer van de andere ontmoetingsplaatsen vaak niet evenaren. Desalniettemin heeft een jongerengebouw zijn eigen mogelijkheden, die andere plekken niet kunnen bieden. Enkele van deze mogelijkheden wil ik hier kort aangeven.

a. Trefpunt

Net als een café, de straat of de vereniging kan een jongerencentrum een punt zijn waar jongeren elkaar treffen, een ruimte waar men elkaar kan ontmoeten. Ontmoeten in de zin van niet-moeten had voor jongeren een grote waarde. Ze moesten al zoveel: van hun ouders, van hun school, van de sociale dienst. Een vrijblijvende, tot niets verplichtende samenkomst heeft zijn eigen aantrekkingskracht.

Iedere instelling heeft haar eigen drempels. Dat geldt ook voor een jongerencentrum. Het is belangrijk om in een jongerencentrum enkele laagdrempelige activiteiten (bijvoorbeeld ontmoetingsruimte; huiskamer; jongerencafé) te organiseren. Op die manier trek je steeds opnieuw nieuwe (groepen) jongeren aan.

b. Ontspanning

Zoals een café en de straat heeft een accommodatie zijn eigen mogelijkheden voor ontspanning. Het verschil met een café is dat de ontspanning in een jongerencentrum niet zo duur hoeft te zijn. Een jongerencentrum wordt immers niet commercieel geëxploiteerd. In het KWJ-gebouw werd driftig naar muziek geluisterd en tv gekeken. Verder werden er veel spelletjes gedaan (kaarten, monopoly, risk, tafelvoetbal, biljart, tafeltennis, dart). Daarnaast repeteerden jongerenbandjes in het gebouw, werden er optredens van bands georganiseerd en waren er muziekavonden waar gedanst kon worden. Het gebouw werd ook vaak gebruikt als start- en/of eindpunt voor droppings, wandeltochten etc. Meer dan andere plekken biedt een eigen gebouw enorme variatiemogelijkheden aan ontspanning.

Toch overheerst in veel gemeenten een subsidiebeleid waarin ontspanningsactiviteiten niet of minder gesubsidieerd worden dan zogenaamde educatieve activiteiten. Dit was ook in Stein het geval. Bij veel mensen leeft de idee dat ontspannende activiteiten minder waard zijn dan educatieve activiteiten. Ik heb me hier steeds tegen verzet. Er wordt door jongeren vaak veel meer geleerd bij laagdrempelige ontspanningsactiviteiten dan bij gerichte leeractiviteiten. Op speelse manieren leren jongeren namelijk om te gaan met vreemden, met de andere sekse, met conflicten, met onuitgesproken regels etc.

c. Groepsvorming en groepswerk

Ik heb boven beschreven hoe steeds opnieuw andere activiteiten ontstonden vanuit de ontmoetingsruimte. Dit gebeurde steeds op een inductieve wijze, zonder blauwdruk van een activiteitenprogramma. Wanneer er een gezamenlijk belang ontdekt werd bij een groepje jongeren, werden jongeren gestimuleerd om dit belang te vertalen naar een nieuwe activiteit.

Er werden met de jongeren doelstellingen geformuleerd, activiteiten ontwikkeld, taken opgesteld en verdeeld, afspraken gemaakt met andere groepen in het gebouw. Eventueel werd er een tijdsplanning gemaakt. Als de belangrijkste voorwaarden waren vervuld kon men starten met de activiteit en na afloop werden de doelstellingen geëvalueerd.

Bij de groepsvorming ontwikkelde zich ook het boeiende proces van groeiende groepsidentiteit. Jongeren zijn gevoelig voor het imago dat ze naar anderen uitstralen. Het gebouw zelf en de activiteiten die erin georganiseerd worden zijn prachtige middelen om aan dit imago te werken. Regelmatig wordt het zo'n gebouw dan ook verbouwd, van nieuwe kleuren voorzien, met andere posters behangen en met nieuw meubilair ingericht. Kleuren en vormen die getuigen van hun identiteit. Zo maken jongeren het gebouw tot iets van zichzelf, iets wat heilig is voor hen. Meer dan andere plekken biedt een accommodatie gelegenheid tot groepsvorming en het werken met bepaalde groepen jongeren.

d. Differentiatie

Afhankelijk van de accommodatie zijn er mogelijkheden om te differentiëren in een gebouw. Dit kan men op verschillende manieren doen. Men kan differentiëren naar doelgroep (leeftijd, geslacht, sociaal-economische positie etc.). Men kan ook in ons geval differentiëren naar de verschillende belangen binnen één doelgroep. Door een bepaalde weekindeling te maken binnen het gebouw of door het gebruik van verschillende ruimten in het gebouw, kunnen verschillende groepen van eenzelfde accommodatie gebruik maken.

e. Verantwoordelijkheid

In Stein verkeerden we in de gelukkige omstandigheid dat we een heel gebouw ter beschikking hadden. De gemeente Stein, eigenaar van het gebouw, verhuurde dit aan de stichting KWJ. Binnen vrij korte tijd vormden baanloze jongeren het bestuur van deze stichting. Wij hadden derhalve de mogelijkheid dat jongeren niet slechts verantwoordelijk waren voor de activi-

teiten die ze verrichtten, maar ook de verantwoordelijkheid droegen voor het gebouw waarin deze activiteiten plaats vonden. Voor veel jongeren was het dragen van deze verantwoordelijkheid heel belangrijk. De inzet en verantwoordelijkheid gaven hen een bepaalde macht en een zeker aanzien. Het waren instrumenten om greep te krijgen op hun eigen leven, om gewaardeerd te worden.

6. Accommodatiegebonden jongerenpastoraat: de moeilijkheden

Naast de boven beschreven mogelijkheden wil ik hier aangeven welke problemen zich voordoen in het accommodatie-gebonden werken.

a. Spanning tussen beweging en structuur

Wanneer je van de grond af aan begint te werken in een bepaalde ruimte is er in het begin van alles mogelijk. Jongeren worden in hun activiteiten nauwelijks geremd in hun ideeën en de vormgeving ervan. Naarmate de activiteiten echter toenemen, nemen ook de regels en afspraken toe. Regels en afspraken die een stuk spontaniteit doen afnemen en uiteindelijk het hart van de zaak kunnen raken.

In het accommodatiegebonden werken moest ik als procesbegeleider dan ook goed waken over het tempo waarin zaken zich ontwikkelden. Verder diende ik de bestaande groepen mee te nemen in het proces van voortdurend veranderende posities in het geheel van de accommodatie.

b. Spanning tussen professionals, bestuurders, vrijwilligers en bezoekers

In het werken in een accommodatie komen verschillende mensen met verschillende taken en functies in verschillende rollen samen. Zolang deze mensen dienstig met elkaar bezig zijn is er niets aan de hand. Al snel gaan in een accommodatie echter allerlei belangen een rol spelen en komen mensen in machtsposities ten opzichte van elkaar te staan. Jongeren zonder macht worden dan vaak verdreven uit het gebouw. In het KWJ-gebouw maakten aanvankelijk ook drugverslaafden en psychiatrische patiënten gebruik van het activiteitsaanbod. In een later stadium waren zij echter niet meer welkom. Zo moest ik constateren dat het gebouw een micro-samenleving was geworden, die veel was gaan lijken op de Nederlandse samenleving. Zelfs onder baanloze jongeren was er een tweedeling ontstaan. Als jongerenpastor werd

ik van alle kanten gevraagd om een bepaalde positie in te nemen. Of ik nu stelling nam of dat ik brug-gen tracht te bouwen; iedere opstelling had zijn eigen doorwerking. Uiteindelijk nam ik het op voor de drugverslaafden en psychiatrische patiënten, waardoor ik mijn werkzaamheden naar buiten moest verplaatsen.

c. Spanning tussen (groepen) jongeren onderling

Jongeren, werkend aan de opbouw van hun eigen identiteit, zijn zeer gevoelig voor invloeden. Niet zelden vormen jongeren eigen groepen, subculturen, en hadden we in de accommodatie te maken met in- en outgroepen. Dit leidt regelmatig tot spanningen en agressie tussen verschillende groepen jongeren die op het zelfde tijdstip van een gebouw gebruik willen maken.

Voortdurend kwamen we voor de vraag te staan te staan: moeten we de ingroep trachten open te breken of moeten we ervoor zorgen dat een groep op een bepaald tijdstip van het gebouw gebruik kan maken.

d. Spanning tussen het belang van de jongeren en (het beheer) van het gebouw

Zolang je uitgaat van de interesses, vragen, en noden van jongeren zelf en het gebouw slechts gebruikt als een middel om rondom deze behoeften bepaalde activiteiten te kunnen organiseren, levert het beheren van dat gebouw weinig problemen op. Vaak is de verleiding groot andersom te gaan denken, om vanuit de mogelijkheden van het gebouw een aanbod te formuleren naar jongeren zonder onderzoek naar hun behoeften. Ook wordt het beheer van een gebouw vaak een doel van (groepen) jongeren. Het poetsen, opknappen, verbouwen worden dan constante problemen of uitdagingen om aan gewerkt te worden. Uiteindelijk gaat dit ten koste van de energie die nodig is om inhoudelijk met jongeren te werken.

e. Spanning tussen jongeren binnen en buiten het gebouw

Uit bovenstaande mag blijken dat accommodatiegebonden jongerenwerk zijn eigen dynamiek heeft, die veel tijd en energie opzuigt van de mensen die in de accommodatie werken. Tegelijkertijd zijn er echter jongeren van de doelgroep die niet door de gebouw-activiteiten worden geraakt. Jongeren met andere interesses en vragen, of zij die niet (meer) welkom zijn in het gebouw. Het is daarom goed dat een jongerenpastor zich niet helemaal toelegt op het

accommodatiegebonden werk, maar zijn werkzaamheden zo inricht dat hij voeling blijft houden met de groep die geen gebruik maakt van de accommodatie.

7. Korte terugblik

In dit hoofdstuk wil ik vanuit mijn persoonlijk perspectief terugblikken op de dubbele doelstelling van het jongerenpastoraat in de St. Martinusparochie te Stein. Bij elke doelstelling wil ik enkele conclusies formuleren. Voorts wil ik een onderscheid maken tussen de terugkoppeling naar het parochiebestuur enerzijds en de terugkoppeling naar de parochie anderzijds.

a. Het parochiebestuur

Met het parochiebestuur was afgesproken dat ik de ontwikkelingen binnen het jongerenpastoraat via een jaarlijks voortgangsverslag naar hen zou terugkoppelen. Daarnaast zou een begeleidingsgroep maandelijks de ontwikkelingen en de te nemen stappen mee volgen en doordenken. In de begeleidingsgroep zaten de pastoor, een parochiebestuurslid, een ambtenaar van de afdeling welzijn van de gemeente Stein, een collega-jongerenpastor en een docent van de Universiteit voor Theologie en Pastoraat.

De voornaamste aandachtspunten van de begeleidingsgroep waren het bewaken van de uitgangspunten. In de eerste jaren lag de nadruk vooral op de methodische aanpak van deze uitgangspunten. 'Wat is het doel? Wat zijn jouw doelgroepen? Hoe bereik je die doelgroepen? Welke activiteiten zet je op en hoe doe je dat?'.

Dit waren de vragen die in de eerste twee jaar steeds opnieuw aan de orde kwamen. In de voortgangsverslagen naar het parochiebestuur werden deze zaken gerapporteerd. Het parochiebestuur waardeerde de ontwikkelingen als positief en vond dat ze een goede en verantwoorde investering pleegden.

Na twee jaar waren de resultaten van het jongerenpastoraat dan ook duidelijk zichtbaar. Er waren activiteiten ontwikkeld die zowel door de jongeren als door het parochiebestuur als zinvol werden gezien. In het derde jaar verschoof de aandacht van de begeleidingsgroep van de methodische kant naar de pastoraal-theologische kant. Vragen die nu aan de orde kwamen waren: wat maken jouw werkzaamheden nu tot pastoraat; waarin onderscheid je je

van het sociaal-cultureel werk? Deze verschuiving was ook merkbaar in het derde voortgangsverslag naar het parochiebestuur.

De bespreking van dit verslag leverde een fikse discussie op in het parochiebestuur. Verschillende visies op het jongerenpastoraat tekenden zich af. Het is goed om te beseffen dat enkele parochiebestuursleden, die het project vanaf het eerste uur hadden meegevolgd, inmiddels vervangen waren door nieuwe leden. Enkele leden waren van mening dat dit de juiste weg was: dat de boodschap van het evangelie en de christelijke opdracht op deze manier onder deze jongeren het beste werd waargemaakt. Andere leden vonden dat het jongerenpastoraat te maatschappelijk, te horizontaal bezig was en dat het zich te weinig onderscheidde van het reguliere sociaal-culturele werk. Weer anderen vonden dat jongeren die buiten de doelgroep vielen ook recht hadden op pastorale zorg en aandacht. Ondanks de fundamentele verschillen vond men de discussie interessant en werd besloten dat de jongerenpastor op bestaande voet verder kon gaan.

Omdat men niet op één lijn zat, wilden sommigen de discussie vaker gaan voeren in het parochiebestuur. Derhalve werd besloten dat de jongerenpastor voortaan maandelijks de parochiebestuursvergaderingen zou bijwonen. Er zou dan vaker tijd ingeruimd kunnen worden voor het gesprek over de verschillende visies op het jongerenpastoraat en het pastoraat in het algemeen. Na dit besluit werd de begeleidingscommissie ontbonden omdat er dan een verdubbeling van overleg zou optreden. Het jongerenpastoraat was een instituut geworden waar men niet meer omheen kon en wilde. Dit werd ook formeel bevestigd doordat de jongerenpastor nu een arbeidscontract kreeg voor onbepaalde tijd. In het vierde jaar werd er binnen het parochiebestuur inderdaad nog regelmatig van gedachten gewisseld over de verschillende visies op pastoraat, maar allengs gingen andere zorgen de agenda bepalen. Met name het aanstaande emeritaat van de pastoor en zijn opvolging bepaalden voortaan het voornaamste aandachtspunt van het parochiële beleid. Van een echte terugkoppeling door middel van voortgangsverslagen was na 1990 geen sprake meer. Toen de parochie in 1994 zonder pastoor kwam te zitten, bleek het jongerenpastoraat geen prioriteit meer te hebben. De jongerenpastor werd basispastor waarbij het jongerenpastoraat één van zijn vele taken werd.

b. De parochie

Anno 1986 zaten Limburgse parochies, die pastorale werkers in dienst wilden nemen, in een precare situatie. Hoewel het aantal priesters zienderogen slonk, erkende en tolereerde mgr. Gijsen geen pastoraal werkers. Om toch te kunnen profiteren van pastorale werkers ging men over tot slinkse constructies. Zo richtte men stichtingen op, die pastorale werkers in dienst namen, om hen vervolgens te detacheren bij parochies. In Stein bleek er geen draagvlak te zijn om zo'n stichting te financieren en nam het parochiebestuur het risico om zelf een pastoraal werker in dienst te nemen. Beducht voor maatregelen van het bisdom werd ik niet als pastoraal werker betiteld, maar als 'jongerenwerker vanuit de kerk'. Bovendien vond men het verstandig als ik me niet voor het 'grote publiek' profileerde. Ik werd derhalve niet of nauwelijks voorgesteld aan de parochianen. Wel werd in het parochieblad kort medegedeeld dat het parochiebestuur een 'jongerenwerker vanuit de kerk' in dienst had genomen. Een nadere toelichting of een nadere voorstelling tijdens een viering was er echter niet bij.

Om dezelfde redenen werd ik ook niet voorgesteld aan de parochiële werkgroepen, die hoofdzakelijk op liturgische, catechetische en beheersmatige terreinen actief waren. Dit betekende dat ik mijn werk de eerste jaren in grote anonimiteit kon doen. Ook het parochiebestuur hoefde zich voor mijn aanstelling niet te verantwoorden bij haar achterban. Een ander, veel negatiever, gevolg was dat ik een geïsoleerd bestaan leidde in de parochie. Zo was er geen doorwerking van mijn diakonale insteek naar de andere pastorale terreinen van de parochie. En ook de parochianen werden niet betrokken in het proces dat zich binnen het jongerenpastoraat en het parochiebestuur voltrok.

8. Conclusie

a. Diakonaal jongerenpastoraat in een parochie dient een onderdeel te zijn van het parochiële beleid en breed gedragen te worden.

Zoals veel Limburgse parochies kende de Steinse parochie in 1986, toen het diakonaal jongerenpastoraat van start ging, geen democratische structuur. Binnen de parochie was er geen overleg tussen parochiële werkgroepen, noch was er een parochievergadering of pastoraatsgroep met vertegenwoordigers van diverse werkgroepen of pastorale hoofdvelden, die een

pastoraal beleid bepaalde, prioriteiten stelde en pastorale velden op elkaar afstemde.

Zo werkten vrijwilligers en werkgroepen aan een eigen taak, zonder dat ze wisten waar andere vrijwilligers en werkgroepen mee bezig waren. Het pastorale beleid werd door het parochiebestuur bepaald. Deze groep nam het initiatief tot het diakonale jongerenpastoraat, zonder dat de uitgangspunten in brede kring bediscussieerd of gedeeld werden. Door bestuurswisselingen werd het draagvlak binnen de initiatiefgroep uitgehold. Kerkbestuursleden werden meestal op grond van een specifieke deskundigheid geworven en niet op grond van een pastorale visie die paste binnen het gevoerde pastorale beleid. Dit had tot gevolg dat er een discussie begon over de geformuleerde uitgangspunten. In de discussie bleek dat deze uitgangspunten niet meer gedeeld werden. Bovendien kon en mocht de jongerenpastor om kerkpolitiek-strategische redenen niet communiceren met 'de parochie'. Hierdoor stond hij geïsoleerd binnen de parochie, was er geen doorwerking naar de andere pastorale velden (liturgie, catechese en gemeente-opbouw) en kon het draagvlak niet worden verbreed.

Op een gegeven moment konden de prioriteiten gemakkelijk worden verlegd. Zonder verzet of tegenstand vanuit de parochie kon het jongerenpastoraat van hoofdtaak tot bijtaak worden van de pastoraal werker.

b. Diakonaal jongerenpastoraat veronderstelt een diakonaal georiënteerde parochie

Zoals de meeste parochies was ook de Steinse parochie een liturgisch gecentreerde gemeenschap. Niet alleen vanuit praktisch oogpunt gezien wordt de meeste tijd en energie in de liturgie gestoken (voorbereiding van verschillende vieringen; contacten met misdienaars, acolyten, koster, koren; onderhoud en inrichting van het kerkgebouw etc.), maar ook ideologisch ligt hier het hart van de parochie. Wanneer er prioriteiten moeten worden gesteld vallen die meestal uit in het voordeel van de liturgie. Een pastor wordt veeleer aangesproken op het slechte geluid in de kerk dan op zijn slechte luisterhouding bij het ziekenbezoek. Zolang diakonie in een parochie geen evenwaardige plaats heeft naast de liturgie, zal er een zuigende en corrumperende werking van de liturgie blijven uitgaan op het functioneren van de pastor.

c. Waarin onderscheidt jongerenpastoraat zich van sociaal-cultureel werk?

Ik heb reeds gesproken over de discussie in het parochiebestuur die ging over het onderscheid tussen pastoraal werk en sociaal-cultureel werk. Men vroeg hoe mijn werk zich onderscheidde van sociaal-cultureel werk en welke meerwaarde het pastorale werk had boven het sociaal-culturele werk. De aard van mijn werkzaamheden verschilde niet of nauwelijks van het werk dat een sociaal-cultureel werker zou kunnen doen. Bovenstaande discussie was voor de jongeren waarmee ik werkte volstrekt irrelevant. Zij waren volstrekt niet geïnteresseerd in mijn werkgever of de parochie van waaruit ik mijn werk deed. Kerk maakte volstrekt geen onderdeel uit van hun leven. Hoewel ik me bij hen voorstelde als jongerenpastor, werd ik door hen niet beoordeeld op mijn titel, maar op wat ik voor hen deed. Mijn aanwezigheid werd door hen op prijs gesteld. Ook waardeerden zij dat ik hen niet beoordeelde en veroordeelde op het niet-hebben-van-werk, maar samen met hen op zoek ging naar mogelijkheden om zin te geven aan hun bestaan. Zij waardeerden dat ik hen rond bepaalde activiteiten bijeenbracht, dat ik hen hielp bij het bewustmaken van hun positie op de arbeidsmarkt, dat ik hen hielp bij problemen met de sociale dienst, dat ik me interesseerde voor hun persoonlijk wel en wee, dat ik probeerde hun zelfvertrouwen op te krikken etc. Voor hen maakte het niet uit of ik nu pastoraal werker of sociaal-cultureel werker was. Ligt het onderscheidende dan in het ter sprake brengen van je geloven, je inspiratie? Uiteraard waren verschillende jongeren geïnteresseerd in mijn persoon. Naast gesprekken over mijn politieke voorkeur, mijn sexuele geaardheid, mijn favoriete tv-programma's etc. werd ik door hen ook bevraagd op mijn godsdienstige achtergrond. Zo wilden zij weten wat ik gestudeerd had, of ik geregeld naar de kerk ging, of ik mijn kinderen liet dopen, of ik geloofde, of ik dacht dat er een hiernamaals bestond of dat mensen na hun dood reïncarneerden etc. Ook vertelden zij dan over hun religieuze opvattingen en beelden die ze hadden over God en Jezus. Zit daar dan het verschil tussen de pastoraal werker en de sociaal-cultureel werker? Neen, ik denk dat een sociaal-cultureel werker ook door jongeren bevraagd zal worden op zijn innerlijke motivatie om dit werk te doen. Zou het verschil kunnen liggen in de vrijheid van handelen en spreken? Hier zou inderdaad een verschil kunnen liggen tussen de pastoraal werker en de sociaal-cultureel werker. In mijn werken heb ik verschillende malen ervaren

dat sociaal-cultureel werkers met handen en voeten gebonden zijn aan hun subsidiegevers. Indachtig het spreekwoord 'wiens brood men eet, wiens woord men spreekt' konden deze werkers moeilijk kritiek leveren op hun subsidiegevers. Ik daarentegen was gezien mijn opdracht tamelijk vrij in het vormgeven van mijn pastorale zorg en beleid.

d. Diakonaal jongerenpastoraat dient slechts de belangen van de jongeren te behartigen.

Een jongerenpastor hoeft zich niet te onderscheiden van een sociaal-cultureel werker. Diakonaal jongerenpastoraat zou slechts de belangen van de jongeren waar het voor werkt moeten dienen. Wanneer het in het belang van die jongeren is om hun sociaal-economische positie te verbeteren, mag een jongerenpastor niet met een verborgen agenda werken om hen te evangeliseren of te missioneren. Een bedelaar moet je ook niet eerst bekeren voordat je hem een aalmoes geeft.

In latere gesprekken met het parochiebestuur werden andere vragen gesteld. Kunnen we dit soort werk niet beter overlaten aan het sociaal-cultureel werk, het maatschappelijk werk en jongerenwerkers? Is jongerenwerk een zaak van pastoraat of van sociaal-culturele aard? Zijn we als parochie, in tijden dat de overheid bezuinigt op het welzijnswerk, niet bezig met het vullen van gaten die anderen laten liggen? Steeds meer werd duidelijk wat de eigenlijke vraagstelling was die achter de eerder besproken vragen naar het onderscheid tussen pastoraal werk en sociaal-cultureel werk schuil ging. Namelijk: dient het pastoraat zich wel bezig te houden met dit soort doelen?

Ik wil hier terugverwijzen naar wat ik reeds eerder heb gezegd bij de terugkoppeling naar de parochie. Pastoraat wordt nogal eens eng opgevat als liturgisch en katechetisch pastoraat. Als men met jongeren liturgisch of katechetisch bezig is, is het evident wat het specifiek pastorale is. De individuele zorg aan zieken en rouwenden rekent men ook nadrukkelijk tot de pastorale taken van een parochie. Waar het diakonale pastoraat echter het terrein van het 'comforting' overschrijdt en terecht komt in een actuele stellingname op politieke terreinen en ook 'challenging' is, ervaren veel traditioneel ingestelde parochianen een overschrijding van de pastorale grens, of tref je bij hen een dubbele moraal aan. Typerend voor de dubbele moraal van de parochiële achterban was een voorval bij de voorbereiding op een

parochievergadering, waarin we de aandacht wilden vestigen op de diakonale taak van de parochie. We wilden het verhaal van de barmhartige Samaritaan actualiseren. Er ontspon zich een gesprek over de koffieverkoop van de wereldwinkel. Iemand zei: "geen wonder dat jullie zo weinig koffie verkopen. De koffie is bij jullie veel duurder". Na uitleg over het verschil in prijs, zei een mevrouw: "Maar op die koffie kan ik geen zegeltjes sparen". Blijkbaar is het moeilijk om te geven, zonder er iets voor terug te krijgen.

De jongeren waarmee ik werkte hadden uiteraard ook behoefte aan iemand, die naar hun individuele levensgeschiedenissen luisterde. Zij ervoeren het als prettig als ze hun nood eens bij me konden leegkotsen en konden zeggen wat ze op hun lever hadden, zonder dat ik iets van hen terug verwachtte. Ze wisten en konden echter vaak aanvoelen dat hun nood voor een groot deel veroorzaakt werd door hun slechte sociaal-economische positie, die niet terug te voeren was op een individueel gebrek. Comforting pastoraat schiet tekort als je als pastor blijft verkondigen dat ze moed moeten blijven houden na de vijftigste afwijzing op een sollicitatie. Pastoraat verkwanselt de gerechtigheid, wanneer ze jongeren slechts troost als deze ontslagen worden op het moment dat ze te duur worden voor een werkgever. Jongeren trekken je geloofwaardigheid in twijfel, wanneer je de gemoederen met zalvende woorden tracht te sussen na een conflict met de sociale dienst over een in hun ogen onterechte strafkorting op hun uitkering. Niet zelden wezen jongeren mij waar gestreden moest worden, waar trouw bewezen moest worden, waar solidariteit moest worden bewezen. Niet zelden konden ze me aangeven waardoor de kerk geen betekenis had in hun leven. Met andere woorden, pastoraat onder baanloze jongeren dient stelling te nemen in actuele politieke kwesties die deze jongeren knechten.

Vaak waren het de jongeren die me de andere kant van Jezus lieten zien. Want de parabels en andere bijbelse verhalen die ik in de kerk hoorde kregen een heel andere klank door mijn contact met deze jongeren. Zo praatte ik eens met een schizofrene jongere die nog bij zijn ouders woonde. Hij ergerde zich eraan dat zijn vader het onkruid in zijn siertuintje verwijderde. Hij vond dat onkruid ook mooi was om naar te kijken en evenveel waarde had als de gecultiveerde bloemen en planten. Was dit een metafoor voor zijn eigen leven? Beschouwde hij zichzelf als het onkruid? Is het onkruid ook niet door God geschapen? Heeft onkruid ook geen recht op leven?

e. Jongerenpastoraat dient een horzelfunctie te hebben naar de parochiële achterban.

Wanneer het jongerenpastoraat gedragen wordt door de parochie en het een onderdeel is van het parochiële beleid, dan hoeft het zich bij haar achterban niet steeds opnieuw te verantwoorden en te verdedigen voor het werk wat het doet. Het zal de parochie steeds opnieuw moeten wijzen op haar diakonale verantwoordelijkheid en opdracht, op de politieke dimensie van het diakonale pastoraat en op de dubbele moraal die er in de parochie kan leven.

HOOFDSTUK DRIE

Ik denk dat hij de winter niet doorkomt

Jongerenpastoraat in Venlo-Blerick

Philippe Cremers

1. Inleiding

Toen ik in september 1988 begon als 'Oecumenisch Jongerenwerker' van 't Groenewold, Centrum voor Kerk en Samenleving in Venlo, luidde mijn werkopdracht 'materiële en existentiële positieverbetering van werkende en werkloze jongeren in de leeftijd van 15 tot 25 jaar'. Het was in de nadagen van de eerste grote golf van wat genoemd werd 'jeugdwerkloosheid'. Omdat ik in mijn opleiding en tijdens mijn stage veel aandacht had geschonken aan de methode van straathoekwerk, lag het niet meer dan voor de hand dat ik deze methode ook daadwerkelijk zou gebruiken in mijn werk. Om goed inzicht te krijgen in de Venlose samenleving en in de aard van de verschillende groepen jongeren, werd er één jaar uitgetrokken voor kennismaking en analyse. Dat betekende ook dat ik me niet op voorhand zou engageren met bepaalde groepen.

Een belangrijk strategisch uitgangspunt waardoor de keuzes van het jongerenpastoraat in Venlo werden bepaald was het ontbreken van een inzichtelijk en samenhangend jongerenbeleid in de stad. Vanwege de bezuinigingen op het welzijnswerk die eind jaren tachtig waren ingezet, was dat enigszins begrijpelijk. Wat echter onbegrijpelijk was en blijft, is dat het jongerenbeleid geheel bepaald werd door deze bezuinigingen. Beleidsmatig anticipeerde men op geen enkele wijze op de ontwikkelingen die zich voordeden onder jongeren, noch op de veranderende bevolkingssamenstelling en stedelijke infrastructuur. Zo werd het reguliere straathoekwerk wegbezuinigd - nota bene in een stad als Venlo waar het drugstourisme een belangrijke bron van inkomsten is! - werd er nauwelijks ingespeeld op de groeiende groep allochtone jongeren en

werden aanzetten voor de ontwikkeling van een integraal stedelijk jongerenbeleid niet opgepakt.

Het gevolg was dat er voor het jongerenpastoraat genoeg werk was, hetgeen de toegankelijkheid voor deze problematiek over het algemeen vergrootte. Immers, er was zelden een gerichte aandacht voor bepaalde groepen jongeren. De verantwoordelijkheid voor de doelgroep van het jongerenpastoraat, voorzover die binnen haar mogelijkheden gerealiseerd kon worden, maakte de afweging rond de rol van 'Lückenbußer' van het jongerenwerk daarom dikwijls moeilijk. Voorzover er in de uitvoering van het concrete werk overlappingsen waren in werkzaamheden met jongerenwerkers van welzijnsorganisaties, gaf dat nooit moeilijkheden, sterker nog, was er een dikwijls goede en vruchtbare samenwerking. Op beleidsniveau echter was er zelden tot nooit de mogelijkheid om de rol van belangenbehartiger te realiseren. Vanuit de welzijnsorganisaties werd nooit onderkend dat de verantwoordelijkheden van het jongerenwerk en het jongerenpastoraat elkaar wel eens zouden kunnen overlappen.

2. De oriëntatie

In dit hoofdstuk wil ik nader ingaan op die kennismakingsronde en de methode van het straathoekwerk. Bij de start van het Oecumenisch Jongerenwerk - een 'kerkpolitieke' omschrijving om te voorkomen dat het bisdom problemen zou maken indien het begrip 'jongerenpastoraat' gebruikt zou worden - lag er weliswaar een beleidsplan, maar zowel beleidsgroep als beleidswerker hadden vooral theoretische ideeën hoe het werk concreet ingevuld kon worden. Er waren twee zaken duidelijk: de keuze voor de doelgroep en dat er actief contact met deze jongeren gelegd moest worden. Verder waren er enige projecten in het land die met dezelfde doelgroep en op dezelfde wijze werkten en dus enigszins als voorbeeld konden dienen. Uit die voorbeelden werd echter tevens duidelijk dat de concrete context bepaalt met wie het project zich nou uiteindelijk engageert en hoe het werk er dan concreet komt uit te zien.

Voor het project betekende dit dat er met een uitgebreide kennismakingsronde en oriëntatiefase gestart moest worden. Concreet kwan dat er op neer dat je enerzijds kennismaakte met en kennis neemt van al die instellingen in het werkgebied die op een of andere wijze met de doelgroep te maken hebben en

anderzijds dat je je min of meer in het jongerenleven stortte om daarna langzaam maar zeker je weg binnen de verschillende ontmoetingsplaatsen en subculturen te vinden.

2.1. De kennismakingsronde

In de kennismakingsronde nam ik contact op met allerlei instellingen en organisaties die op een of andere wijze een relatie hadden met de doelgroep. In die kennismakingsgesprekken werd mij al snel duidelijk dat je als werker vanuit de kerk nogal wat hebt uit te leggen wanneer je met de genoemde doelgroep wilt gaan werken. Enerzijds speelde er voor velen een anachronisme: de kerk als afkalvend en traditioneel instituut heeft in deze moderne, geseclariseerde tijd geen taak, noch de kennis om zich op adequate wijze onder deze jongeren te begeven. En anderzijds, in het verlengde van het anachronisme en versterkt door het bisdommelijk beleid sinds begin jaren zeventig, sta je onder een 'Ideologieverdacht': men heeft de idee dat je er in feite, op een slinkse manier, op uit bent 'zieltjes te winnen' voor de kerk. Er was mij dan ook veel aan gelegen om die idee te ontzenuwen. Het feit dat ik tijdens mijn stage vanuit een welzijnsorganisatie in Heerlen straathoekwerk had gedaan, bleek van grote betekenis in het wegnemen van dit soort ideeën en creëerde in zekere zin 'het voordeel van de twijfel'. Voor mijzelf was dat voldoende om genoeg ruimte te voelen om mijn werk vorm te geven.

In deze gesprekken werd ook geregeld de kwestie van 'concurrentie' aangevoerd: er werd mij op het hart gedrukt zoveel mogelijk in overleg te treden met andere organisaties en niet te veel 'op eigen houtje' te doen. Juist om een concurrentie-sfeer te vermijden. Ik onderschreef deze opvatting, maar sprak ook over de horzel-functie die het jongerenpastoraat tot haar verantwoordelijkheden rekende. Na verloop van tijd werd mij overigens duidelijk waarom er zo op 'goed overleg' werd aangedrongen: er liepen veel ingrijpende reorganisaties in jeugdwelzijnsland, welke verstoord zouden kunnen worden door zogenaamde 'valse zenders', iets dat na verloop van ongeveer een jaar ook daadwerkelijk plaatsvond.

Soms werd er ook binnen de beleidskaders gesproken over de verwachtingen die men had bij het jongerenpastoraat. Centraal daarin stond dan steeds de opvatting dat (deze) jongeren een volwaardige plaats in de gemeenschap moesten kunnen innemen. Eén keer werd zelfs uitdrukkelijk gesproken over

een plaats binnen de kerkelijke gemeenschap, daarmee doelend op kerkelijke resocialisatie en verwijzend naar de traditionele en sociaal sterke gemeenschap die de Katholieke Kerk eens vormde.

2.2. Straathoekwerk: de straat als ontmoetingsplaats

Tijdens mijn stage had ik de nodige ervaring opgedaan met het '*straathoekwerk*'. Variaties op deze wijze van werken worden tegenwoordig ook wel '*outreaching*' en, of '*vindplaatsgericht werken*' genoemd. Deze laatste term is wellicht scherper dan het begrip *straathoekwerk* omdat er niet enkel op de *straathoek* met jongeren contacten worden gelegd, maar ook in jongerencentra, buurthuizen, kroegen en andere plaatsen waar veel jongeren samenkomen. Kortom, op de vindplaatsen. Ik hou overigens vast aan de term *straathoekwerk* omdat deze, via het begrip *straathoek*, indirect verwijst naar een groep jongeren welke op beleidsniveau niet in het reguliere aanbod van het bestaande jongerenwerk past.

De methode van het *straathoekwerk* is eenvoudig: je zoekt jongeren op op de plaatsen waar ze samenkomen, legt contacten met hen en tracht een vertrouwensrelatie met hen op te bouwen. Dit gebeurt door middel van gezamenlijke activiteiten, door middel van dienstverlening in de vorm van hulp bij het invullen van formulieren, het helpen zoeken naar een kamer, het helpen schrijven van een sollicitatiebrief, enz. Naar de mate waarin je kwaliteit levert in dit soort werk neemt het vertrouwen toe en wordt er door jongeren onderling ook naar je verwezen. Deze vertrouwensband is van wezenlijk belang voor de eventuele verdere ontwikkeling van de relatie en zij wordt gekenmerkt door het feit dat het contact tussen werker en jongere minder frequent kan worden zonder haar intensiteit te verliezen. Overigens valt de status van de relatie soms ook af te lezen aan de frequentie waarmee jongeren de werker opzoeken. Daarmee is een eerste fase afgesloten.

Doordat ik me als '*Jongerenpastor*' of '*Jongerenwerker vanuit de Kerken*' presenteerde (me voor te stellen als '*Oecumenisch Jongerenwerker*' leerde ik al snel af omdat men daar meteen '*Economisch Jongerenwerker*' van maakte), kwamen in deze fase van de contactlegging, dikwijls expliciet, twee zaken aan de orde: de vraag wat de Kerk opeens hier kwam doen - als men De Kerk al kent dan is dat via scharniermomenten en Kerstmis - en de verwondering over het feit dat iemand als ik me verbonden voel en weet met

die 'corrupte en gefrustreerde bende'. In de (soms delicate) gesprekken hierover liet ik vier elementen naar voren komen: de verschillende functies die de kerk wil realiseren, waaronder die van de diakonie; een stukje kerkgeschiedenis en in het verlengde daarvan mijn gevoel van verbondenheid met de religieuzen; de inspirerende (en overigens niet exclusieve) wijze waarop Jezus zijn leven had geleefd en de, voor mij, verwonderende herkenning van mensen-verhalen in de bijbel. Over het algemeen bleef ik daarmee een vreemde eend in de bijt, maar werd ik wel als zodanig geaccepteerd. Werkelijk ijkpunt voor jongeren -en voor uitvoerend collega's- was natuurlijk hoe ik mijn werk gestalte zou geven en mijn verbondenheid met hun concreet zou maken. Een tweede fase in de methode van het straathoekwerk breekt aan wanneer jongeren de werker gericht opzoeken. Dat wil zeggen wanneer zij vanwege problemen of levensvragen juist met deze werker contact willen hebben omdat er reeds een vertrouwensrelatie bestaat. In deze fase gaat het niet meer zozeer om dienstverlening, maar komen we meer in het spoor van enerzijds hulpverlening en anderzijds 'levensproblematieken'.

3. De keuze voor bepaalde groepen jongeren

Zoals in de inleiding beschreven vond er het eerste jaar een oriëntatie en inventarisatie plaats op basis waarvan een keuze voor een bepaalde subgroep gemaakt moest worden. Ik laat nu kort de groepen de revue passeren waarmee ik in dat eerste jaar contacten heb gelegd, geef kort aan wat er gebeurde en hoe dat contact zich verder heeft ontwikkeld. Vervolgens zal ik in hoofdstuk vier nader ingaan op de criteria welke een rol spelen in de afweging om je met een bepaalde groep te engageren. Als illustratiemateriaal worden dan opnieuw de respectievelijke groepen voor het voetlicht gehaald.

3.1. Woonwagenjongeren

Mijn eerste contacten legde ik met woonwagenjongeren. In samenwerking met het plaatselijke reguliere jongerenwerk werd er getracht ten aanzien van hen een en ander te ontwikkelen. Maar naarmate de tijd vorderde bleek dat moeizaam te gaan. Het jongerenwerk haakte na verloop van tijd af en ik bleek niet in staat om als enige verder perspectief te creëren. Overigens zegt dat

niets over die jongeren, maar vooral iets over mij en over het feit dat het werk zich in een beginfase bevond en gestalte moest krijgen vanuit een één-manspost. Daarnaast speelde ook een belangrijke 'politieke' overweging. Vanaf het eerste moment was duidelijk dat het Oecumenisch Jongerenwerk niet was gecreëerd om de gaten die in het welzijnswerk begonnen te vallen op te vullen. En tenslotte was ik bezig met een kennismakingsjaar waarin vooral de nadruk op inventarisatie van verschillende jongerenculturen van belang was.

3.2. Vakbondsjongeren

Ook in dat jaar werden er contacten gelegd met ex-KWJ-jongeren, die zich georganiseerd hadden rond een lidmaatschap van 'de Jongerenbeweging verbonden met de FNV'. Deze contacten werden, naarmate de tijd verstreek, intensiever. Er werden thema's besproken, er waren ontmoetingsmiddagen en -avonden en er was het beslissende congres over de toekomst van de Jongerenbeweging. Die toekomst bleek er niet te zijn. Nadat men het pand van de FNV moest verlaten en er een rustperiode van een half jaar was geweest werd de kern weer bij elkaar geroepen en werd er gestart met tweewekelijkse ontmoetingen in 't Groenewold. Die werden zeer verschillend bezocht. De ene keer waren er 20 jongeren, de andere keer 4. Na anderhalf jaar bleek de animo van zowel de bezoekers als de kerngroep zo miniem dat er tot opheffing werd besloten. Overigens heb ik met de meeste jongeren uit deze groep nog geregeld contact.

3.3. Autonomen

De contacten met de zogenoemde autonomen (zo noemden ze zichzelf) werden ook intensiever. Zij organiseerden zich vooral rond het jongerencentrum OOC. Er waren acties en rellen rond de toekomst van dit jongerencentrum geweest. Na verloop van tijd ontwikkelde ik samen met enige sleutelfiguren een scenario voor zowel de interne gang van zaken alsook het beleid naar buiten toe. Tot halverwege 1994 heb ik door middel van een onafhankelijke zetel in de beleidsgroep ondersteuning gegeven. Momenteel is het jongerencentrum nog steeds een belangrijke vindplaats voor individueel pastoraat.

3.4. Zwerfjongeren

Zwerfjongeren vormen nog een aparte categorie. Ik kom ze tegen in genoemd jongerencentrum, bij het station, in de verschillende parkjes in Venlo, maar ook onder allochtone jongeren. Ik spreek dan echter niet alleen of zozeer over jongeren die op straat moeten slapen en via bedelen of op een illegale manier aan eten komen (iets wat overigens in toenemende mate voorkomt), maar meer nog over jongeren die van het ene adres naar het andere verhuizen. Dan twee maanden bij die vriend wonen, dan weer vier weken bij deze tante, in de zomer buiten slapen en soms voor een tijdje in een opvanghuis wonen. De contacten met deze jongeren zijn meestal van korte duur, en behelzen naast het drinken van een kop koffie soms nog het nuttigen van een maaltijd of het informatie verschaffen over een slaapruijnte.

3.5. Allochtone jongeren

De contacten met allochtone jongeren ontwikkelden zich vooral in en rond een buurtcentrumpje in Blerick. Aanvankelijk ging dat zeer moeizaam. Nadat er echter contact was gelegd met een juist opgerichte jongerenvereniging voor Marokkaanse jongeren, genaamd 'Wachm' (Verbondenheid), kwam er schot in de zaak. Wachm kreeg onderdak in 't Groenewold en maakt tot op de dag van vandaag gebruik van de verschillende ruimtes aldaar. Indien nodig ondersteun ik Wachm in de organisatie van activiteiten, maar vooral in het onderhouden van contacten met andere instellingen. Daarnaast is er vanuit 't Groenewold een beleid ontwikkeld voor de intellectuele bovenlaag onder allochtone jongeren en heeft 't Groenewold het initiatief genomen tot een samenwerkingsverband van de gemeente Venlo, de Welzijnsstichting Venlo, de gemeentepolitie Venlo en het jongerenpastoraat voor opvang en begeleiding van allochtone straatjongeren.

3.6. Toevallige contacten

Verder zijn er de zogenoemde toevallige contacten: jongeren of oudere jongeren die doorverwezen zijn, me gewoon opbellen of me aanspreken omdat ze gehoord hebben dat ik misschien iets kan betekenen. Het gaat hier om contacten met een individueel karakter en de problematiek kan uiteenlo-

pen van hulp bij het krijgen van een woonruimte tot ernstige psychische problemen.

4. De criteria: vijf strategische perspectieven

De keuze om je te verbinden met een bepaalde groep of groepen is in eerste instantie gebaseerd op de analyse die je van hun situatie maakt. De analyse wordt gevormd door de inzichten in de verschillende leefbaarheidsgebieden, zoals daar zijn: de scholing, het wel of niet hebben van (betaalde) arbeid, de financiële situatie, de woonsituatie, de gezinssituatie, de (vrije) tijdsbesteding, de sociale relaties, evt. contacten met politie en justitie, de toegang tot maatschappelijke instellingen en de rechtspositie. Die analyse levert inzichten rond hun concrete situatie, de moeilijkheden en (on)mogelijkheden. Maar de analyse zelf, zij het van wezenlijke betekenis, is niet doorslaggevend. Uiteindelijk wordt de keuze bepaald door de voorwaarden die gecreëerd zijn of kunnen worden om je werk goed te kunnen doen. Daarbij is niet enkel een inhoudelijk maar ook een strategisch perspectief te onderscheiden. Het inhoudelijk perspectief heeft betrekking op zaken als de agogische en pastorale competentie; het strategisch perspectief op kwesties rond tijdsinvestering, het gebied waarin je werkzaam bent (kunt zijn), toegankelijkheid van de doelgroep en het effect van interventie in een bepaalde groep. Overigens zijn deze verschillende perspectieven theoretisch te onderscheiden, maar in de praktijk lopen ze door elkaar en reageren ze ook met en op elkaar. Zo was het gevolg van de moeilijke toegankelijkheid van de groep woonwagenjongeren dat er nauwelijks een inhoudelijk perspectief te creëren was. Of, vanuit een andere gezichtshoek, het gebrek aan voldoende agogische of pastorale competentie om met de woonwagenjongeren een goede relatie op te bouwen had tot gevolg dat deze groep moeilijk toegankelijk bleef voor mij als werker.

Een *eerste* strategisch perspectief wordt bepaald door de tijdsinvestering die gepleegd kan worden. Vooralsnog was duidelijk dat deze slechts minimaal kon zijn. Met betrekking tot uitvoerend jongerenpastoraat was er per week 20 tot 25 uur beschikbaar. Dat betekent dat je je niet met alle subgroepen die je op het spoor bent gekomen kunt verbinden. Enkel al vanuit deze overweging moet er dus een keuze gemaakt worden.

Met betrekking tot het werkgebied waren er verschillende opties. Venlo is een stad die door de Maas is opgedeeld in twee gebieden, te weten Venlo en Blerick. Elk stadsdeel heeft rond de 30.000 inwoners. Hoewel de brug tussen de stadsdelen een soort natuurlijke barrière vormt, functioneert deze voor jongeren minder naarmate ze ouder worden. Daar komt bij dat zich in het stadsdeel Venlo een belangrijk deel van het culturele leven voor jongeren afspeelt. Dat zou er voor pleiten het werk met name in stadsdeel Venlo te concentreren. Toch koos ik ervoor om de hele stad als mijn werkgebied te blijven benoemen en daar ook naar te handelen. Dit vormde mijn *tweede* strategisch perspectief. Juist ook in de (armere) wijken die meer in de periferie van het (rijke) centrum liggen ontstaan de eerste groepen van jongeren die geen plaats vinden in het reguliere wijkaanbod en is contactlegging relatief eenvoudiger.

Een *derde* strategisch perspectief is de kwestie rond de toegankelijkheid van een groep. Het is de vraag naar hoe open een groep is en hoe ontvankelijk voor het contact dat je met hen hebt. Of, anders gesteld, word je door een groep geaccepteerd?

Een *vierde* strategisch perspectief wordt bepaald door de inhoud: het is de vraag naar de verschillende competenties die je binnen een bepaalde groep gestalte zou kunnen geven. Zoals boven gesteld onderscheid ik hier de agogische en pastorale competentie. Onder de agogische competentie versta ik de bekwaamheid om verschillende vormen van interactie tussen mensen op individueel en op groepsniveau te onderscheiden, deze op hun status in te schatten en -indien noodzakelijk- vanuit een functionele rolinvulling hierin te interveniëren. Zo zijn de functies van dienstverlening, hulpverlening, begeleiding en vorming en belangenbehartiging te onderscheiden. Bij de pastorale competentie onderscheid ik, naast een pastoraaltheologische bekwaamheid, een communicatieve en personale bekwaamheid. De communicatieve bekwaamheid bestaat in het weet hebben van existentiële processen van mensen (een inzicht dat onder andere groeit in relaties met anderen) en de ruimte hebben om op aangepaste wijze met mensen te kunnen communiceren en te interacteren. Deze competentie vertaalt zich in de bekwaamheid om een opvang- en ontmoetingsfunctie gestalte te geven. De personale competentie is de bekwaamheid om je vanuit je eigen mogelijkheden - met de daaraan verbonden moeilijkheden - tot een zelf te ontwikkelen, een zelf te zijn en van daaruit 'je broeders hoeder' te worden en te zijn. Deze laatste bekwaamheid lijkt

secundair, maar is voor de ontwikkeling van een vertrouwensrelatie van wezenlijk belang. Kortom, het inhoudelijk perspectief wordt voor een belangrijk deel bepaald door de vraag: wat wordt er van je gevraagd en kun je dat ook waarmaken? Andere zaken die hier eveneens een rol spelen zijn de vraag naar eventuele contacten tussen een groep en andere werkers of instellingen. Kun je hierin participeren, zijn er samenwerkingsmogelijkheden en kun je complementair op elkaar werken of ontstaat er juist een concurrentiesfeer? Tenslotte speelt een *vijfde* strategisch, perspectief. Het is de vraag naar het effect van het contact met een bepaalde groep jongeren. Kun je door je met hen te engageren een proces op gang brengen of het bestaande proces zodanig ondersteunen dat je inbreng ook 'rendement' heeft? Op basis van de analyse en in gesprekken met sleutelfiguren kan daar helderheid in ontstaan. In die overwegingen is de mogelijke tijdsinvestering van wezenlijke betekenis. In Venlo waren de restricties dat er een beperkt aantal uren voor uitvoering was en het feit dat ik vooralsnog werkzaam was binnen een driejarig project, zonder dat er helderheid was over eventuele voortzetting ervan.

4.1. Opnieuw: de groepen

Vanuit de vijf bovenstaande strategische perspectieven werd, opnieuw, de keuze voor bepaalde groepen gemaakt.

4.2. De woonwagenjongeren

Met betrekking tot de groep woonwagenjongeren heb ik daar al het een en ander over gezegd. Naast de bovenvermelde overwegingen speelden ook de overwegingen dat het een zware tijdsinvestering vergde om met deze jongeren een goede vertrouwensband te ontwikkelen en was er de twijfel of ik daar competent genoeg voor was. Ik besloot dus verder geen contacten met hen op te bouwen.

4.3. De vakbondsjongeren

Met betrekking tot de groep 'Jongerenbeweging verbonden met de FNV' waren er goede contacten met zowel de jongeren als de vrijgestelde(n). Dat betekent dat er qua toegankelijkheid veel mogelijkheden waren om verdere

contacten op te bouwen. Ik nam deel aan activiteiten die georganiseerd werden, gaf incidenteel supervisie aan de beroepskrachten, bouwde vertrouwensrelaties met veel jongeren op en trachtte zoveel mogelijk ondersteuning aan de Venlose groep te geven waar het ging om de strijd rond centralisatie/decentralisatie van de 'Jongerenbeweging verbonden met de FNV'. Het feit echter dat ik hier te maken had met de afdeling van een landelijke organisatie met eigen vrijgestelden bemoeilijkte een uitdrukkelijk eigen rol en beleid. In deze basisgroep worden rol en beleid begrensd door de identiteit van de organisatie (vakbondsjongerenafdeling). Het gevolg is dat je een soort 'manusje-van-alles' wordt met betrekking tot activiteiten die zich voordoen in agogische, c.q. pastorale sfeer. Het is niet mogelijk om beleidsmatig krachtlijnen uit te zetten, tenzij ze uitdrukkelijk aansluiten op de vakbondsidéntiteit. In deze termen zijn ook de effecten enkel via korte termijn doelstellingen te formuleren. Dit werd versterkt door de lopende discussie binnen de landelijke organisatie rond de vraag op welke wijze men in de toekomst wilde gaan werken, als men al verder wilde. Die onduidelijkheid maakte dat er ook nauwelijks lange-termijn doelstellingen te formuleren waren. Op middellange termijn schatte ik het rendement van mijn inzet enerzijds vooral in termen van een over de stad verspreid netwerk van belangrijke, vertrouwelijke en betrouwbare jongerencontacten, en anderzijds een groep waar verschillende vormen van activiteiten mee mogelijk waren. Ik besloot dus om verder te gaan met deze groep. Nadat echter tijdens een congres van de landelijke beweging besloten werd dat er geen verdere financiering meer zou komen, werden de vrijgestelden ontslagen en de eigen accommodatie gesloten. De kater was voor de jongeren zodanig groot, dat men voorlopig niet meer bij elkaar wilde komen. Nadat er ongeveer een half jaar voorbij was, kwamen de eerste tekenen dat men toch wel weer iets wilde. Samen met de oud-vrijgestelden ontwikkelden we enige activiteiten, maar het feit dat we niet over een eigen accommodatie konden beschikken en daardoor geen eigen ontmoetingspunt konden organiseren en ook te weinig structuur aangebracht kregen in de losse groep, maakte dat we na ongeveer anderhalf jaar besloten om geen activiteiten meer te organiseren.

4.4. De autonomen

De contacten met de 'autonomen' waren zodanig dat er een open toegang was. Hoewel de kern van deze groep gevormd werd door de bewoners van een kraakpand in Venlo bestond de actieve groep vooral uit vrijwilligers en bezoekers van een stedelijk jongerencentrum. Dit jongerencentrum viel onder de verantwoordelijkheid van de plaatselijke welzijnsorganisatie, maar in de beleving van jongeren had die niks met 'hun' jongerencentrum te maken. In de tijd dat ik mijn contacten hier legde, braken de eerste conflicten tussen de autonomen en de welzijnsorganisatie uit over de toekomst van het centrum. Door de wijze waarop de welzijnsorganisatie hierop reageerde, autoritair en gesloten, koos ik bijna automatisch partij voor deze jongeren. Van daaruit ontwikkelde zich ook vrij soepel een verdere vertrouwensrelatie, en wel zodanig, dat er een zeer grote toegankelijkheid ontstond. Dit resulteerde zelfs in hun vraag of ik als jongerenpastor, tijdelijk, de verantwoordelijkheid voor het jongerencentrum op me wilde nemen. Buiten het feit dat dit formeel onmogelijk was, speelde ook de overweging dat het jongerenpastoraat niet de gaten moest opvullen die het welzijnswerk liet vallen.

Onverlet blijft echter de eigen verantwoordelijkheid die het jongerenpastoraat draagt voor deze doelgroep. De functies die hier gerealiseerd werden, waren te onderscheiden in (incidenteel) hulp- en dienstverlening, procesbegeleiding, ondersteuning en belangenbehartiging. Het strategisch perspectief was helder: het ging hier om een conflict dat binnen afzienbare tijd kon worden opgelost en vooral jongeren waren van mening dat ik daar een belangrijke rol in kon spelen. Daarmee was er ook een inhoudelijk perspectief. Er werd dus besloten dat ik me op basis van die overwegingen met hen zou engageren.

Excurs

Het OOC is een jongerencentrum dat onder bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid van de plaatselijke welzijnsorganisatie valt. Deze heeft er twee beroepskrachten gestationeerd die hier sinds oktober '89 werken. In het jongerencentrum functioneren verschillende werkgroepen: de bar, de muziek, open podium, muziekcollectief, filmhuis, video-groep, zeefdruk, enz. Naast de verantwoordelijkheid die beroepskrachten hebben af te leggen aan hun werkgever, worden zij intern bijgestaan door een begeleidingsgroep, waarvan de leden gerecruteerd zijn uit bovenstaande werkgroepen. Deze begeleidingsgroep

houdt zich bezig met de inhoudelijke kant van het werk en bespreekt met de beroepskrachten de lopende zaken binnen het centrum. Tevens is het haar taak contact te onderhouden met de sectie Jongerenwerk van de welzijnsorganisatie waar de jongerenwerkers bij in dienst zijn.

Sinds maart 1989 bestaat er binnen het jongerencentrum ook een 'Vereniging bezoekers en vrijwilligers van het OOC' (zo'n 150 leden). Het is een officiële rechtspersoon door jongeren in het leven geroepen op het moment dat er moeilijkheden ontstonden tussen de welzijnsorganisatie en het jongerencentrum. De reden van die moeilijkheden lag aanvankelijk in het voornemen het OOC te laten fuseren met een ander jongerencentrum. Concreet betekende dat sluiting van het OOC. Veel jongeren gingen daar niet mee accoord en lieten dat door allerlei acties ook weten. Ondertussen vertrok in juni 1989 één beroepskracht naar een andere werkgever en werd het tijdelijk contract van de ander niet verlengd. Dit op grond van een formeel juiste reden, maar jongeren hadden het gevoel dat dit kwam omdat deze werker zich min of meer solidair met hen had verklaard. Veel jongeren vatten dat op als een 'oorlogsverklaring' en de acties namen in hevigheid toe. Een tijdlang draaide het jongerencentrum enkel op vrijwilligers. In deze tijd werd ook duidelijk dat het OOC niet opgeheven zou worden, maar een verhuizing leek onontkoombaar. Reeds in 1982 had de gemeente een principiële toezegging gedaan voor alternatieve huisvesting en jongeren hebben dit steeds een goed alternatief gevonden.

De komst van twee nieuwe werkers in oktober 1989 werd gezien als een 'coup' van de welzijnsorganisatie om meer greep op het geheel te krijgen. Desondanks besloten de jongeren om deze werkers een kans te geven. December 1989 wees de gemeenteraad een locatie aan die voor OOC-jongeren onacceptabel was en in januari 1990 volgden er rellen waar de politie bij werd ingeschakeld. Het gevolg was dat de sfeer binnen het jongerencentrum snel verslechterde omdat zich twee groepen hadden gevormd: een groep die van mening was dat die rellen niet nodig waren geweest (er was nu een besluit genomen over nieuwbouw en dat was toch niet meer terug te draaien) en een groep die wilde vasthouden aan het alternatief van 1982. Tijdens een ledenvergadering (die ik voorzat) in februari 1990 besloot de 'Vereniging van

Bezoekers en Vrijwilligers van het OOC' de begeleidingsgroep voor de beroepskrachten op te heffen om zo de welzijnsorganisatie duidelijk te maken dat men geen bestuurlijke band meer met haar wenste. Ondanks het feit dat de beroepskrachten in maart 1990 een werkgroepoverleg startten waarin praktische zaken door vertegenwoordigers van de verschillende werkgroepen werden doorgenomen, kregen ze het steeds moeilijker. Ze werden maar door weinig mensen serieus genomen. Over het algemeen ontliep men hen en er waren zelfs vrijwilligers die letterlijk in een grote boog om hen heen liepen.

3-4-90.

Ik krijg bezoek van Jos, jongerenwerker in OOC. Hij is behoorlijk van de kaart omdat hij vanmorgen van Bart, een centrale vrijwilliger binnen OOC, te horen heeft gekregen dat de houding van de beroepskrachten vóór de vakantie moet veranderen. Zo niet, dan worden op zekere ochtend de sleutels van het centrum gevraagd en gaat men op eigen houtje verder. Jos is er kwaad over en maakt mij duidelijk dat die sleutels dan naar zijn werkgever gaan en niet aan vrijwilligers worden afgegeven. We nemen de zaak door en ik zeg toe dat ik Bart zal aanspreken. Ik neem me voor hem zijn huid vol te schelden.

5-4-90.

Ik kom Aad tegen, een andere belangrijke bezoeker binnen OOC en een informele leider. We beginnen de situatie binnen OOC door te nemen en ik vertel hem over de 'stunt' van Bart. Aad kijkt verbaasder en verbaasder en wordt er kwaad over. Ook hij acht zo'n optreden ontoelaatbaar. Daarnaast spreekt hij uit dat Bart teveel begint te bepalen: voor beroepskrachten en voor vrijwilligers. We spreken af dat eerst Aad Bart zal aanpakken en dat ik daarna nog een duit in het zakje zal doen. Ik geef mijn mening over de situatie binnen het jongerencentrum en maak duidelijk dat er iets moet veranderen. Ik stel voor om opnieuw een begeleidingsgroep voor de beroepskrachten te vormen, omdat deze niet meer weten hoe ze zich moeten opstellen, nauwelijks ondersteuning krijgen van hun werkgever, noch weten wat er wel en niet kan. Aad moet er nog over denken.

10-4-90.

Bart komt binnenvallen op kantoor. Voordat ik iets gezegd heb begint hij over zijn aanvaring met Jos en dat Aad hem al op zijn kop heeft gegeven. Ik zeg dat dat niet meer dan terecht is en dat het ook nauwelijks van verstand getuigt om zoiets uit te halen. Hij ontkent overigens dat hij zaken gezegd heeft zoals ik ze te horen heb gekregen. Ik maak hem duidelijk dat hij moet onderscheiden tussen zaken en mensen. De kwaadheid en spanning die in hem zit niet moet neerleggen bij de beroepskrachten maar bij de welzijnsorganisatie en gemeente. Dat ook Jos en Maria (andere beroepskracht) maar poppetjes in het spel zijn. Ik zeg hem dat hij opnieuw naar Jos moet gaan om duidelijk te maken dat hij een stapje te ver is gegaan en excuses moet aanbieden. Hij zegt dat toe.

12-4-90.

Vergadering van de Vereniging. Ik breng het voorstel tot het opnieuw opstarten van een begeleidingsgroep ter sprake op grond van de verslechterde sfeer binnen het jongerencentrum. Aad valt onmiddellijk bij en ook het bestuur van de Vereniging deelt de analyse en redenen. Men vraagt zich echter af of er dan een nieuwe groep moet komen, immers er is een besluit van de ledenvergadering van de Vereniging. We komen er niet goed uit en er blijven drie voorstellen liggen. Er wordt verder geïnventariseerd wat zo'n (nieuwe) groep moet doen. Daarnaast wordt er een stappenplan afgesproken. Er moet het een en ander op papier gezet worden (Aad en ik) en ik zal in gesprek gaan met de beroepskrachten over het voorstel. Indien die accoord gaan zullen de voorstellen tijdens een werkgroepenuverleg ter sprake gebracht worden. De Vereniging zal komende week polsen naar de mening van bezoekers en vrijwilligers en oproepen de vergadering te bezoeken.

13-4-90.

Ik neem contact op met Jos en bespreek het voorstel en de redenen ervoor. Hij hoopt er het beste van, maar vraagt zich af of het wat uithaalt. Ik schrijf met Aad een stuk over een nieuwe constructie.

23-4-90.

Werkgroepenoverleg. Ik zit dit deel van de vergadering voor en lanceer de drie voorstellen, waaronder dat van een nieuwe begeleidingsgroep. Men is het er al snel over eens dat dit het beste voorstel is, maar de vraag is wat zo'n groep precies moet doen en wie er zitting in kan nemen. Ik maak duidelijk dat het gaat om mensen die binnen het OOC bij zowel beroepskrachten als vrijwilligers een potje kunnen breken, maar ook naar de welzijnsorganisatie een goede gesprekspartner kunnen zijn. Ik pleit dus voor mensen die al wat langer rondlopen en het klappen van de zweep een beetje kennen. Ik noem wat namen. Met name jongere vrijwilligers zijn daartegen. Ze vinden het dan een zaak van 'oude zakken' worden. Hoewel ik begrip voor hen kan opbrengen, geef ik nogmaals aan dat ik vind dat men eerst in rustig vaarwater moet komen voordat men weer beleid begint te maken. De beroepskrachten gaan accoord met de namen die genoemd worden. Daarmee ontstaat opnieuw een begeleidingsgroep.

17-5-90.

Vergadering van de Vereniging OOC. Er wordt veel geklaagd over de mensen die in de nieuwe begeleidingsgroep zitten. Ze zouden hun werk niet goed doen. Ik hoor dit voor het eerst en zal mijn voelhorens uitsteken.

22-5-90.

Bezoek van Jos. De begeleidingsgroep is van mening dat ze niet 'zwaar' genoeg is en de beroepskrachten hebben het gevoel dat ze niet echt vertrouwen krijgen. Volgens hem heeft dat te maken met de voor geschiedenis van het OOC en de slechte ingang die ze gekregen hebben. De groep heeft daarom besloten mij te vragen of ik lid wil worden. Ik geef aan dat ik daar nog niets over kan zeggen omdat ik dat met mijn eigen begeleidingsgroep moet bespreken. Daarnaast geef ik aan dat ik daar dan met alle leden van de begeleidingsgroep afzonderlijk over wil praten.

6-6-90.

Mijn begeleidingsgroep gaat accoord met mijn aanwezigheid (dus geen lidmaatschap) bij de vergaderingen van de begeleidingsgroep van het OOC voor de periode

van een half jaar.

18-6-90.

Ik vertel tijdens de vergadering van de begeleidingsgroep van het OOC de uitkomst van mijn gesprekken met leden en beroepskrachten. Daaruit is mij gebleken dat de vrijwilligers mij er vooral bij willen hebben vanwege mijn positie binnen het OOC en vanwege mijn inzicht in het jongerenwerk in het algemeen en in Venlo in het bijzonder. Bovendien denken beroepskrachten mij vooral nodig te hebben als iemand die het vertrouwen zou kunnen herstellen. En dat ik op grond daarvan, na overleg met mijn begeleidingsgroep, besloten heb om er een half jaar bij te zitten.

4.5. Zwerfjongeren

Contacten met zwerfjongeren waren er ook. Indien je je enige tijd in die wereld begeeft en je uitdrukkelijk beweegt op hun ontmoetingsplaatsen, ontstaan er vrij snel contacten. Juist omdat er geen voorziening is wordt er naar verloop van tijd ook naar je doorverwezen. De toegankelijkheid, of andersom de vraag, is er dan, maar het bieden van een adequaat aanbod kost veel tijd en werk. Het zou dan de vorm van een opvanghuis of iets dergelijks moeten krijgen. Er werd voor gekozen om dat niet op onze schouders te nemen. Er werd dus geen uitdrukkelijk lange termijnbeleid geformuleerd. Vastgelegd werd dat de contacten niet uit de weg gegaan zouden worden en er bij concrete en heldere vragen gezocht zou worden naar een oplossing. Dikwijls kwam het er dan op neer dat er meegezocht werd naar woonruimte, voor eten en drinken werd gezorgd, soms uitdrukkelijk jeugdhulpverlening werd ingeschakeld of dat men een tijdlang een postadres kreeg.

4.6. Allochtone jongeren

Het opbouwen van een vertrouwensrelatie met allochtone jongeren, meer bepaald Turkse en Marokkaanse, ging zeer moeilijk. In de tweede helft van de jaren tachtig nam het aantal allochtone jongeren sterk toe door de hausse in de gezinshereniging. Dat betekende een sterke groei in het aantal Turkse en Marokkaanse jongeren in de leeftijd van pakweg 12 tot 25 jaar. Een

belangrijk probleem bij de contactlegging met deze jongeren was het feit dat er een taalbarrière was. We begrepen elkaar slechts moeizaam.

Aanvankelijk kon ik gebruik maken van de contacten welke het reguliere jongerenwerk had gelegd. Na enige tijd echter schoot dit tekort omdat er enerzijds nogal een groot verloop onder de werkers was waardoor zich nauwelijks een vertrouwensband kon ontwikkelen tussen jongeren en werkers en anderzijds omdat de werkers de opdracht hadden om accommodatie-gebonden te werken waardoor zij nauwelijks jongeren op straat konden volgen en de contacten dus afhankelijk waren van de mate waarin jongeren de accommodatie bezochten.

Toen deze contacten dan ook beter begonnen te lopen en de eerste vertrouwensrelaties ontstonden - waarin mijn ondersteuning bij de oprichting van de Marokkaanse jongerenvereniging Wachm een belangrijke rol speelde - namen de vragen uit deze hoek sterk toe. Daarmee bleek na een aanvankelijk moeilijke start de toegankelijkheid gegroeid en leek deze op termijn enkel door te zullen groeien. Met betrekking tot de rollen die hier vervuld moesten worden konden zowel de agogische als pastorale competenties voluit aangesproken worden. Er was dus ook een inhoudelijk perspectief. Daarmee was er in zekere zin ook een perspectief in de zin van rendement. Het feit dat er weinig gerichte aandacht voor deze groep was - een groep jongeren welke zeer grote problemen kende - leidde tot de overtuiging dat iedere interventie in het voordeel van deze groep jongeren zou werken.

Excurs

Op een warme zomeravond tref ik Hassan in het park. Hassan is een Nederlandse jongen van 24 jaar die door de stad zwerft. Als we met elkaar kennis maken realiseer ik me dat ik hem vaker tegen ben gekomen. Met name in kroegen. Als ik me voorstel trekt hij zijn schouders enigszins op en zegt dat hij Pastoor Brueren wel kent. Dat is een goeie kerel. Niet zoals die van die andere kerken waar hij nooit wat krijgt of die hem gewoon weggijken. Hij vertelt me dat hij hier al een jaar of vier rondzwerft. Zijn paspoort is ingenomen door de politie, hij heeft geen vaste woon- of slaappleats en heeft nauwelijks geld. Hij heeft wel eens met een vrouw samengewoond, maar dat liep steeds verkeerd af. Zo gauw hij alcohol gebruikt - en dat is dagelijks want hij is alcoholist

- slaan er namelijk een paar stoppen bij hem door. Hij gebruikt dan geweld. Er wordt dan ook over hem verteld dat hij bij dergelijke gelegenheden zonder blikken of blozen een mes trekt. Reden ook waarom hij nergens meer een slaappleats kan vinden. Niemand durft het nog met hem aan. Ik zeg hem dat hij me iemand lijkt die geen greep op zijn leven kan krijgen. Hij vertelt me dat hij zich een tijdje geleden heeft proberen te verhangen, net over de Duitse grens. Ze vonden hem echter voordat hij dood was. Hij werd naar Nederland gebracht en er werd een adres gevonden waar hij een tijdje bij kon komen. Na een week of twee wordt hij via het CAD binnengeloodst bij het Psychiatrisch Centrum in Venray. Na drie weken staat hij echter opnieuw op straat. Hij had genoeg van allerlei therapieën en is, tegen het advies van de medische staf in, opgestapt. Opnieuw geen slaappleats, geen geld, geen eten. Opnieuw echter ook fors drinken... Zijn verhaal kabbelt door, we praten over koetjes en kalfjes. Als ik tegen een uur of twaalf zeg dat ik ga opstappen, klampt zich aan hij me vast. Ik schrik een beetje. Hij vraagt me of ik nog even wil blijven, tot hij slaapt. Hij vertelt dat hij niet alleen durft te gaan slapen, bang dat hem wat overkomt. Ik zeg dat ik een kwartier wacht en dat ik dan wegga. Als ik opstap ligt hij op zijn zij, zijn benen opgetrokken en een arm boven zijn hoofd uitgestrekt. Ik realiseer me dat hij net niet zijn duim in zijn mond heeft.

Ik kom hem vanaf die avond geregeld tegen en hoor van hem, of van andere zwervers of jongeren, hoe het met hem is. Naarmate de tijd vordert gaat het slechter met hem. Als ik hem weer een keer ontmoet op het station, vertelt hij me dat hij die vroege ochtend, in zijn slaap, door twee jongens in elkaar getrapt is. Hij ziet er dan ook slecht uit. Hij vraagt meteen om bier, maar hij weet ook dat hij dat niet vóór 12 uur 's ochtends van me krijgt. Na veel aandringen van mijn kant neemt hij een kop koffie, iets te eten wil hij niet. Een tijd later kom ik hem met een stel vrienden tegen. Ze vertellen me dat Hassan twee dagen eerder opeens naast hun in elkaar zakte. Het bleek dat hij meer dan een halve tube Rohypnol-tabletten had genomen om maar niet te hoeven slapen. Ze hebben in het ziekenhuis zijn maag leeggepompt. Nog later hoor ik dat z'n maag geregeld leeggepompt moet worden omdat hij naast goedkope

vruchtenwijn van 2, = per fles, af en toe ook spiritus drinkt. Zijn maag geeft ondertussen ook geregeld bloed op. Het gaat dus steeds slechter met hem.

Omdat hij pas geleden een behoorlijk ongeluk heeft gehad, heeft men hem moeten opnemen en kon hij weer gezond eten en normaal slapen. Maar, toevallig zag ik hem van de week weer op straat lopen. Of lopen... meer strompelen. In zijn hand een fles goedkope vruchtenwijn... Ik denk dat hij de winter niet doorkomt.

4.7. Toevallige contacten

Het beleid met betrekking tot toevallige contacten werd, juist op basis van de eigenheid van deze contacten enkel geformuleerd in termen van inventariseren en analyseren van de vraag en afhankelijk van de mogelijkheden die er binnen het jongerenpastoraat waren het formuleren van een antwoord. Uitdrukkelijk werd daarin gesteld dat langlopende en specialistische hulpvragen zouden worden doorverwezen naar daartoe geëigende instellingen.

Excurs

Saskia ken ik ongeveer een jaar. Ik ben haar een keer tegengekomen op de Apenrots, toen ze daar, samen met haar dochtertje Joyce, zat te genieten van het zonnetje. We raakten aan de praat over van alles en nog wat. Daarna kom ik haar geregeld tegen in de stad. Ik ga wel eens een kop koffie met haar drinken of een ijsje eten. Saskia is 24 en Joyce is 3. De vader van Joyce is aan verdovende middelen verslaafd en woont niet bij hen. Saskia heeft wel geregeld contact met hem, maar zou er liever vanaf zien. Sowieso is ze de mening toegedaan dat mannen niet te vertrouwen zijn. Maar de moeilijkheid is dat Joyce dikwijls naar haar vader vraagt. En Saskia vindt dan dat zowel Joyce als haar vader recht erop hebben elkaar te zien. Op een dag vertelt ze dat ze al 9 weken zwanger is. Ik weet niet of ik het serieus moet nemen. Saskia maakt op mij immers geregeld de indruk dat ze zich soms in rare bochten wringt om aandacht te krijgen. Ze vertelt me dat ze een abortus overweegt. Ik vraag haar of ze geen andere oplossing kan

bedenken. Die weet ze niet. Aan de ene kant heeft ze het gevoel dat ze Joyce maar juist aan kan, nog een kind erbij zou teveel voor haar worden. Aan de andere kant heeft de vader van Joyce, waar ze nu opnieuw zwanger van is, gezegd dat hij niet meer kan, niet meer durft te komen als ze nog een kind zou krijgen. Hij schaamt zich tegenover haar en Joyce voor het feit dat hij zijn verantwoordelijkheid als vader en als partner niet waar kan maken. Ik heb nu het idee dat het toch allemaal serieus is. Ik vraag Saskia of ze hem gelooft of dat ze zich misschien gechanteerd voelt. Ze twijfelt, maar kiest dan toch voor haar partner: neen, ze gelooft hem, ook al omdat ze daar voordien geregeld over gesproken hebben: over zijn plaats en verantwoordelijkheid. Sterker nog, ze is ervan overtuigd dat hij met hen zou breken. Ik vraag haar of ze zich de situatie kan indenken en beschrijven zoals die zou zijn wanneer ze er een baby bij zou hebben. Ze begint te vertellen en naarmate het verhaal vordert krijg ik het idee dat ze zo'n situatie reëel kan inschatten. Over de moeilijkheden die het meebrengt bij de dagelijkse gang van zaken, zoals het verzorgen en voeden van de baby, maar tegelijkertijd het naar school brengen en halen van Joyce, de aandacht die naar de baby moet gaan en de, opnieuw, mindere aandacht voor Joyce; de financiële situatie die moeilijker wordt omdat een baby vooral in het begin veel geld kost; de geringere tijd die ze krijgt om zelf nog iets te kunnen. Ik vraag haar waarom ze dan een abortus overweegt. Aanvankelijk weet ze niet wat ze daarop moet zeggen. Dan zegt ze dat ze daarmee het idee heeft iets van zichzelf weg te snijden, ze heeft het gevoel dat ze daarmee iets van zichzelf uitrukt. Naarmate het gesprek vordert rationaliseert ze dit soort gevoelens en angsten weg. Ik wijs haar daarop en zeg dat die nu verdrongen gevoelens in hevigheid terug kunnen komen wanneer ze tot een abortus besluit. Ook dat lijkt ze zich te realiseren. Ik stel haar voor om contact te zoeken met het FIOM, omdat deze stichting gespecialiseerd is in dit soort hulpverlening. Ze zegt toe dat ze dat zal doen. Enige weken later kom ik haar weer tegen. Ze vertelt me dat ze bij het FIOM is geweest en dat ze een abortus heeft laten uitvoeren in Utrecht. Ik vraag haar hoe ze zich nu voelt. Ze begint te vertellen dat haar partner mee geweest was naar de kliniek en ze dat op zich wel fijn had gevonden. De problemen waren gekomen toen ze thuis waren. Ze had

nog graag met hem willen praten over wat er allemaal gebeurd was, maar hij had gezegd dat hij nog even een pakje sigaretten moest gaan halen. Hij was niet meer teruggekomen. Het was een erg vervelende avond en nacht geweest. Daarna heeft ze nog een ontsteking gekregen waar ze toch een tijd last van heeft gehad. Ze vraagt zich af of ze nu nog wel terug moet naar het FIOM voor de nazorg. Eigenlijk voelt ze er weinig voor, omdat ze het hele drama zo snel mogelijk wil vergeten. Ik zeg haar dat ik er vanuit ga dat ze een afspraak heeft en dat het me belangrijk lijkt om die na te komen. De FIOM doet die nazorg omdat blijkt dat veel vrouwen problemen hebben met de verwerking van een abortus. Die kans lijkt me ook bij haar aanwezig. Het lijkt mij verstandig de nazorg van de FIOM te accepteren. Zij aarzelt echter. Ik ben benieuwd naar wat ze zal doen.

5. Reflectie

Het moge duidelijk zijn dat bovenstaande methodische en inhoudelijke beschrijving van mijn werk een bereflecteerde reconstructie is van motieven om tot de keuze voor een bepaalde groep te komen. In de (mijn) praktijk spelen dit soort overwegingen dikwijls gelijktijdig en door elkaar en hebben ze een intuïtief karakter.

Naar mijn overtuiging veronderstelt de keuze om met een bepaalde groep te werken een zekere vorm van verwantschap: er moet een wederzijds gevoel van openheid en acceptatie ontstaan of bestaan en er moet een minimum aan vertrouwen zijn. Deze voorwaarden vormen de basis om op te werken. Het mensbeeld en het geloof dat je als (pastoraal) werker hebt bepalen dan in belangrijke mate de wijze waarop je met zo'n groep verder gaat. Voor mij waren en zijn centrale noties de overtuiging dat mensen recht hebben op een menswaardig bestaan. Dat wil zeggen op een gemeenschap waarbinnen ze een eigen, soms eigenzinnige, maar volwaardige rol kunnen innemen.

Deze notie komt in de Joods-christelijke traditie tot uitdrukking in de verhalen rond de Exodus, waarin niet alleen het Joodse volk zich een plaats zoekt temidden van anderen volkeren, maar waarin ook de vreemdeling een gelijkwaardige plaats toekomt ("Gij zult ook den vreemdeling geen overlast doen noch hem onderdrukken, want gij zijt vreemdelingen geweest in Egypteland." Exodus 22, 21 - Statenvertaling) en daaruit voortvloeiend de traditie van de

gastvrijheid ("De vreemdeling, die als vreemdeling bij U verkeert, zal onder u zijn als een inboorling van ulieden, gij zult hem liefhebben als uzelf; want gij zijt vreemdelingen geweest in Egypteland: Ik ben de Heere uw God". Leviticus 19, 34 - Statenvertaling).

Jongeren, of ze nu allochtoon of autochtoon zijn, voelen zich, juist door de ontwikkelingsfasen die zij moeten doorlopen dikwijls vreemden. Afhankelijk van de positie die zij (of hun ouders) op de maatschappelijke ladder innemen wordt dat gevoel versterkt of juist gedempt. In zoverre versta ik het werken met jongeren als een bijbelse, gelovige en historische opdracht. De beperking die een keuze daarin oplegt is pijnlijk, maar jammer genoeg onvermijdelijk.

HOOFDSTUK VIER

De agogiek van het diakonaal pastoraat onder jongeren

het competent handelen van jongerenpastores

Frans Schormans

1. Woord vooraf

"Men dient voor ogen te houden dat niets qua voorbereiding moeilijker, qua succes twijfelachtiger en qua uitwerking gevaarlijker is dan zich opwerpen als iemand die vernieuwingen wil doorvoeren... Want afgezien van wat reeds gezegd is, is het bovendien een feit dat het volk wispelturig van aard is".

Zo citeert Jan Tromp in de Volkskrant van 24 september 1991 Machiavelli. Hij doet dat in het kader van de discussies over de opstelling van de Partij van de Arbeid inzake de WAO. Dat citaat drong zich bij mij op bij de reflectie op een drietal projecten, die beogen een bijdrage te leveren aan de vernieuwing van pastoraat in Limburg. Voorwaar een pretentieuze onderneming, waarvan men zeker voor ogen dient te houden dat zij qua voorbereiding moeilijk, qua succes twijfelachtig en qua uitwerking gevaarlijk is.

Wat ik in deze reflectie zou willen doen is de lezer over mijn schouders mee laten kijken in de spiegel die deze projecten mij voorgehouden hebben. Deze bijdrage wil openingen zoeken in het verhaal dat deze pastores vertellen over hun pastoraal werk gedurende het afgelopen decennium.

Dit artikel doet dat door het verhaal van de pastorale projecten van de jongerenpastores te bespreken en van kritische kanttekeningen te voorzien. Dat lijkt mij een uitstekend startpunt voor een agogische reflectie. Agogie beoogt immers leerprocessen op gang te brengen die mensen in staat stellen zelf de gewenste veranderingen te plannen, uit te voeren en te evalueren. Leerprocessen waarin samen gezocht wordt naar nieuwe uitgangspunten van handelen door ruimte te scheppen voor confrontatie, kritische dialoog en het

uitproberen van vernieuwingen. De bijdragen van de jongerenpastores getuigen eveneens van een dergelijk leerproces op verschillende fronten: naar de jongeren toe, naar de methodes en doelstellingen, naar de beleving van zichzelf als pastor, naar de maatschappelijke instituties.

Op deze wijze hoop ik een, uiteraard bescheiden, bijdrage te kunnen leveren aan het verdere gesprek over dit pastoraat in Limburg.

In het vervolg wil ik reflecteren op projectbeschrijvingen, beschouwingen en 'human documents' die door deze (jongeren)pastores in Limburg bijeen zijn gebracht, om de kenmerken van hun werk, zij het in een eerste aanzet, te kunnen aanduiden. Aanleiding tot dit onderzoek was de wens om de praktijk van het diakonaal pastoraat, zoals deze het afgelopen decennium gestalte heeft gekregen, te verantwoorden en verder te ontwikkelen. De aandacht ging daarbij in eerste instantie uit naar de vraag hoe pastorale competentie ontwikkeld en in de vorming van pastores geïntegreerd kan worden.

2. Begripsverheldering

Agogiek is het middengebied tussen het concrete handelen en de wetenschappelijke theorie betreffende dat handelen: een 'stelselmatig geheel van uitspraken over beginselen, specifieke doeleinden en werkmethoden', met als kenmerken 'systematiek' en 'waardengebondenheid'. De term agogie duidt het concrete handelen aan. Als definitie van agogie gebruiken wij - in navolging van Van der Hilst¹ - : het competent handelen, gericht op welzijnsbevordering, c.q. welzijnsverbetering, korthedshalve genoemd welzijnsgericht handelen.

Handelen in de agogie behoort tot regelgeleid gedrag, omdat het opzettelijk en doelgericht gedrag (intentioneel gedrag) is, waarbij drie gegevens verondersteld worden aanwezig te zijn: 1. de werker heeft een (zekere mate van) keuzevrijheid: hij kan uit alternatieven van handelen kiezen; 2. op die keuze kan de werker aangesproken worden naar redelijkheid en naar zedelijkheid; 3. de werker beschikt niet alleen over de mogelijkheid tot handelen, maar ook over de wetenschap hoe concreet er gehandeld kan worden. Competentie kan,

¹ K. van der Hilst, *Agogiek voor beroepsopleidingen. Inleiding in het competent handelen*, Baarn 1992, p. 11-21.

aldus van der Hilst, samenvattend omschreven worden als het probleemoplossend vermogen of de handelingsbekwaamheid van een actor om met zichzelf en met zijn omgeving adequaat om te gaan. In de agogie wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen het competent handelen van de agoog dat op welzijnsverbetering gericht dient te zijn enerzijds en het competent handelen van de cliënt anderzijds. Het competent handelen van de agoog is gericht op het vergroten c.q. verbeteren van het competent handelen van de cliënt, zodat deze meer welzijn ervaart.

De vragen 'wat pastorale competentie eigenlijk is' en 'hoe deze bij pastores en pastores-in-wording ontwikkeld kan worden' staan sinds de jaren zeventig - met name in de Duitstalige pastoraaltheologie - in het middelpunt van de belangstelling. Dat 'pastorale competentie' in vrij korte tijd tot een zelfstandig thema in de pastoraaltheologie kon worden is te begrijpen tegen de achtergrond van de zich wijzigende relatie van kerk en moderne samenleving, van christendom en cultuur.

Door verschillende auteurs wordt gewezen op het wegvallen van de institutionele ondersteuning voor het werken van de pastor. Doordat de pastorale interactie als zodanig, evenals de sociale beaming van de christelijke traditie, niet meer tot de vanzelfsprekendheden van onze cultuur behoren, raakte het pastoraat in een identiteitscrisis. Een crisis die zowel in het ziekenhuispastoraat en het godsdienstonderwijs als in het parochiepastoraat en de verkondiging zijn sporen naliet. Sterker dan ooit tevoren is men zich ervan bewust dat in de huidige cultuursituatie een beroep wordt gedaan op de persoonlijke kwaliteiten van de pastor en dat de geloofwaardigheid van zijn pastoraat in belangrijke mate afhankelijk is van zijn eigen bekwaamheid. "Het beslissende punt in onze cultuursituatie ligt in de persoon van de prediker. In zijn eigen overtuigdheid, zijn eigen gegrepenheid en zijn eigen mogelijkheid om die gegrepenheid ook over te dragen in een actuele 'traditio'".²

Als antwoord op deze problematiek werd gezocht naar mogelijkheden om de vakbekwaamheid van pastores te vergroten. Het beroep van pastor vraagt om een nieuwe professionalisering, waarin de communicatieve vaardigheid van

² R. Zerfass, Die Kompetenz des Verkündigers und ihr christologisches Fundament, in: J. Blank, G. Hasenhüttel (hrsg.), Glaube an Jesus Christus. Neue Beiträge zur Christologie, Düsseldorf 1980, p. 175-191.

de pastor alle aandacht krijgt. Deze professionalisering wordt dan ook, behalve door middel van het verwerven van wetenschappelijke kennis en inzicht, nagestreefd door het versterken van kundigheden en vaardigheden. Door deze ontwikkelingen werd de aandacht voor de competentie van de pastor naderbij gebracht en sindsdien heeft de ontwikkeling van 'pastorale competentie' een plaats gekregen binnen de curricula van theologische opleidingen en in de (voortgezette) pastorale vorming.

3. De agogische dimensie van het pastoraat

Bij veel pastores staat agogie nog steeds in een kwaad daglicht. Zij moeten niet veel hebben van al die '-agen, -ogen en -euten' die alles in een planmatige, gefaseerde aanpak willen vangen. Pastores hebben soms het gevoel dat daardoor de spontaniteit in hun werk verloren gaat en er noch aan de werkelijkheid van 'gewone' mensen, noch aan de werkelijkheid van het evangelie recht gedaan wordt. Het planmatig werken staat naar hun gevoelen te zeer op gespannen voet met het werken van de Geest.

Hoe terecht deze huiver in veel gevallen misschien ook gebleken is, zij berust mijns inziens toch vooral op een misverstand. Het misverstand namelijk dat pastores de keuze hebben om al dan niet agogisch te werken.

R. Zerfass³ heeft enkele jaren geleden een onderscheid gemaakt tussen christelijk handelen, pastoraal handelen en ambtelijk handelen. "Pastorale diensten", aldus Zerfass, "hebben een supervisietaak: zij moeten het christelijk getuigen en handelen in kerk en maatschappij bevorderen en begeleiden.

Daartoe moeten zij zich oriënteren aan het christelijk handelen." Pastoraat, zo wordt uit deze omschrijving duidelijk, is intrinsiek erop gericht gelovige mensen te stimuleren en uit te dagen om betrokken te raken in veranderingsprocessen, gelovige mensen te begeleiden in die leer- en groeiprocessen, waardoor zij in toenemende mate - en ik gebruik nu een theologisch equivalent van het woord veranderingsproces - komen tot ommekeer, tot navolging van Jezus van Nazareth. Daarin ligt voor mij de kern van én de nood-

³ R. Zerfass, Pastorale competenties in de plaatselijke kerk en hun christologisch fundament, in: H. Manders, H. van de Spijker (red.), Pastoraat met handen en voeten, Averbode 1981 (p. 41-97), p. 82.

zaak tot agogisch handelen van pastores: van pastores mag verwacht worden dat zij christenen die aan hun verantwoordelijkheid zijn toevertrouwd kunnen stimuleren tot en begeleiden bij de ommekeer die de navolging van Jezus van Nazareth van allen vraagt.

Terecht heeft J. Firet⁴ erop gewezen dat agogisch handelen in deze context een heel andere betekenis krijgt dan de betekenis die de term in het alledaagse spraakgebruik, ontleend aan het welzijnswerk en de sociale wetenschappen, heeft. Dat sluit het belang van die wetenschappen overigens niet uit. Immers als de agogische dimensie van pastoraat op deze, theologische, wijze eenmaal bepaald is, komt de vraag aan de orde hoe de pastor dat proces kan begeleiden en over welke menselijke en professionele kwaliteiten de pastor dan bij voorkeur zou dienen te beschikken. Bij de beantwoording van deze vragen kan de agogie ons behulpzaam zijn.

Vrijwel in dezelfde tijd dat de identiteitscrisis in het pastoraat manifest werd, kwam 'als vanzelf' de communicatieve bekwaamheid van de pastor in de belangstelling: over welke bekwaamheid moet degene die geacht wordt pastorale begeleiding te geven kunnen beschikken? Wat mag men van hem of van haar verwachten? Welke mogelijkheden zijn er om deze bekwaamheid te vergroten?

4. Het diakonaal jongerenpastoraat

In september 1984 werd in Heerlen het project 'Jongerenwerk vanuit de kerken gestart, om voort te kunnen bouwen op de ervaring - opgedaan in een eerdere stage - dat contact en solidair optrekken met jongeren in de marge van de samenleving vanuit een kerkelijke werksituatie mogelijk was. Er werd een keuze gemaakt om te pogen 'het evangelie van Jezus van Nazareth' op een heel concrete manier present te stellen te midden van hen die - in de bijbelse betekenis van het woord - 'armen' genoemd worden. Na het derde jaar had het project een zodanige structuur en werkwijze opgebouwd dat de hoofdlijn van het project: de aanwezigheid bij en verbondenheid met werkende en werkloze jongeren als vanzelfsprekend werd doorgezet, al of niet aangepast of geïntensiveerd.

⁴ J. Firet, *De agogische dimensie van het pastoraat*, Kampen 1968.

In januari 1986 werd het jongerenpastoraat in Stein gestart. De keuze werd gemaakt om te werken met een bepaalde doelgroep. De vragen van jongeren in het algemeen, en de vragen van en noden van werkende en werkloze jongeren in het bijzonder, waren uit het zicht van de parochie verdwenen. De keuze voor de doelgroep werd niet alleen gemaakt uit pragmatische overwegingen (je kunt nu eenmaal niet alle jongeren bereiken), er lagen ook 'ideële motieven' aan ten grondslag: je kunt vragen en noden van individuele mensen alleen maar begrijpen als je deze in een structurele, maatschappelijke context plaatst. Bovendien was het een bewuste keuze voor (ook) buitenkerkelijke jongeren. Gekozen werd, tenslotte, voor de weg van de analyse om daarna over te gaan tot het opzetten van activiteiten mét jongeren. Jongeren bepalen zelf mede de inhoud en vorm van activiteiten en hebben zodoende zelf verantwoordelijkheid.

5. Kenmerken van diakonaal jongerenpastoraat

B. Höfte⁵ heeft, in een inleiding voor de VPW Roermond, gewezen op het diakonaal-missionaire karakter van dit pastoraat. Diakonaal moet dan verstaan worden als de vanuit het evangelie geïnspireerde solidaire aanwezigheid van pastores en vrijwilligers bij de armen en gemarginaliseerden in de samenleving. Deze aanwezigheid is ook missionair van aard: als zodanig leggen ze getuigenis af van de waarheid die in Jezus van Nazareth aan ons geopenbaard is. Waar verstaanbare woorden ontbreken, kunnen concrete daden zichtbaar maken wat christenen drijft. In onze tijd zijn onthullende daden de belangrijkste en misschien wel de enige verkondigingsmogelijkheid, waarover wij beschikken.

Onze Westeuropese samenleving heeft waarden en normen en wie daaraan niet voldoet, of kan voldoen, is voor de samenleving problematisch. De positie waarin bepaalde (groepen) jongeren verkeren - waarbij soms gesproken kan worden van uitsluiting door onze samenleving - is geen gevolg van toeval. Deze jongeren komen deels uit gezinnen die al een lange geschiedenis kennen van buiten-gesloten zijn. Die ene zin van een van deze jongeren

⁵ Bernard Höfte, Heeft bevrijdend pastoraat toekomst? Inleiding voor de VPW Roermond tijdens de studiedag op 15 oktober 1993.

spookt al jaren door het hoofd van de pastores heen: "wij zijn maar bijmensens".

Pastores worden deelgenoot gemaakt van ervaringen van lijden onder jongeren. Ervaringen waar jongeren aan lijden, maar welke nauwelijks communiceerbaar zijn omdat de emoties die deze ervaringen oproepen taboe zijn. De samenleving neemt deze lijdenservaringen van jongeren dikwijls niet serieus. In onze samenleving waarin op elke vraag een antwoord is, waarin elke wens vervuld kan worden en elke behoefte bevredigd kan worden, mist men in toenemende mate 'een samenleven dat intensiever, een solidariteit die riskanter is en een liefde die op 'leven en dood' beproefd kan worden'.

Het is zonde dat zo weinig naar deze jongeren geluisterd wordt. Mensen mogen nooit, om wat voor reden dan ook, als afgeschreven worden beschouwd. Vanuit deze overtuiging worden presentie (present-zijn en present-stellen), nabijheid en activiteit handen en voeten gegeven en wordt stelling genomen ten aanzien van uiteenlopende problemen waarmee deze jongeren worden geconfronteerd.

Het project 'Jongerenwerk vanuit de kerken' hanteert daarbij als uitgangspunt dat pastoraat onder werkende en baanloze jongeren op solidariteit gebaseerd moet zijn. Het werk is niet uit de lucht komen vallen. Dit werk staat in de voetsporen van vele anderen die in de navolging van Jezus van Nazareth juist die mensen opzoeken die in meer kansarme situaties zijn komen te verkeren: een partijdig pastoraat. De weg die daarbij gevolgd wordt is die van concreet gestalte geven aan de gelovige inspiratie zoals die vanuit het Evangelie van Jezus van Nazareth op ons afkomt. Juist in onze geseculariseerde en geïndividualiseerde samenleving is het van groot belang uit te gaan van waarachtigheid en concrete inzet.

Solidariteit als een weg waarop ontmoeting centraal staat, waarin men elkaar tracht te verstaan, waar ruimte ontstaat, waarin jongeren wellicht iets mee krijgen in hun ontwikkelingsproces tot zelfstandige personen. De pastores hopen dat jongeren zich daarin bevrijden van een aantal knechtende structuren. Het betekent niet minder dat de leefwereld en cultuur van deze jongeren op een onvervangbare wijze de weg zijn gaan bepalen van deze vorm van jongerenpastoraat.

Niemand kan helpen. De pastores moeten bijgevolg zelf ontdekken wat van hen in deze situatie gevraagd wordt. In voortdurende confrontatie met de leefwereld van deze jongeren moeten zij zelf steeds opnieuw keuzes maken

vanuit hun oorspronkelijke intuïtie met betrekking tot een nieuwe samenleving, waar volgens het evangelie een plaats is voor iedereen en niemand wordt buitengesloten.

De 'keuze' om met een bepaalde groep verder te gaan is nooit enkel subjectief. Er spelen verschillende motieven en ontwikkelingen een rol. Gedacht kan worden aan: het contact dat er is met een bepaalde groep; men blijft je als aanspreekpunt zien; ontwikkelingen op de markt van welzijn en geluk; je eigen spiritualiteit, motivatie, idealisme; de agogische rol die je speelt; de wijze waarop met deze jongeren wordt omgegaan en de (ontwikkeling in je eigen) rolopvatting.

Zoals B. van Geffen⁶ elders reeds heeft uiteengezet, vraagt theologie dienstbaar maken voor een bepaalde groep om een verworteling in de praktijk van die groep. Daarom is het niet vreemd dat de voorrang die de praktijk geniet een hoofdthema is van de 'Heerlense School'. Daarbij hoort een wijze van theologiseren die nauw aansluit bij, of zelfs geheel uitgaat van, de praktijk waarin men present is. De theologie van de 'Heerlense School' is dan ook een theologie op basis van de verhalen van jongeren uit de praktijk van het leven. Deze theologie leeft van hetgeen jongeren vertellen over hun leven en hun ervaringen.

In de eerder genoemde toespraak voor de VPW Roermond omschrijft Höfte het diakonaal-missionair pastoraat als zoekbewegingen om in en vanuit de aporieën van de samenleving nieuwe vormen van geloofscommunicatie en kerk-zijn, kerk-wording te ontdekken. Bevrijdend pastoraat is te verstaan als een beweging vanuit de marges van de samenleving naar de kerk toe. In deze beweging worden niet alleen vragen aan de gevestigde kerken en het gangbare pastoraat gesteld. Voorbij de gevestigde kerk en het gangbare pastoraat probeert men ook nieuwe vormen van kerk-zijn en pastoraat te ontdekken.

6. Een agogische analyse

In de bestaande agogische praktijk zijn ideaal-typisch twee methodische modellen te onderscheiden. Het meest bekende is dat van de 'planned-change'. Dit model beschrijft de agogisch praktijk als een cyclisch proces.

⁶ Bob van Geffen, *De Heerlense School*, in: P. van Gerven (red.), o.c.

Wezenlijk daarbij is een gefaseerde aanpak: diagnose - plan - uitvoering - evaluatie. Men analyseert eerst de situatie, formuleert vervolgens in het licht van een visie zijn doelstellingen en stelt een 'plan de campagne' op. Vervolgens voert men het plan uit en vergelijkt tenslotte het resultaat met het geplande resultaat. Op basis van de evaluatie wordt het proces herhaald en zo komt de bal aan het rollen. Men kan dit methodisch model samenvatten als een 'gefaseerde handelingscyclus'.

Een tweede model beschrijft de agogische methodiek als een dialogische praktijk. Uitgangspunt is de 'diagnostiek' van de cliënten: de eigen interpretatie van hun situatie. Mogelijk is die interpretatie een deel van het probleem. In gesprek met de cliënten wordt onderzoek gedaan om samen zicht te krijgen op de knelpunten in de situatie, om de verschillende interpretaties die er zijn duidelijk te krijgen en om andere uit te proberen. Centraal in dit model staat het interveniëren in een gesprek. Men kan dit model samenvatten als 'agogisch converseren'. Wij verkennen in de volgende hoofdstukken nu de agogische aspecten van het diakonaal jongerenpastoraat met behulp van dit model van de dialogische agogie.

7. Het grondpatroon

De basisregels voor de interactie van de jongerenpastores, zoals die in het voorafgaande besloten liggen, kunnen kort geformuleerd worden. De pastor gaat op jongeren af, zoekt jongeren op op de plaatsen waar zij samenkomen, maakt contact. Hij legt zijn oor te luisteren bij jongeren, luistert naar hun verhaal. Zo is hij present in hun leven en kan hij mogelijkheden verkennen om deze jongeren te ondersteunen in hun strijd en hen te begeleiden in hun zoeken naar de zin van en voor hun leven.

Dit betekent niet minder dan dat solidariteit als een 'weg' is waarop de ontmoeting, het gesprek en het verhaal van de jongeren centraal staan. Een ontmoeting waarin men elkaar tracht te verstaan, waarin jongeren wellicht iets mee krijgen in hun ontwikkelingsproces tot zelfstandige personen en -hopelijk - zich daarin bevrijden van een aantal knechtende structuren. Een ontmoeting waarvan pastores zich wensen dat hoop zichtbaar wordt in de concrete leefwereld van jongeren en dat samen gezocht kan worden naar nieuwe perspectieven.

Sprekend over de jongeren waar zij op deze wijze mee in contact komen vertellen de pastores het verhaal van mensen die niet tot hun recht kwamen. Het is het verhaal van 'geleden verdrukking'. Wat niet gebeuren mocht, gebeurde toch. De vlam werd gedoofd. Het riet werd geknakt. Ze vertellen het verhaal van het verlangen van deze jongeren om de geschiedenis van hun 'onderdrukking' niet langer te laten voortduren. Zij spreken over dit verlangen als over een (ge-)rechtvaardig(d) verlangen.

In een diakonale agogische relatie wil men vooral geloofwaardigheid en betrouwbaarheid bemiddelen... het is daarom van de eigen stoel opstaan, het is solidair worden met de ander, het zien naar de plaats waar de ander wil leven, het luisteren naar zijn/haar 'bevindingen' om te achterhalen hoe hij/zij wil leven, het is samen zoeken met deze mens hoe die verder wil leven in deze economische, culturele, religieuze en politieke situatie, welke hij/zij verkiest of waaraan hij/zij zich niet kan onttrekken.

Het is een agogiek die van onderop kijkt. In de diaconale agogiek ligt de eerste deskundigheid in het verstaan en duiden van het verhaal en de vraag van de ander. Om zo te voorkomen dat zich herhaalt wat al zo vaak met deze mensen is gebeurd namelijk beroofd worden van hun vraag. Op een of andere manier werken de personen in het verhaal zó op elkaar in dat het verhaal achter het verhaal onthuld wordt: er wordt een andere samenhang zichtbaar, de gesprekspartners komen tot verstaan, ontdekken de zin die het gebeurde voor hen zelf heeft en worden daardoor in een veranderingsproces betrokken dat hen ertoe brengt om te keren. Het probleemverhaal wordt tot bekeringsverhaal en (later ook) tot verrijzenisverhaal.

Laten we tot slot van deze bijdrage eens kijken wat het oplevert als we het verhaal zien als een geschikt model voor pastoraal handelen dat mensen tot verandering stimuleert.

8. *Vertel ons verhaal*

Iedere vertelling toont een selectie van gebeurtenissen. De selectie die in een verhaal getoond wordt, vormt de inhoud van het verhaal. In het vertelproces zijn drie niveaus te onderscheiden: de *geschiedenis* als de verzameling van alle gebeurtenissen die hebben plaatsgehad; het *verhaal* als de selectie van gebeurtenissen die in het verhaal zichtbaar wordt gemaakt en de *tekst* als het medium waarmee de selectie zichtbaar gemaakt wordt.

De vertelling draait om het tweede niveau: het verhaal als de dramatische gebeurtenis en de inhoud van een vertelling. Het verhaal is een constructie. Vertellers zijn op een bepaalde manier actief in het selecteren en tonen van gebeurtenissen en hebben bepaalde manieren (vertelhandelingen) ter beschikking om het getoonde ter sprake te brengen. De verteller informeert door het insceneren van een situatie. In de inscenering geeft hij alleen de details die hij nodig denkt te hebben voor het verhaal. De leemtes zijn tegelijkertijd openingen die luisteraars de mogelijkheid geven zelf in te vullen, te associëren. Het gesprek is een associatie van gespreksbeurten. De verschillende vertellers nemen de beurt van elkaar over. Typisch voor de 'intrige' van het verhaal zijn deze associaties. Door te vertellen identificeert men zich, neemt men een eigen standpunt in, schept men afstand of juist nabijheid. Door middel van het vertellen neemt men een houding in tegenover zichzelf en anderen, en tegenover de werkelijkheid.

9. Van gesloten naar open vertellen

Verhalen hebben niet alleen een praktische uitwerking, maar oefenen daarnaast ook *macht* uit. Hiervan tracht ik nog een korte uitweiding te geven. Daartegenover plaats ik de allegoriserings van het verhaal, de zogenoemde '*narratieve tegenspraak*', om aan de geslotenheid van het machtsverhaal te ontkomen. Ik wil daarmee mijn bijdrage eindigen door de mogelijkheden die het diakonaal pastoraat bezit, en die in de drie projecten tot ontwikkeling zijn gekomen, te versterken door middel van de inbreng van het verhaal als geschikt model voor competent pastoraal handelen.

De machtswerking van verhalen wordt omschreven als de mate waarin het verhaal erin slaagt een heersend verhaal te zijn. Heersend wil zeggen dat het andere verhalen, andere versies van het gebeurde uitsluit.

Een verhaal heerst als het vanzelf spreekt: het hoeft zich niet meer te verantwoorden, verhaal en werkelijkheid vallen samen. De genoemde niveaus in de vertelling kunnen niet onderscheiden worden. De narratieve retoriek, de manier waarop een verhaal overtuigend is, bestaat met name in het onzichtbaar maken van de genoemde narratieve structuur.

Het verhaal is overtuigend als het een afbeelding is van de werkelijkheid, als de informatie die het geeft, opgevat wordt als de enig mogelijke informatie, als de associaties die gemaakt worden, gelijk worden gesteld aan de ontwik-

keling in de geschiedenis, als de betrokkenheid die ontwikkeld wordt, leidt tot over-identificatie met de verteller en het vertelde, als tenslotte een realistische houding wordt ingenomen die ervan uitgaat dat met dit verhaal de werkelijkheid wordt getoond. Een verhaal met zulke effecten is een heersend verhaal, het is gesloten, dat wil zeggen: het sluit andere versies eenvoudigweg uit.

In het agogisch gesprek gaat het evenwel om iets tegengestelds. Het gaat erom aan dit gesloten verhaal te ontsnappen, om het open te breken, om openingen te zoeken en tussen de regels te lezen, zodat andere versies, andere verhaalfragmenten en daarmee andere mogelijkheden en andere handelingsalternatieven een kans krijgen. Het gaat om het allegoriseren van het oorspronkelijke verhaal, het vertellen wordt tegenspreken, narratieve tegenpraak.

10. Methodische vermogens in het competente pastorale handelen

De raamvertelling met zijn eigen structuur en motief (vast kader: 'redding' en 'overleven') kan dienen om de methodische vermogens, die dit van de werker vraagt, te verduidelijken. In de agogische conversatie is er sprake van het ontsnappen aan knelsituaties. De agogische werker neemt de positie van een luisteraar in die op basis van wat hij hoort, meewerkt aan het herformuleren van verhalen, met name door het zoeken van openingen in het gepresenteerde verhaal. Dit herformuleren door actief te luisteren wordt gekarakteriseerd als informatief, inbeeldend luisteren. De agogische werker neemt vervolgens vaker de beurt en vraagt naar details in de situatie die van betekenis kunnen zijn voor de strekking van het verhaal, maar die tot nu toe uitgesloten werden.

Zo ook de werker in het diakonaal pastoraat: hij legt andere associaties, geeft onverwachte wendingen aan het verhaal, verwijst naar andere gebeurtenissen. Hij komt tot een andere kern van het verhaal. Hij plaatst dit verhaal soms in een groter verband, in het kader van het Verhaal van God met de mensen. De werker maakt iemand anders tot hoofdpersoon, luistert vanuit andere standpunten dan van waaruit verteld wordt. Hij luistert naar beelden en verstaat en gebruikt bepaalde uitdrukkingen als beeld. Daardoor maakt hij het mogelijk om een andere houding tegenover het verhaal in te nemen en een andere samenhang in het verhaal te ontdekken.

In deze richting hebben naar mijn inzicht de drie projecten in het diakonaal jongerenpastoraat zich gaandeweg ontwikkeld. Met vallen en opstaan, luisterend naar de directe omgeving, inoefenend, vragen stellend, herformulerend, maar steeds de ander te beschouwen als, en te maken tot auteur van zijn/haar eigen verhaal, tot protagonist, tot hoofdpersoon van de eigen levensvertelling.

Dan ontstaat samenhang in breder perspectief, onthult het verhaal zijn eigenlijke, vaak nog onduidelijke, verwarde, onbewuste zin en betekenis van de bedoelingen, motieven en handelingen van de hoofdpersoon. Dan ook kan de jongerenpastor efficiënt en doortastend, maar steeds zorgvuldig, overwogen en correct zijn pastoraat 'bedrijven': pastor zijn van groepen en individuen die vaker niet, en voor het overige slechts zeer ten dele, in staat zijn om greep op hun leven te (her)krijgen.

Het pastorale handelen binnen de drie projecten kan dan verantwoorde aanspraak maken op competent pastoraal handelen.

HOOFDSTUK VIJF

Kansloos een verhaal van God vertellen

De parabel van de kansloze jongere

Toine van den Hoogen

1. Verwachtingen

Stel je voor: je hebt een theologische opleiding gevolgd, je bent een doctorandus en je kiest ervoor om te gaan werken in een jongerenproject, met name onder jonge mensen zonder opleiding en met zeer weinig kansen op werk, behept met allerlei problemen waarmee het gebrek aan werk gepaard gaat. Dan kom je in eerste instantie in aanraking met een veld van instellingen met zeer uiteenlopende verwachtingen.

Een parochiebestuur bijvoorbeeld verwelkomt je als degene die uitvoering zal geven aan haar verlangen dat jonge mensen weer terug zullen komen in de kerk; dat vanuit de kerkgemeenschap die zij bestuurt en waaraan zij haar beste krachten wil wijden een brug geslagen kan worden naar de wereld van de jongeren. Je verduidelijkt vanuit de missionair-theologische optie die je je eigen gemaakt hebt tijdens je opleiding, dat je bij voorkeur denkt aan kansarme jongere mensen en in het welgemeende verlangen naar grotere rechtvaardigheid steunt men deze optie maar verwacht eigenlijk toch iets anders: een betere toekomst in en voor de kerk in plaats van meer rechtvaardigheid en grotere gelijkheid in kansen. Je verduidelijkt vanuit de theorie die je in je hoofd hebt, dat het zal moeten gaan om ontmoeting zonder voorwaarden. Maar in een algemene welwillendheid jegens onvoorwaardelijke omgang tussen mensen denkt men toch niet aan buitenlandse groeperingen. Je verduidelijkt dat je je zult willen aansluiten bij het randgroepenwerk, maar je stichtingsbestuur hoort je zeggen dat je een specifieke kerkelijke inbreng in de geseculariseerde maatschappelijke hulpverlening zult zichtbaar maken. Iemand die begint te werken in het pastoraat voor werkende jongeren, komt terecht in een woud van verwachtingen.

Eén punt wil ik speciaal benadrukken: de kwestie van de terugkoppeling. Nogal eens wordt uitdrukkelijk afgesproken dat de (nieuwe) pastor haar/zijn ervaringen in de wereld van 'de' jongeren zal terugkoppelen naar de parochie. Het blijkt een welhaast onmogelijk te realiseren afspraak te zijn. Want deze stap veronderstelt een bereidheid en vermogen tot daadwerkelijke verandering van de parochie waarop het meestal stukloopt. Het vergt een dermate ingrijpende en riskante verandering dat degene die als 'verkenner' of als pionier naar een 'nieuw land' gestuurd lijkt, zich al spoedig voelt waargenomen als een roepende in de woestijn. En de facto heeft daar nog niemand de erkenning aan kunnen ontleen dat haar of zijn werk vanuit een profetische verwachting wordt gesteund door de mensen uit de 'achterban'. Ondanks veel theologische reflectie over de profetische taak van een geloofsgemeenschap blijkt de gehechtheid aan de vertrouwde cultusgemeenschap veel taaier dan we (in de theologie) willen weten. Ik meen dat dit een van de redenen is om te pleiten voor een groter organisatorisch verband dan één geloofsgemeenschap meestal bieden kan, een verband waarin ook ruimte aangewezen kan worden voor zo'n vrijgestelde wiens kosten (salaris e.d.) niet direct en zichtbaar behoeven te renderen in diensten ten behoeve van de cultusgemeenschap.

Nieuwere beelden en opvattingen over de aard en de roeping van een geloofsgemeenschap bevorderen lang niet altijd, zo blijkt uit dit pastoraat ten behoeve van kansloze jongeren, daadwerkelijke ondersteuning van dit soort nieuwe pastorale projecten. Er is behoefte aan een frisse, originele herleving van oude ideeën, bijvoorbeeld uit de geschiedenis van mensen als Cardijn, Vincentius a Paulo, Franciscus van Sales, Don Bosco en uit de geschiedenis van de negentiende eeuwse onderwijs- en missiecongregaties.

2. Burgerlijke revolutie in de christelijke traditie en kansloze jongeren in onze cultuur

De tot dusver laatste grote revolutie in ónze cultuur, die - met allerlei tegenkrachten in haar kielzog - nog steeds de geloofsgemeenschappen in de westerse wereld in beweging houdt, zou je kunnen omschrijven als een burgerlijke revolutie. Het is mijn opvatting dat die revolutie nauwelijks de realiteit raakt van de kansloze jonge mensen onder wie de theologen werken over wier werk het hier gaat. Deze pastores komen dus, hoewel voorzien van

een geweldige dosis eerlijk enthousiasme, al verkeerd toegerust aan de start van hun werk. Beide aspecten van deze stelling zal ik nader toelichten. Als modern opgeleide theologen zijn zij, door hun westerse afkomst en universitaire vorming, niet alleen in intellectueel opzicht deelnemers aan die burgerlijke revolutie maar in spiritueel opzicht ook pleitbezorgers van de nieuwe mogelijkheden van christelijk geloof in de kaders van deze revolutie. De burgerlijke revolutie heeft hun gevoel aangescherpt van mensenrechten en daarmee verbonden persoonlijke vrijheidsrechten. Ze heeft hen onder motto's als gelijke (onderwijs-)kansen voor allen en hoger onderwijs voor velen in contact gebracht met deze cultuurgoederen en op die wijze leren kijken naar de studie van de theologie. Ze heeft hen ook voorgespiegeld dat een dergelijke studie voortgezet dient te worden in een baan en daarom is het werk onder kansloze jongeren voor hen, deze pastores, ook met reden een 'job', die het verdient om deskundig en met toewijding gedaan te worden. En van beide aspecten, deskundigheid en toewijding, is ook op een duidelijk herkenbare wijze sprake. Een specifiek aspect is dat zij tijdens deze studie veel werk gemaakt hebben van de receptie van uiteenlopende vormen van niet-westerse bevrijdingstheologieën.

Dat is in allerlei gevallen voor dit pastorale werk vruchtbaar gebleken, met name als het gaat om de houding waarmee men dit conflictrijke werk doet. Maar toch heeft het hen op een verkeerd been geplaatst. De burgerlijke revolutie beschouwt onderwijs en vorming immers als de uitoefening van een persoonlijk vrijheidsrecht. En dat heeft ook in belangrijke mate bepaald hoe men de beelden en ideeën uit deze bevrijdingstheologieën heeft gerecipieerd in de studie theologie. De waarde van de persoon als individu wordt bijvoorbeeld beschouwd als de meest centrale waarde in het leven en ook in de geloofsgeschiedenis. De beoordeling van de maatschappelijke en economische structuren wordt getoetst aan dit persoonlijke vrijheidsrecht.

Wanneer ze nu, vanuit het woud der verwachtingen, terecht komen in pastoraal werk ten behoeve van kansloze jongeren, treffen ze daar groeperingen aan die geen boodschap hebben aan deze persoonlijke vrijheidsrechten en de maatschappelijke en culturele kritiek die daarmee zijn verbonden. Hun leven, hun geschiedenis en hun toekomstverwachtingen ontlenen geen dynamiek aan de burgerlijke revolutie. De dynamieken in hun bestaan worden veeleer gekenmerkt door de noodzaak om te overleven, en wel: te overleven in de juridische en economische, bestuurlijke en hulpverlenende structuren waar-

mee de dragers van deze revolutie hun bestaan en dat van hun kinderen hebben gestructureerd. Het leven van vele jonge mensen waarmee deze theologen in contact komen, wordt veeleer bepaald door vragen als: hoe komen we onze tijd door, waarvan kan ik vandaag eten, wat moet ik doen om een uitkering te verwerven of te behouden, waar kan ik wonen. Dat zijn, blijkens de ervaringen van deze jongerenwerkers-theologen, dagvullende en benauwende kwesties en vele van hun activiteiten blijken vooral zinvol omdat ze de druk van dit soort overlevingsacties tijdelijk verminderen.

Maar ze zijn er, zoals beschreven, aanvankelijk nauwelijks voor toegerust. Kennelijk moeten ze dit vak al doende leren, wellicht eerst meer afleren dan aanleren, tot in het taaleigen. De vraag bijvoorbeeld 'waar heb je gezeten' betekent nooit: 'waar heb je gewerkt', maar bijna altijd: 'in welke gevangenis heb je gezeten?'.

Ze zijn er niet voor toegerust. Dat betekent ook dat ze de theologische taal ontberen waarmee je het zou kunnen hebben over God. 'Ontmoeting', een door theologen en in theologische opleidingsprogramma's frequent gebezigde term, is eigenlijk geen woord dat anders dan in het 'Jargon der Eigentlichkeit' ontwikkeld en gebruikt is. Het past dus niet in een 'jargon van het overleven'. Ontmoeting veronderstelt veelal dat je jezelf beschouwt als een persoon, iemand die zijn persoonlijke vrijheidsrechten kent en gerespecteerd weet en die weet heeft van die van de ander en beseft dat persoonlijke vrijheidsrechten er niet zijn om jezelf op een eiland terug te trekken. Maar wat betekent 'ontmoeting' als je zwerft, of een kansloze jonge allochtoon bent, of iemand die met zijn achttien jaren alleen nog maar bekend staat als een druggebruiker?

Deze theologen leggen grote nadruk op het uiterst voorzichtige kennismaken en laten merken dat je te vertrouwen bent. Het zijn processen waarmee hun werkzaamheden onvermijdelijk moeten starten. Je gezicht wordt onderzocht, je wordt benaderd als een 'praatpaal', als iemand die slaagt in iets wat de ander niet klaar krijgt: een formulier correct invullen, erover praten met de functionaris van de sociale dienst, een bezoek aan de tandarts regelen.

Hoe beter je als jongerenwerker-theoloog in de gaten krijgt dat het deze jonge mensen te doen is om dergelijke dingen - steeds weer broodnodig en tevens altijd weer 'en passant' - hoe indringender je jezelf en je collega's gaat vermoeien met de vraag: is dit nu 'pastoraat'? Vallen dit soort activiteiten onder een omschrijving van pastoraat die je kunt aantreffen bij kerkelijk ver-

antwoordelijken voor het pastoraat of in handboeken uit je opleiding. Je bestuur vraagt je niet zelden om ook eens taken te willen uitvoeren in de cultusgemeenschap die de geloofsgemeenschap (ook) is.

De bisschop wil ook wel graag herkennen dat je je werk doet in aansluiting bij het parochiële pastoraat. En de handboeken leggen veel nadruk op opbouw en gemeenschapsvorming. Maar de aard van je contacten lenen zich vaak niet voor opbouw, noch voor gemeenschapsvorming. Toch vragen 'jouw' mensen je wel eens om een woord te spreken bij een crematie of zelf de uitvaart te leiden. En ze verwachten echte belangstelling van je in het lief en leed van hun leven. Doe je dan aan pastoraat, wanneer je iemand helpt bij een loket? Wanneer je een ruzie beslecht tussen vertegenwoordigers van hulpverlenende organisaties, verricht je dan je pastorale taak? Wanneer je zelden of nooit door 'jouw' mensen aangesproken wordt als 'pastor', ben je het dan eigenlijk wel? De opdracht van 'weleer', een opdracht die je als een pionier in een vreemde wereld wegstuurde, wordt ook zelden door de opdrachtgever voldoende stevig aan je voorgehouden. Je moet zelf voor deze 'subversieve herinnering' opkomen, en voor de daad die bij dit woord hoort.

3. Jongerenwerker-theoloog, een nieuwe naam voor een onmisbaar beroep

Doordenkend op de tradities waarmee namen verbonden zijn als die van Cardijn, Vincentius a Paulo, Franciscus van Sales, Don Bosco, voorbeelden herinnerend uit de geschiedenis van onderwijs- en missiecongregaties, moeten we wellicht zeggen dat het er helemaal niet om gaat of het werk van deze theologen wel of niet als 'pastoraat' betiteld dient te worden. Is er in de geloofsgemeenschap niet altijd veel meer werk verricht - ook door vrijgestelden en beroepshalve daarvoor opgeleide en aangestelde vrouwen en mannen - : veel meer werk dan alleen '*pastoraal werk*'. Het antwoord is ondubbelzinnig positief. Daarom heb ik het hier ook steeds over een '*jongerenwerker-theoloog*'. Dat doe ik niet om hun beroepsmatige keuzes noch om de beleidsmatige keuzes waarop hun aanstellingen berusten, te diskwalificeren. Het gaat om zaken die in de geloofstraditie en in de geloofsgemeenschap van doorslaggevend belang zijn. En het gaat om een werksoort in en namens de geloofsgemeenschap die onmisbaar is.

Maar met mijn afwijkende term wil aandacht vragen voor een specifiek ecclesiologisch en pastoraal probleem dat juist door deze werksoort en de erva-

ringen daarmee wordt opgeroepen. Dat brengt ons nog tot een verder aspect van de doorwerking van de burgerlijke revolutie in de tradities van het (westerse) christendom.

In de westerse kerken, ook in de Katholieke Kerk, is een breed gedragen (hoewel nooit onbetwist gebleven) gedachte gaan leven dat de kerk in haar werkzaamheden niet meer dient op te treden vanuit het besef dat ze in beginsel de gehele cultuur en samenleving zou moeten omvatten. Nog maar een enkele generatie geleden was dit laatste besef nog heel levendig, met name in de Catholica in het Westen, ook ten onzent. Ik geef daarvan twee voorbeelden. Nog in 1959 verscheen in Nederland een boek als '*De mens in zijn wereld. Synthese van het menselijk leven*' ('s-Gravenhage 1959). In het voorwoord wordt verduidelijkt dat het de lezer van dienst wil zijn in diens streven 'naar de katholieke synthese van het menselijk leven'. In diezelfde tijd werden aan de Katholieke Universiteit nog vele katholieke priesters opgeleid in wetenschappen als natuurkunde, letterkunde en andere disciplines (dus andere dan theologische disciplines) en waren verschijnselen als de 'priesterleraar' en de 'priester-dichter' heel normaal.

Dat het Tweede Vaticaans Concilie zichzelf omschreef als een 'pastoraal' concilie, was de uitdrukking van een ingrijpende verandering in het 'zelf-verstaan van de kerk', zoals mensen als Rahner, Haarsma en vele anderen - in Heerlen aan de toenmalige HTP bijvoorbeeld Manders - graag zeiden. De zending van de Kerk werd nadrukkelijk als een pastorale zending geherformuleerd. De oude leer over de 'dubbele finaliteit' van het christelijk leven - een natuurlijk doel en een bovennatuurlijk doel - en de daarmee samenhangende ordening van aspecten in de zending van de kerk verdween. De kerk werd veeleer omschreven als 'sacrament van heil' en kon daarmee ten volle de autonomie van de menselijke werkelijkheid beamen en tevens ten volle de heilshistorische gerichtheid van alle werkelijkheid verkondigen. Voor het werk van theologisch opgeleide en in en wegens de Kerk aangestelde mensen betekende dat overigens met name dat dit werk haar theologische verankering en haar feitelijke toespitsing kreeg in taken die gericht waren op pastorale hulpverlening en opbouw van de geloofsgemeenschap.

Het werd door de deelnemers aan die historische verandering beleefd en verdedigd als een weldadige toespitsing, weldadig als een herbronning aan het oorspronkelijk karakter van de zending van de Kerk en aan de oorspronkelijke boodschap en praxis van Jezus Christus. Wanneer nu, enkele decennia

later, katholieke leken theologen met een voltooide opleiding en vorming een baan accepteren in een jongerenproject in en vanwege de geloofsgemeenschap, zullen ze niet meer terug kunnen noch willen vallen op de oude leer over de dubbele finaliteit van de zending van de kerk en zijn ze - door toedoen van hun beroepsmatige en spirituele vorming het als vanzelfsprekend gaan beschouwen dat ze dit werk verstaan als *pastoraal* werk dat gericht is op pastorale hulpverlening en gemeenschapsopbouw.

Dat brengt evenwel - zodra ze de werkelijkheid van kansloze jongeren bewust opzoeken - ook grote dilemma's aan het licht. De ervaringen met en opmerkingen over het als openbare zorg en dienst van overheidswege georganiseerde straathoekwerk getuigen daarvan. Dit soort werk veronderstelt een aantal beelden, praktijken en ideeën over bijvoorbeeld de relatie tussen staat en samenleving en maatschappelijke hulpverlening die in de op pastoraat gerichte theologische reflecties nog nooit gereciperd zijn. Maar de oude beroepstypen van de priester, broeder of zuster die lid waren van een onderwijscongregatie of die werkten in 'achterbuurten' (zoals dat toen nog heette), of van de missionaris die in een niet-westers land putten slaat of schooltjes bouwt, zijn evenmin meer voorhanden. En het beroep op bevrijdingstheologische opties biedt wel enig soelaas, maar niet voldoende. Deze opties kwamen immers tot stand in een context die maar zeer ten dele gekenmerkt wordt door aspecten van de westerse burgerlijke revolutie.

De jongerenpastores ontmoeten dus mensen die - anders dan zijzelf - maar zeer ten dele doortrokken zijn van de westerse burgerlijke revolutie en zij - deze pastores - zijn maar zeer ten dele in hun opleiding toegerust geraakt om dergelijk werk te doen. Dit 'pastorale' jongerenwerk vergt derhalve een hoge mate aan energie, vindingrijkheid en originaliteit.

4. Presentie en nabijheid: uitgangspunt of oogmerk?

In dit hoofdstuk wil ik verder ingaan op het motto van de presentie, een motto dat in de reflecties van de drie jongerenpastores een belangrijke rol speelt. Mijn vermoeden is dat dit motto hen danig parten speelt, hoewel ze er begrijpelijkerwijs veel waarde aan hechten.

Aan presentie wordt veel waarde gehecht. Ze verstaan het als '*nabijheid*' en ze beschrijven dat hun ontmoetingen met kansloze jonge mensen daarmee beginnen: ze beginnen met het onvoorwaardelijk aanwezig zijn. Van daaruit

komt het tot praxis, zo beschrijven ze. En ze maken duidelijk dat die praxis geboren wordt vanuit problemen op één of meer van de leefgebieden, problemen waarvoor zij, deze jongerenwerkers-theologen, blijken een oplossing te kunnen aandragen. Hun oogmerk in het beroepsmatig handelen drukken ze uit met het woord '*persoonswording*', namelijk: het helpen bevorderen dat deze jonge kansloze mensen een persoon worden.

Waarom zou dit alles hen nu parten spelen? Aan idealisme ontbreekt het hen niet; noch aan realisme. Maar het gaat me bij de bewering in kwestie ook niet om hun houding. Het gaat me om de vraag naar de relatie tussen het oogmerk van hun handelen en de context ervan. Presentie, nabijheid en persoonswording zijn drie begrippen die nauw samenhangen met het subject-begrip dat zo'n belangrijke rol is gaan spelen in de burgerlijke revolutie. In de theologie - ook in de wetenschappelijke en spirituele vorming van deze jongerenwerkers - theologen - is reeds ettelijke decennia veel onderzoek gedaan naar de herkomst en de kenmerken van dit subjectbegrip. Daardoor is naar voren gekomen dat mensen slechts inzicht krijgen in hun subject-zijn door middel van contrastervaringen: ervaringen van het tegendeel van subject-zijn.

Armoede, afhankelijkheid en onrecht zijn zulke contrastervaringen en de levensgeschiedenissen van kansloze jonge mensen geven vele voorbeelden ervan. Maar het theologisch toegepaste subjectbegrip blijft - in het schetsen van het contrast tussen wat de werkelijkheid is (van bijvoorbeeld kansloze jonge mensen) en wat de norm is (vrijheid, aanwezigheid, persoonswording) toch een norm stellen: zichzelf zijn. En dat 'zichzelf zijn' is een 'practische' categorie (die zich bijvoorbeeld realiseert op uiteenlopende leefgebieden) en tevens een theoretische categorie: dat wil zeggen dat het reflectie over en een bewuste relatie tussen 'mij' en 'zelf' impliceert. Ik versta onder 'mij': de rollen die ik vervul: degene die ik ben in de ogen van anderen, en ik versta onder 'zelf': de alleen in mijn geschiedenis aan te treffen en aan in die rollen herkenbare maar nooit daarmee samenvallende unieke aanwezigheid die ik ben. En die praktisch-theoretische norm roept - mede in het werk van deze jongerenwerkers - theologen - de meeste vragen op bij het oogmerk van het handelen in hun werk. Is deze norm wel reëel in een context waarin het leven met name door 'overleven' beheerst lijkt te worden. Is het niet idealistisch (in de zin van: irreëel) dat er steeds de actualiseerbare mogelijkheid van een relatie tot zichzelf wordt aangenomen, wanneer verdieping van het leven eerder tot uiting komt in de 'kunst van het motoronderhoud' dan in een

traditie van 'zen' (vergelijk Robert Pirsig)? Is het wel verhelderend om zo (in termen van contrastervaringen) te denken over de levensgeschiedenis van deze kansloze jonge mensen, wanneer de enige stabiliteit van hun leven lijkt te bestaan in het zwerven?

In de titel van dit hoofdstuk maak ik een onderscheid tussen '*uitgangspunt*' en '*oogmerk*'. In het licht van bovenstaande vragen kun je je in gemoede afvragen of presentie, nabijheid en persoonswording in de reflectie over het werk van jongerenpastores wel de status kunnen hebben van een uitgangspunt. Ik betwijfel dat in hoge mate. Een uitgangspunt van handelen veronderstelt toch minstens een houvast in de realiteit. Men zou de betreffende woorden wellicht kunnen opvatten als omschrijvingen van het oogmerk van handelen. Maar in dit geval laat men het toch nog na om na te denken over de vraag of 'overleven' als categorie niet een veel werkelijkheidsnabijer begrip vormt. De Duitse theoloog Johann Baptist Metz heeft veel geschreven over 'subject worden voor God', als een theologisch begrip dat het subject-begrip van de burgerlijke revolutie kritisch wil verwerken. Ik zal nu - vanuit dit jongerenwerk door theologen - nadenken over 'overleven voor God'.

5. Verhalen over God blijven vertellen

Vanuit de Schriften van het Oude en Nieuwe Verbond denkend, zou ik willen wijzen op twee begrippenparen die dienstig kunnen zijn om - handelend en denkend *vanuit* de leefwereld en de systemen waarin jonge kansloze mensen in *onze* cultuur verkeren, het bestaan te doordenken als een bestaan naar God toe. Het gaat in beide begrippenparen om uitdrukkingen vanuit onze ervaring die in de joodse en christelijke verhalentradities ook geijkte begrippen bleken te zijn om God ter sprake te brengen. Het mysterie van het bestaan ter sprake willen brengen, gebeurt in deze tradities op haar beste momenten overigens niet omdat daardoor de levensverhalen van mensen, in ons geval: jonge kansloze mensen, dan pas 'voltooid' zouden zijn. En het is ook niet zo dat de term 'jongerenpastoraat' - zo deze al voldoende geëigend zou zijn om het werk te typeren van de drie jongerenwerkers die hier aan bod komen - uit zichzelf pas gedefinieerd en daarmee voltooid zou zijn wanneer ze geijkte taal vinden om het levensverhaal van jonge, kansloze mensen af te ronden met een 'verhaal van God'. Het gaat me er veeleer om het 'verhaal' van kansloze jonge mensen *als* een parabel te verstaan in de traditie van Oude

en Nieuwe Testament. De Schriften zijn eigenlijk een nooit voltooibare, maar immer tot doorvertellen van *nieuwe* levensverhalen uitnodigende canon van verhalen omtrent mensen die ook *als* verhalen omtrent God opgevat kunnen worden.

Dus ik wil vertrekken vanuit hetzelfde motto als deze jongerenwerkers - theologen: 'vertel ons hun verhaal'.

Het *eerste* begrippenpaar dat ik in herinnering wil roepen is: '*rechtvaardigheid en barmhartigheid*'. Zoals bekend, is het in de Schrift een doorslaggevende manier om over het bestaan te vertellen, en omtrent het bestaan in zijn uitzicht op God, door te vertellen over rechtvaardigheid. En over rechtvaardigheid wordt, meen ik, op twee manieren verteld. Er zijn allereerst vele verhalen, met name bij de profeten, over rechtvaardigheid die onrecht doorbreekt. Het handelen op de markt, het handelen voor het gerechtshof, het handelen in man-vrouw relaties, het handelen in de tempel: het zijn evenzovele verhaal-situaties die stof bieden (uit het toenmalige leven ontnomen) om de onherroepbare urgentie van rechtvaardigheid naar voren te brengen als een te realiseren toedracht die het leven pas tot een waarachtig menselijk leven maakt. En er zijn bovendien verhalen over rechtvaardigheid, met name in teksten uit de wijsheidstradities, die handelen over rechtvaardigheid die de onmacht over zoveel onrecht helpt te weerstaan. Onrecht - en ook de Schriften spreken vanuit eeuwenlange geschiedenissen van ervaring met onrecht - is immers zelden een incidentele toedracht. Ervaringen met onrecht veranderen mensen van binnen en één van die veranderingsprocessen uit zich in machteloosheid. Verhalen over straatarme bedelaars en hoeren, verhalen over verachte vreemdelingen en over miskende profeten uit eigen land laten zien dat onrecht lang niet altijd daadwerkelijk uit de wereld geholpen kan worden en dat mensen toch overeind kunnen komen en blijven.

In de verhalen van jonge kansloze mensen zijn verschillende aspecten te herkennen die deze verhalen kunnen plaatsen in de traditie van dergelijke verhalen over rechtvaardigheid. Veelvuldig hoort men over jonge mensen die elke keer opnieuw - vaak ook door hun eigen ouders en familie - buiten de deur gezet worden en die - ook binnen de structuren van de maatschappelijke hulpverlening - 'in de grond geduwd' worden. Soms zijn het verhalen die wijzen op een onrecht dat daadwerkelijk (gedeeltelijk) uit de wereld geholpen kan worden. Nogal eens zijn het verhalen die vertellen over een lange, uitzichtloze geschiedenis. Het is met God niet alleen als met een arme

weduwe die haar hele huisje doorzoekt naar een verloren muntje maar ook als met een vrouw die niet meer naar een tandarts durft, zich ten einde raad tot een jongerenwerkster-theologe richt om met haar mee te gaan naar deze arts en haar (achteraf) vraagt of zij dat wel buiten haar werktijd mocht doen van haar baas. Waarom zou het verhaal over de vrouw die haar muntje kwijt was wél als parabel over het leven en over God en het leven verstaan worden, maar het verhaal over de vrouw die niet meer naar tandarts durfde gaan, niet als een parabel verstaan kunnen worden. Is er een groot verschil tussen het verliezen en (terug)vinden van een drachme en het verliezen en (terug)vinden van medische hulpverlening? Zeker is er een groot verschil en dat verschil wordt door tal van contextuele factoren bepaald.

Met iemand als Schillebeeckx zou je deze verschillen *conjunctureel* kunnen noemen. Maar de structuur van verliezen en vinden die steeds vanuit de Schrift als een geëigende manier gegolden heeft om het bestaan (ook) als een bestaan naar God toe ter sprake te brengen, zou men, de termen van deze theorie van Schillebeeckx áánhoudend, een *structureel* kenmerk van deze 'God-talk' in het spoor van Jezus kunnen noemen.

Het *tweede* begrippenpaar dat ik wil presenteren, wordt gevormd door '*verbond en gericht*'. Vooral het feit dat ik hier het beladen woord 'gericht' noem, kan bij menig lezer verbazing wekken. Maar men het behoeft het in bijbels perspectief geenszins te koppelen aan een zwartgallige, pessimistische en met menselijke vrijheid strijdige voorstelling van voorbestemming. Het gaat immers over verhalen waarin duidelijk gemaakt wordt dat de individuele geschiedenissen van mensen in een groter verband staan waarin ieder aanspreekbaar blijft voor de keuzes die je in je leven maakt.

'Gericht' is eigenlijk een metafoor waarin tot uitdrukking komt dat de concrete vrijheid van een mens wordt gerespecteerd ten einde toe. En dat 'gerespecteerd worden' heeft twee aspecten. In de metafoor gaat het om de fundamentele erkenning van ieders blijvende verantwoordelijkheid als een doorslaggevende en blijvende blijk van menselijke waardigheid. En er is oorspronkelijk ook een dimensie van verzet mee verbonden. Het geweld dat je ondergaat en doorstaan moet, zal niet kunnen bewerkstelligen dat jouw persoonlijke recht en jouw waarheid vernietigd kunnen worden. De verbeelding van het 'gericht' heeft niet zozeer de betekenis van een 'boekhoudkundige' afrekening maar een eschatologisch perspectief op je leven en de keuzes en beslissingen die je daarin hebt genomen.

Op deze wijze verstaan zeggen de verhalen over 'gericht' dat een mens een heilige (geworden) kan zijn of een verdorde boom; ze zeggen dat het aan niemand van mijn medemensen toekomt om eindoordeelen over mijn leven te geven, ze zeggen dat er altijd verwachtingen en zelfs hoop omtrent de bestemming van mijn leven zal blijven worden uitgesproken, dat ik nooit verga zoals dingen en dieren in het niets kunnen oplossen. En binnen deze beeldentraditie passen ook de verhalen van jonge kansloze mensen over verlangen en verwachtingen omtrent vriendschap en een stabiele relatie, over een kind krijgen en over leren dat daadwerkelijk tot arbeid zal voeren. Nauw verbonden met de vorige traditie van beelden is de traditie van verhalen over een 'verbond'. Wellicht zijn dit soort verhalen wel de meest alomvattende die in de Schriften omtrent het leven van mensen en hun leven naar God toe te vinden zijn. Het gaat over zeer uiteenlopende ervaringen: ervaringen met een pact tussen mensen dat met herinneringen aan offers meer nog dan met formele bepalingen duurzaam onderbouwd wordt: ervaringen met trouw van de een jegens de ander die niet meer steunt op ruilverhoudingen waarin de trouw van goederen of diensten afhankelijk gemaakt wordt: ervaringen van risico's tot de dood omdat niets boven trouw aan die ene gaat. Deze en dergelijke ervaringen zijn in de bijbelse tradities ontegenzeggelijk hoogtepunten voor mensen wier leven getekend wordt door de drift en dwang van het overleven.

In dergelijke verbondservaringen ontdekt men de diepte van het eigenlijk leven en dat van anderen, men gaat deze en dergelijke ervaringen boven alle anderen plaatsen en het worden metaforen bij uitstek om omtrent God verbeeldingen te maken, verbeeldingen die willen zeggen dat God onze ervaringen blijvend draagt, aan de oorsprong ervan staat en op die 'momenten' blijkt te richten, en dat deze ervaringen aan het leven een hoopvolle toekomst verbinden die de zin ervan in overwegende mate bepaalt. Een kruik water, juist wanneer je erg veel dorst hebt, de beleving van een regenbui in dorre streken, en bovenal ervaringen met vrienden, vriendinnen en geliefden zijn beelden bij uitstek geworden om het menselijk leven in z'n dynamiek naar God toe te verbeelden, en om de stoutmoedige en tegelijk troostrijke gedachte aan de wending van God naar ons toe uit te drukken. Altijd hebben voor mensen die moeten overleven, - ook nu: vanuit de ervaringen van jonge mensen die kansloos zijn - deze ervaringen behoort tot het jargon van overleven. Altijd zijn het beelden gebleken waarmee men God kon verbeelden.

Altijd zijn het uitdrukkingen gebleken waarmee het overleven voor God ter sprake gebracht kon worden.

6. Identiteit en zending

Verschillende malen heb ik laten merken de vraag ernstig te willen nemen of het werk van de jongerenwerkers-theologen in deze bundel wel als *pastoraal* werk dient te worden aangemerkt. Deze stellingname zal ongetwijfeld heel wat vragen opwerpen. Eén van deze vragen lijkt me te zijn of je met de door mij uitgesproken twijfel de toch al moeizaam bevestigde en bevochten positie van dit soort werk, zeker in het bisdom Roermond, niet ondergraaft. Ik zou een paar opmerkingen daarover willen maken, tot slot van deze bijdrage.

Ten eerste zou men kunnen opwerpen dat je hun werk onzichtbaar maakt naast van collega's uit het maatschappelijk werk, straathoekwerk, hulpverlening e.d. Ik denk dat deze vrees onterecht is. Stel: een jongerenwerker-theoloog krijgt de vraag wat hij nu anders doet dan een straathoekwerker? Ik meen dat het een volkomen terechte vraag is. Maar het antwoord daarop dient even functioneel te zijn als de vraag luidt: de opdracht en opdrachtgever van het werk van de jongerenwerker - theoloog bepalen welke diens functionele identiteit is. Als de identiteit een probleem is, hetgeen heel goed voorstelbaar is, ligt dat probleem daar en alleen daar.

Wanneer blijkt dat het eigenlijk gaat over de vraag welke taak een theoloog in zulk werk dan heeft, dan zal deze dienen te verduidelijken dat het de eigen specifieke bekwaamheid is om - vanuit dat maatschappelijk werk in de brede zin komend en luisterend naar de verhalen van 'zijn' of 'haar' mensen, deze verhalen te verstaan op hun bevrijdende, verdiepende, troostrijke of machteloosheid bestrijdende, politieke en existentiële strekking als verhalen die staan in de verhalentraditie van Oude en Nieuwe Testament die bewaard zijn gebleven in de christelijke geloofsgemeenschappen. Aan het verbinden en herinneren van deze soort verhalen kleven - vanuit en met het oog op die tradities - heel wat maatschappijkritische en kerkkritische aspecten. Maar het gaat ten diepste om deze verhalentraditie en haar altijd weer vertelbare beelden.

Ten tweede wil ik nog erop wijzen dat christelijke geloofsgemeenschappen voor de behartiging van hun zending niet alleen vrouwen en mannen behoe-

ven die diakonale en pastorale, besturende en leidende taken in en ten behoeve van die gemeenschappen verrichten. Zending kent verschillende dimensies. Is het niet zo dat de naar binnen gerichte dimensies eigenlijk ten dienste staan van de naar buiten gerichte dimensies? De opbouw van en dienst aan de gemeente dient er toch toe om de dienst van de Jezustraditie aan allen en aan de wereld mogelijk te maken?

BIOGRAFIE

Aloys de Haan (1955)

is pastoraal werker bij de Stichting Open Deur in Heerlen. Hij werkt voor en met werkende en werkloze jongeren en personen in uitkeringssituaties. Daarnaast is hij docent levensbeschouwing op het Aldenhofcollege in Hoensbroek.

Arthur Borgers (1959)

is pastoraal werker in de St. Martinusparochie in Stein, waar hij werkzaam is op de terreinen van liturgie, catechese en kerkopbouw.

Philippe Cremers (1959)

is werkzaam in de katholieke basisparochie Samen Onderweg te Heerlen, waar hij zorg draagt voor liturgie, diakonaal werk en opbouwwerk.

Frans Schormans (1949)

is studieleider van het Theologisch Katechetisch Instituut te Heerlen.

Toine van den Hoogen (1947)

is hoogleraar fundamentele theologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Jan van der Wal (1959)

is beleidsmedewerker van de Vereniging van Pastoraal Werkenden Roermond en studiesecretaris van DISK/arbeidspastoraat.